

HANS SCHILTBERGER

OTROKEM U TURKŮ A TATARŮ

*Cesty bavorského zemana
Evropou, Asií a Afrikou*

1394 – 1427

*Bitva krále Zikmunda s Turky
Sorgova augsburská inkunábule, kolem 1477*

Otrokem u Turků a Tatarů

Cesty bavorského zemana Evropou, Asií a Afrikou, 1394–1427

Hans Schiltberger

2026

Obsah

Kdo byl Hans Schiltberger	1
Úvod	3
1. O velkém tažení, které král Zikmund podnikl do Turecka	4
2. Bajezid dá část zajatců pobít a ostatní odvést do Gallipoli	7
3. Bajezid vpadne do Uher a do Štýrska. — Zajatci jsou dopraveni do Bursy	9
4. Bajezid dobude Karaman (1392)	10
5. Bajezid vyžene vládce Sivasu z území Merzifon (1395)	13
6. Schiltberger se zúčastní pokusu zajatých křesťanů o útěk	14
7. Bajezid dobude Džanik (1393)	16
8. Podivuhodné zjevení hadů u Samsunu. Bajezid udělí Džanik bulharskému princí	17
9. Bajezid dobude Sivas	19
10. Jak Bajezid žádá po sultánovi město a zemi, které patří ke království Sivas	22
11. Bajezid si podrobí bílé Tatary. Dobude Adalii	23
12. Bajezid pošle egyptskému sultánovi pomocné vojsko, u něhož je i Schiltberger	24
13. Tamerlán vpadne na turecké území a dobude Sivas, 1400	25
14. Bajezid podlehne Tamerlánovi u Ankary, 1402. Schiltberger upadne do mongolského zajetí	26

15. Tamerlán vytáhne do války proti egyptskému sultánovi Faradžovi a dobude Damašek, 1400 až 1401	27
16. Tamerlán dobude Bagdád, 1401	29
17. Tamerlán podnikne tažení do Indie, 1398	30
18. Jeden z Tamerlánových zemských pánů se zmocní říšského pokladu	32
19. Tamerlán dobude Isfahán, 1387	33
20. Tamerlán podnikne tažení proti Číně, 1404 až 1405	35
21. Příčiny Tamerlánovy smrti. Noční strašení u jeho hrobu	36
22. Při dělení mongolské říše se Schiltberger dostane k Tamerlánovu synovi Šáhruchovi	38
23. Míránšáh dostane od svého bratra Šáhrucha pomoc proti turkmenskému emírovi Jusufovi. Schiltberger vstoupí do Míránšáhových služeb	39
24. Míránšáha porazí a zabije Jusuf	40
25. Jusuf přemůže bagdádského ílchána a zabije ho, 1410 až 1411	41
26. Schiltberger se dostane k Míránšáhovu synovi Abú Bakrovi. Jeho veliká tělesná síla	42
27. Schiltberger táhne v družině tatarského uchazeče o trůn do říše Kypčak	43
28. Občanské války a střídání vládců v Kypčaku	46
29. Pomsta vdovy po tatarském knížeti	48
30. Schiltberger uprchne z tatarského zajetí a dostane se do Konstantinopole	49
31. Náboženství Řeků	53

32. Velké a Malé Valašsko a Sedmihradsko	57
33. Bulharsko, Rumélie a asijské Turecko	58
34. Trapezuntské císařství a sousední země. Krahujčí hrad	61
35. Země náležející k Persii	64
36. Irák Arabí, Malá Indie a Čagataj	68
37. Velká Tatarie	70
38. Vedlejší země Velké Tatarie. Popis Káhiry	71
39. Sultáni vládoucí v Egyptě za Schiltbergerových časů. Mravy a zvyky této země	73
40. Popis jednoho arabského ptáka	77
41. Klášter svaté Kateřiny na Sinaji	78
42. Suchý strom u Mamre. Nazaret	80
43. Jeruzalém a Boží hrob a některá další místa Svaté země. Balzámová zahrada u Káhiry	81
44. Čtyři rajske řeky	86
45. Pepřové plantáže v Indii	87
46. Alexandrie. Podivuhodné zrcadlo tamtéž	88
47. Obr Allankassar a jeho holenní kost	90
48. Různá pohanská náboženství	91
49. Mohamed a jeho působení jako proroka	92
50. Náboženské předpisy islámu	94
51. Mohamedánský příkaz postu	97

52. Svátek Beiram	98
53. Náboženské předpisy islámu	100
54. Asasíni	102
55. Obřad při přestupu křesťana k islámu	103
56. Mravní zákony mohamedánů	104
57. Ježíš podle představy mohamedánů	105
58. Mohamedánský soud o křesťanech	106
59. Zázračná událost při Mohamedově narození	107
60. Jazyky řecké náboženské oblasti. Rozdílnost obřadu u Syřanů a Řeků	108
61. Svatební obyčej u Gruzínů a Osetinců	109
62. Schiltbergerův pobyt v Arménii. Popis té země	111
63. Založení arménské církve Řehořem Osvětitelem	112
64. Král Tiridates vysvobodí Římany od draka a jednorožce. Odloučení arménské církve od Říma	115
65. Liturgie a církevní přikázání Arménů	117
66. Příčina nepřátelství mezi Řeky a Armény	121
67. Schiltbergerova cesta domů z Konstantinopole	123
Ediční poznámka	124
Rejstřík osob	129
Rejstřík míst	136
Rejstřík národů, církví a pojmů	142

Kdo byl Hans Schiltberger

Dvacátého pátého září 1396 stálo u bulharského Nikopole křižácké vojsko, jaké Evropa dlouho neviděla: Uhři, Francouzi, Němci, Burgundané, johanité. Do večera bylo rozprášeno. Mezi zajatci, které druhého dne přiváděli spoutané na provazech před sultána Bajezida, byl šestnáctiletý bavorský zeman **Hans Schiltberger**.

Přežil jen proto, že se nezabýjeli chlapci pod dvacet let. Stál v řadě, díval se, jak jeho druhům stínají hlavy, a zapsal to — po dvaatřiceti letech, z paměti.

Co se mu stalo

Z Mnichova odešel roku 1394 jako jízdní posel svého pána Leonharta Reichartingera. Domů se vrátil roku 1427. Mezi tím sloužil postupně těm, kdo zrovna vyhráli: nejdřív Bajezidovi, po bitvě u Ankary Tamerlánovi, pak jeho synům a vnukům, nakonec tatarským chánům v Kypčaku. Pán, kterého doprovázel, byl pokaždé poražen a zabit a Schiltberger připadl dalšímu.

Takhle prošel Anatolií, Egyptem, Persií, Střední Asií, Kavkazem a Krymem. Viděl Káhiru, Damašek, Jeruzalém, Konstantinopol, Samarkand. Byl u obléhání měst, po nichž dával Tamerlán zajatou posádku pohřbít zaživa, a zapsal to týmž klidným hlasem jako to, kolik je v Káhiře ulic.

Když jeho poslední pán padl, utekl s několika dalšími křesťany přes Černé moře do Konstantinopole. Domů šel rok a kus: Kilia, Suceava, Lvov, Krakov, Slezsko, Vratislav, Míšeň, Sasko, Cheb, Řezno, Landshut. Poslední věta jeho cesty zní „a z Landshutu do Freisingu, kde byl můj domov”.

Proč to stojí za čtení

Schiltberger není dějepisec a nemá ctižádost být zajímavý. Je to voják, který vypráví, co viděl, a nerozlišuje přitom velké od malého. V jedné větě popisuje, jak Tamerlán nechal v Damašku zavřít třicet tisíc lidí do chrámu a zapálit jej, v druhé jak se v Indii pěstuje pepř. Zrovna tak mu stojí za zaznamenání, že tatarské ženy jezdí do bitev a střelají z luku jako muži, že v Egyptě posílají

zprávy po holubech, nebo že si v Indii myjí ruce citrony, aby na ně nelezli hadi.

Píše v nekonečných souvětích spojených samými „a“ — tak, jak člověk vypráví nahlas. Nechali jsme mu ten rytmus; je jeho a je na něm poznat, že si vzpomíná, ne že skládá knihu.

Nevěřte mu čísla. Přehánění a občas si odporuje; kde to lze doložit, poznamenáváme to, ale neopravujeme ho. Zato tam, kde mluví o tom, co měl před očima — jak vypadá obřad, co se jí, jak se pohřbívá, co si o křesťanech myslí mohamedáni —, je to svědectví, jaké z patnáctého století nemáme odkud jinud vzít.

Jedna věc, které si všimnete

Schiltberger zajetí nelíčí jako utrpení a o sobě mluví málo. Zmínku o vlastní osobě si dovolí asi dvakrát: když popisuje, jak ho vedli na popravu, a když dodává, že mu tehdy sotva bylo šestnáct. Jinak je pořád jen tím, kdo stojí opodál a dívá se.

Teprve poslední věta knihy je jeho vlastní: poděkování Bohu za to, že ho těch dvaatřicet let ochránil. Je to jediné místo, kde zazní, co ho to stálo.

O rukopisech, z nichž kniha vychází, o Langmantelově vydání a o tom, kde a proč jsme se od něj odchýlili, pojednává ediční poznámka na konci.

Úvod

¹ Já, Hans Schiltberger¹, jsem vyšel ze své domoviny, z města zvaného Mnichov, které leží v Bavorsku, když se od Kristova narození psal rok 1394; a stalo se to tehdy, když král Zikmund² uherský táhl do pohanské země; a tu jsem z řečeného města vytáhl s ním jako jízdní posel; a vrátil jsem se do vlasti, když se od Kristova narození psal rok 1427, z pohanské země.

A co jsem za ten čas v pohanské zemi poznal, to stojí psáno dále; nemohu však sepsat všechno, co jsem poznal, protože si všechno nepamatuji; neboť za ten čas, co jsem byl v pohanské zemi, nemohl jsem všechno důkladně poznat v zemích a ve městech, kde jsem byl, protože jsem byl zajatý člověk a nepatřil jsem sám sobě. A tak jsem krátce zaznamenal země a hlavní města a vody, které jsem za ten čas poznal, jak je dále psáno, a země a města jsem pojmenoval podle řeči těch zemí.

¹ Hans Schiltberger (asi 1380 – po roce 1427), bavorský zeman, patrně z rodu Schiltbergů od Aichachu, jemuž dědičně patřil maršálský úřad wittelsbašských vévodů. Roku 1394 vyšel z Mnichova s uherským tažením, roku 1396 byl u Nikopole zajat a jedenatřicet let zůstal v nesvobodě u Osmanů, u Tamerlána a v Tatarii. Po návratu roku 1427 byl podle pozdější zprávy komorníkem na dvoře pozdějšího vévody Albrechta III.

² Zikmund Lucemburský (1368–1437), uherský král od roku 1387, římský král od roku 1411, český král od roku 1420 a římský císař od roku 1433. Roku 1396 vedl křížáckou výpravu, která byla u Nikopole poražena; z bitvy uprchl po Dunaji na galeji. Zemřel 9. prosince 1437 ve Znojme na nemoc.

1. O velkém tažení, které král Zikmund podnikl do Turecka

² Léta Páně 1394 vyslal král Zikmund z Uher do křesťanstva o pomoc, neboť mu pohané působili velké škody v uherské zemi; i přišel mu na pomoc veliký lid ze všech zemí. Tu vzal ten lid k sobě a táhl k železné bráně, která dělí Uherskou zemi a Bulharsko a Valašsko; a tam přešel přes Dunaj do Bulharska a tam táhl před město jménem Vidin, které je hlavním městem v Bulharsku; a tu přišel pán té země a toho města a vzdal se králi na milost, i osadil král to město třemi sty muži dobrých rytířů a pacholků. A potom táhl před jiné město a bylo v něm mnoho Turků a ležel před ním pět dní; a ve městě bylo mnoho Turků, kteří město vydat nechtěli; tu vyhnalo měšťanstvo Turky mocí z města a vzdali se králi a Turků bylo mnoho pobito a ostatní zajati; totéž město osadil král také dobrými dvěma sty muži. Potom táhl před jiné město, které slove Schiltau a jemuž se v pohan-³ské řeči říká Nicopoli; a ležel před ním šestnáct dní po vodě i po zemi. Tu přitáhl turecký král jménem Bajezid¹ se dvěma sty tisíci muži městu na pomoc; když to král Zikmund uslyšel, táhl mu vstříc se svým lidem, který se odhadoval na šedesát tisíc mužů, na míli cesty od města. Tu přijel vévoda z Valašska, který se jmenoval Mircea², a žádal krále, aby mu dal nepřátele obhlédnout; toho se mu dostalo. I vzal tisíc mužů svého lidu a obhlédl nepřátele; poté přijel ke králi a pověděl mu, jak nepřátele obhlédl a že mají dvacet korouhví a pod každou korouhví že je deset tisíc mužů a že každá korouhev leží zvlášť se svým lidem. A když to král uslyšel, chtěl učinit pořádek, jak se má bojovat; tu prosil vévoda z Valašska, aby mu dal učinit první útok; to mu chtěl král dovolit; když to uslyšel vévoda z Burgundska, nechtěl tu čest dopřát jemu ani nikomu jinému, protože přitáhl zdaleka z vlasti s velikým lidem, který se odhadoval na šest tisíc mužů, a utratil veliké jmění; proto chtěl první útok učinit sám a vzkázal králi, aby jemu dal učinit první útok, protože přitáhl zdaleka. Tu ho král žádal a prosil ho, aby nechal Uhry učinit první útok,

¹ Bajezid I. (asi 1360–1403), osmanský sultán od roku 1389. Roku 1396 porazil u Nikopole křižáckou výpravu. Roku 1402 byl u Ankary poražen a zajat Tamerlánem a následujícího roku zemřel v zajetí.

² Mircea Starý (asi 1355–1418), vévoda (vojvoda) valašský od roku 1386, syn vojvody Radu I. a nástupce svého staršího bratra Dana I.; k Valašsku připojil Dobruždu. Roku 1396 byl u Nikopole v uherském vojsku. Zemřel 31. ledna 1418.

neboť ti už dříve s Turky bojovali a lépe znali způsob Turků než ostatní; ani Uhrům to však dopřát nechtěl a vzal svůj lid k sobě a vyrazil na nepřátele a projel dvěma houfy, a když přišel ke třetímu, obrátil se a chtěl zpátky; tu ho nepřátelé obklíčili a jeho lid byl více než z poloviny sesazen z koní, neboť Turkové jim střelili jen koně; tu už nemohl pryč a byl zajat.

⁴ A když král uslyšel, že vévoda z Burgundska vyrazil na nepřátele, vzal k sobě ostatní lid a vyrazil na dvanáct tisíc mužů pěšáků, které Turkové poslali napřed, a ti byli od něho všichni pobiti a ušlapáni. A v tom boji byl můj pán Leonhart Reichartinger³ sestřelen z koně; to jsem spatřil já, Hans Schiltberger, jeho jízdní posel, a vjel jsem k němu do houfu a posadil jsem ho na svého koně a sám jsem dostal jiného koně, který předtím patřil jednomu Turkovi, a jel jsem zpátky k ostatním jezdcům. A když byli pěšáci pobiti, táhl král na jiný houf a ti byli jízdní; a když turecký král viděl, že král na něho táhne, chtěl se dát na útěk. To uslyšel vévoda ze Srbska, který se jmenoval despot⁴, a ten přišel tureckému králi na pomoc s patnácti tisíci muži dobrého lidu a ostatní korouhevní páni s celou mocí; a despot táhl se svým lidem na královu korouhev a srazil ji k zemi. Když král viděl, že jeho korouhev padla a že už nemůže zůstat, dal se na útěk; tu přijel hrabě z Celje⁵ a Jan, purkrabí norimberský⁶ a vzali krále a vyvedli ho z vojska a dopravili ho na galeji a odtud odplul do Konstantinopole. A když rytíři a pacholci viděli, že král se dal na útěk, prchali také; a mnozí z nich prchali k Dunaji a mnozí se dostali k lodníkům a mnozí by byli rádi na lodích; tu byly lodě tak plné, že na ně nikoho pustit nechtěli a mnohým také na lodích usekali ruce, když se na ně chtěli dostat, a ti se pak utopili

⁵ ve vodě. Mnozí se také ubili k smrti v horách, když spěchali k Dunaji;

³ Leonhart Reichartinger (zemřel 1396), bavorský zeman, patrně z okolí Trostbergu; Schiltbergerův pán, jemuž Schiltberger v bitvě přivedl koně. Padl 25. září 1396 u Nikopole.

⁴ Despot byl byzantský dvorský titul, nejvyšší po císařském; v pozdním středověku jej z Cařihradu dostávali srbské panovníci a v západních i uherských zprávách se stal jejich obvyklým označením.

⁵ Herman II., hrabě Celjský (asi 1360–1435), štyrský a kraňský magnát, od roku 1385 hrabě celjský. U Nikopole roku 1396 zachránil život králi Zikmundovi, s nímž uprchl z bojiště na téže loďce; později byl Zikmundovým tchánem a bánem slavonským. Zemřel 13. října 1435 v Bratislavě.

⁶ Jan III. Hohenzollernský (1369–1420), od roku 1397 purkrabí norimberský a markrabě brandenbursko-kulmbašský. Roku 1396 se zúčastnil nikopolské výpravy a podle vyprávění vyvedl krále Zikmunda z bojiště. Zemřel 11. června 1420.

a můj pán Leonhart Reichartinger a Werner Pienzenauer⁷, Ulrich Küchler⁸ a jeden Klammsteiner⁹, ti čtyři bavorští páni byli v boji pobiti a s nimi mnoho jiných dobrých rytířů a pacholků, kteří nemohli dosáhnout vody, aby se dostali k lodím. Jedna část byla pobita a většina byla zajata a já jsem byl zajat také; zajat byl i vévoda z Burgundska a pan Jean Boucicaut¹⁰ a také jeden pán jménem Châteamorant¹¹, to byli dva páni z Francie; a velký hrabě uherský a mnoho jiných mocných pánů, rytířů a pacholků, kteří byli rovněž zajati.

⁷ Werner Pienzenauer, bavorský zeman z rodu pánů z Pienzenau. Padl roku 1396 v bitvě u Nikopole.

⁸ Ulrich Küchler, bavorský zeman. Padl roku 1396 v bitvě u Nikopole.

⁹ Příslušník bavorského zemanského rodu Klammsteinů. Padl roku 1396 v bitvě u Nikopole.

¹⁰ Jean II. le Meingre, zvaný Boucicaut (1366–1421), francouzský rytíř, od roku 1391 maršál Francie. Roku 1396 byl u Nikopole zajat a na přímluvu burgundského vévody ušetřen a vykoupen; roku 1399 přivedl do Cařihradu pomoc proti Osmanům. Roku 1415 byl u Azincourtu zajat Angličany a 21. června 1421 zemřel v anglickém zajetí v Yorkshiru.

¹¹ Jean de Châteamorant, francouzský rytíř, zajatý roku 1396 u Nikopole. Když roku 1399 maršál Boucicaut odjízďel z Cařihradu, zůstala obrana města na něm.

2. Bajezid dá část zajatců pobít a ostatní odvést do Gallipoli

A když král Bajezid bitvu vyhrál, položil se u města, kde král Zikmund ležel se svým vojskem, a potom na místě, kde se bitva stala, a prohlédl si svůj lid, který mu byl pobit; a když viděl, že mu bylo pobito tak veliké množství lidu, počal velikým žalem slzet; tu přísahal, že tu krev nenechá nepomstěnou; tu přikázal svému lidu pod hrdlem a statkem, aby všechen zajatý lid druhého

⁶ dne přivedli před něj. Nato druhého dne přivedl každý, kolik jich byl zajal, před krále, spoutané na provazech; tu jsem byl i já přiveden jako třetí na jednom provaze tím, kdo nás zajal. Když zajatce přivedli před krále, vzal k sobě vévodu z Burgundska, aby viděl tu pomstu, kterou chtěl vykonat za svůj lid, jenž mu byl pobit. Když vévoda z Burgundska viděl jeho hněv, prosil ho, aby daroval život těm, které by si vyžádal; toho se mu od krále dostalo; i vzal k sobě dvanáct pánů ze své země a vzal k sobě pana Stephana Schmichera¹ a pana Hanse von Bodman². Tu král nařídil, aby každý zabil svého zajatce, a kdo nechtěl svého zajatce zabít, místo toho postavil král jiné, kteří to měli učinit; a tu vzali mé druhy a stínali jim hlavy; a když došlo na mne, spatřil mne králův syn a nařídil, aby mne nechali žít, a tak mne odvedli k ostatním chlapcům, neboť se nezabíjel nikdo pod dvacet let; a mně tehdy sotva bylo šestnáct let; a tu jsem viděl pana Hanse Greifa³, který byl ze země bavorské, jak ho vedou jako čtvrtého na jednom provaze; a když viděl tu velikou pomstu, která se dala, zvolal jasným hlasem a těšil rytíře a pacholky, kteří tam stáli k smrti, a řekl: „Buďte dobré mysli, všichni rytíři a pacholci, neboť naše krev se dnes prolévá pro křesťanskou víru, neboť jsme, dá-li Bůh, dítkami nebes před Bohem.“ A jakmile to dořekl, poklekl a dal se stít a jeho druhové s ním; a to krveprolití trvalo od rána až do nešporního času. A když to viděli rádcové,

¹ Stephan Schmicher, bavorský zeman, zajatý roku 1396 u Nikopole. Jeho život si na sultánovi vyžádal burgundský vévoda, a byl tak ušetřen hromadného stínání zajatců.

² Hans z Bodmanu, švábský zeman z rodu pánů z Bodmanu u Bodamského jezera, zajatý roku 1396 u Nikopole. Jeho život si na sultánovi vyžádal burgundský vévoda.

³ Hans Greif, rytíř ze země bavorské. Po bitvě u Nikopole byl roku 1396 sťat při hromadném stínání zajatců, k němuž dal Bajezid rozkaz; podle vyprávění před smrtí povzbuzoval ostatní odsouzené.

⁷ že se stalo tak veliké krveprolití a že přece ještě nebylo konce, povstali a poklekli před králem a prosili ho, aby pro Boha zapomněl na svůj hněv, aby snad Bůh nedopustil pomstu i na něho, neboť krveprolití bylo dost. Toho se jim od něho dostalo, a tu nařídil, aby se přestalo; a to se stalo a potom kázal ostatní lid svést dohromady a vzal si z něho svůj díl a ostatní nechal svému lidu, který je byl zajal; a já jsem připadl králi na jeho díl; a lidu, který byl toho jednoho dne tureckým králem usmrcen, toho se odhadovalo na deset tisíc mužů. Potom poslal své zajatce do Řecka do jednoho hlavního města, které slove Adrianopol; tam jsme leželi v zajetí patnáct dní; poté nás odvedli k moři do města, které slove Gallipoli, a to je město, kde Turkové plují přes moře; a tam jsme leželi dva měsíce ve věži, leželo nás tam tři sta a vévoda z Burgundska ležel také v zajetí nahoře ve věži s těmi, které byl vykoupil. A zatímco jsme tam leželi, vezli krále Zikmunda kolem města, v němž jsme leželi v zajetí, a chtěli ho dopravit do windické země; a když to Turci uslyšeli, vzali nás z věže a odvedli nás k moři a stavěli nás jednoho po druhém na vzdory králi Zikmundovi a volali na něho, aby vystoupil z galeje a vykoupil svůj lid, a to činili jemu na posměch; a dlouho spolu na moři šarvátkovali, nemohli mu však nic získat ani uškodit; a tak odplul.

3. Bajezid vpadne do Uher a do Štýrska. — Zajatci jsou dopraveni do Bursy

Když turecký král dal lid pobít a nás jako zajatce poslal do řečených měst, jak je výše psáno, potom třetího dne vytáhl a táhl do Uherské země

⁸ a přepravil se přes vodu, která slove Sáva, u města jménem Mitrovica, a zdvihl celou zemi a táhl až k vévodově zemi u Ptuje a odvedl s sebou z té země šestnáct tisíc mužů se ženami a s dětmi a se vším jejich statkem; a dobyl řečené město a vypálil je a odvedl ten lid s sebou; a jednu část toho lidu nechal v Řecku a druhou část odvedl s sebou do Turecka. A jakmile se dostal přes vodu, která slove Sáva, vzkázal do města Gallipoli a nařídil, aby nás převezli přes moře; a když nás přes moře dopravili, odvedli nás do královského hlavního města, které slove Bursa, tam jsme zůstali, dokud sám nepřišel do města; a když do města přišel, vzal vévodu z Burgundska s těmi, které byl vykoupil, a uložil je u svého paláce v jednom domě; a jednoho pána jménem Kodor¹ z Uher poslal králi soldanovi se šedesáti chlapci na počest, a tu chtěli poslat králi soldanovi i mne; byl jsem však těžce raněn, měl jsem totiž tři rány, takže se obávali, že bych cestou zemřel; proto jsem zůstal u tureckého krále. Poctil také zajatci krále z Babilonu a krále z Persie²; poslal je také do Bílé Tatarie a do veliké Arménie a také do jiných zemí. A tu mne vzali na dvůr tureckého krále; tam jsem mu musel šest let běhat pěšky před nohama

⁹ kamkoli jel s ostatními, neboť je zvykem, že se musí před pány běžet pěšky, kamkoli táhnou; a po těch šesti letech jsem si zasloužil, že mi dali jezdit, a potom jsem jezdil s ním sedm let; a tak jsem byl u něho třináct let. A co turecký král v těch třinácti letech vykonal, to stojí psáno dále.

¹ Uherský šlechtic, zajatý roku 1396 u Nikopole. Bajezid jej se šedesáti chlapci poslal darem egyptskému sultánovi.

² Babilonem se v této knize rozumí Bagdád, hlavní město Iráku na Tigridu. Starý Babylon ležel jinde, dál na jihu u Eufratu.

4. Bajezid dobude Karaman (1392)

Nejprve, když jsem byl u něho, započal válku se svým švagrem, který se jmenoval Karaman¹ a to jméno měl podle země, a hlavní město v té zemi slove Laranda, a to proto, že mu nechtěl být poddán; a tu na něho táhl se sto šedesáti tisíci muži. Když se dozvěděl, že král Bajezid na něho táhne, připravil se a táhl mu vstříc se sedmdesáti tisíci muži, s nejlepšími, které ve své zemi měl, a myslil si, že králi Bajezidovi dobře obstojí. A tu táhli na pláň, která ležela před městem jménem Konya, jež patřilo řečenému pánu Karamanovi, a tam se setkali a začali bojovat; a téhož dne svedli dvě bitvy, takže jeden druhého nemohl přemoci; a v noci měli odpočinek na obou stranách, jeden druhému bez škody. A ten Karaman měl tu noc velikou radost s trubkami a s bubny a s rozdělováním ohňů, aby Bajezida postrašil; ale Bajezid nařídil, aby se už nedělaly ohně, leda

¹⁰ aby se při nich uvařilo jídlo a potom se zase uhasily. Tu poslal Bajezid v noci třicet tisíc mužů za nepřítelů a řekl jim, až on ráno potáhne na nepřítelů, aby oni táhli na ně zezadu; a když se rozednilo, táhl Bajezid proti nepřátelům a tu táhlo těch třicet tisíc mužů, které Bajezid od sebe poslal, zezadu na nepřátele. A když to Karaman viděl, že na něho táhnou zezadu i zředu, dal se na útěk do svého města jménem Konya a postavil se ve městě k obraně; tu se Bajezid položil před město a ležel před ním jedenáct dní, protože je nemohl dobýt. A potom poslali měšťané ven k Bajezidovi a nabídli mu, že mu město vydají, chce-li jim darovat život a statek; a to jim slíbil, a tu mu nabídli, aby tedy přitáhl a útočil, že oni ustoupí od hradeb a že tak město dobude. A to se stalo, jak se spolu dohodli; a když Karaman viděl, že Bajezid vešel do města, táhl s jízdním lidem na něho ve městě a bojoval s ním; a kdyby byl měl od měšťanstva malou pomoc, byl by Bajezida moci z města vyhnal. Ale když viděl, že žádnou pomoc nemá, dal se na útěk a tu byl zajat a přiveden k Bajezidovi; tu se ho Bajezid tázal a řekl: „Proč mi nechceš být poddán?” Tu mu Karaman odpověděl a řekl: „Proč bych ti měl být poddán, když jsem právě tak pánem jako ty?” A když to Bajezid

¹ Alá'uddín Alí Bej (vládl 1361–1397), karamanský emír se sídlem v Konyi a v Larandě; podle země se mu říkalo Karaman. Byl švagrem Bajezida I., jehož sestru Nefise měl za ženu, přesto se mu odepřel poddat. Roku 1397 byl po dobytí Konyi zajat a na Bajezidův rozkaz stát; jeho dva synové byli uvězněni a knížectví připojeno k osmanské říši.

uslyšel, rozhněval se a řekl svému lidu, kdo by se chtěl Karamana ujmout? A řekl to dvakrát, a nikdo z jeho lidí se ho ujmout nechtěl; tu to řekl potřetí; tu vystoupil jeden a ujal se ho a odvedl ho stranou a sál ho a šel potom k Bajezidovi. A když ho Bajezid spatřil, tázal se ho, jak s ním naložil; i řekl mu, že ho sál; a tu počal Bajezid slzet a nařídil potom

¹¹ jinému, aby tomu, který Karamana zabil, učinil, jak on učinil jemu; i vzal ho a odvedl ho na to místo, kde sál Karamana, a sál i jeho. A to se stalo proto, že Bajezid mínil, že když pán něco takového v hněvu nařídí, nemá to nikdo ihned vykonat, neboť se domníval, že má chvíli počkat, až ho hněv přejde; a bylo to také proto, aby se nikdo neosmělil takového pána usmrtit nebo se toho ujmout. A potom Bajezid nařídil, aby se Karamanova hlava nastrčila na kopí a nosila po městě, k tomu účelu, aby se ostatní města a hrady tím spíše vzdaly, až uslyší, že jejich pán je mrtev. A potom osadil město Konya svým lidem a položil se pak před město Laranda; a když před město přitáhl, vzkázal dovnitř, aby se vzdali, neboť on je jejich pánem; a nechtějí-li to učinit, že je k tomu donutí mečem. Tu k němu měšťané vyslali ven čtyři nejlepší z nich a prosili ho, aby jim zajistil život a statek; a žádali také na něm, je-li pravda, že jejich pán Karaman je mrtev, že má ve městě dva syny, aby tedy z těch dvou jednoho ustanovil pánem nad městem, a bude-li to chtít učinit, že mu město vydají. Tu jim odpověděl a řekl, že jim zajistí život i statek, a až bude města mocen, že jim pána dobře ustanoví, ať už to bude jeden z Karamanových synů nebo někdo z jeho pánů; a tak se rozešli. A když měšťané uslyšeli Bajezidovu odpověď, nechtěli mu město vydat a řekli: je-li jejich pán mrtev, zanechal přece dva syny, u nich chtějí mřít i žít. A stavěli se králi na odpor pět dní; a když Bajezid viděl, že se mu staví na odpor, poslal ještě více lidu a kázal přivést děla a stavět obléhací stroje. A když to Karamanovi synové a jejich matka viděli, povolali k sobě nejlepší měšťany a řekli jim: „Milí páni! vidíte dobře, že vás proti Bajezidovi uhájit nemůžeme, neboť je na nás příliš mocný; a abyste kvůli nám měli zahynout,

¹² toho by nám bylo líto a nemohli bychom vám to nahradit; proto jsme se s naší matkou shodli, že se chceme vzdát na jeho milost.” A to se měšťanům také zalíbilo; a tu vzali Karamanovi synové svou matku a nejlepší měšťany k sobě z města a klíče od bran a vyšli ven k Bajezidovi. A když se přiblížili k vojsku, vzala matka své syny, každého za jednu ruku, a šla k Bajezidovi; a když Bajezid spatřil svou sestru s jejími syny, vyšel jí vstříc ven před stan; a když přišli ke králi, padli mu k nohám a líbali mu nohy a prosili

o milost a dali mu klíče od bran; a když to král Bajezid viděl, nařídil svým pánům, kteří stáli vedle něho, aby je pozdvihli; a to se stalo; a tu zaujal město a dosadil do města jednoho ze svých pánů; a svou sestru a její dva syny poslal do svého hlavního města, které slove Bursa.

5. Bajezid vyžene vládce Sivasu z území Merzifon (1395)

Byl jeden zemský pán jménem Mír Ahmed¹, který sídlil v městě, jež slove Amasya, a to je hlavní město země zvané Merzifon a ta sousedí s Karamanovou zemí; a když řečený Mír Ahmed uslyšel, že turecký král Bajezid dobyl Karamanovu zemi, jak je výše psáno, poslal k Bajezidovi a prosil ho, aby přitáhl a vyhnal ze země krále ze Sivas, jménem Burhánuddín², protože mu mocí leží v zemi a on sám se mu ubránit nemůže; že mu tedy tu zemi přenechá a aby mu propůjčil jinou zemi ve své zemi. A tu poslal Bajezid svého syna jménem Mehmed³ se třiceti tisíci muži mu na pomoc a vyhnali krále Burhánuddína mocí ze země; a když se to stalo, odevzdal Mír Ahmed Bajezidovi hlavní město a celou zemi; a tu povolal svého syna Mehmeda a dal mu tu zemi, protože to byl jeho první boj a protože v něm zvítězil. A po¹³ tom vzal Bajezid Mír Ahmeda k sobě a odvedl ho s sebou do své země a dal mu za jeho zemi jinou zemi.

¹ Fachruddín Ahmed Bej, emír amasijský, syn Hádžího Šadgeldiho. V sousedství s vládcem Sivasu neobstál, požádal o pomoc Bajezida I. a za Amasii od něho dostal jinou zemi; Amasii pak Bajezid dal svému synu Mehmedovi.

² Kádí Burhánuddín Ahmed (1345–1398), právník a básník, od roku 1381 samostatný vládce Sivasu s titulem sultána; jeho divan je pokládán za první sbírku poezie napsanou turkickým jazykem. Osmnáct let válčil s Osmany, Mamlúky, Karamanovci i Turkmeny Bílého berana. Roku 1398 jej Kara Jülük Osman zajal, a když se Sivas odmítl vzdát, dal jej stít.

³ Mehmed I. (asi 1386–1421), syn Bajezida I. Jeho prvním tažením byla výprava, kterou otec poslal na pomoc emírovi amasijskému; po ní dostal Amasii a později sivaské království. Po otcově zajetí a smrti se prosadil v boji se svými bratry a od roku 1413 vládl jako osmanský sultán. Zemřel roku 1421 v Edirne na nemoc.

6. Schiltberger se zúčastní pokusu zajatých křesťanů o útěk

A když Bajezid přišel do svého hlavního města a měl v úmyslu nějaký čas tam zůstat, v tom čase se nás šedesát křesťanů shodlo, jak bychom se odtud mohli dostat; a tak jsme mezi sebou učinili úmluvu a přísahali jsme si navzájem, že budeme spolu mřít i žít; a tu jsme si určili čas a že se každý na ten čas připraví; a tak jsme se v ten čas všichni sešli, jak jsme se spolu umluvili; a tu jsme mezi sebou zvolili dva hejtmany, a co ti učiní a nařídí, toho máme být poslušni. A tak jsme se zvedli po půlnoci a jeli k jednomu pohoří; a když se rozednilo, dostali jsme se k tomu pohoří; a když jsme do pohoří vešli, sesedli jsme a nechali koně odpočinout, dokud slunce nevyšlo, a tak jsme zase nasedli a jeli jsme ten den i noc. A když Bajezid uslyšel, že jsme uprchli, poslal za námi pět set koní a nařídil, aby nás, kde by nás našli, zajali a přivedli před něj; a tak nás dojeli u jedné soutěsky a volali na nás, abychom se vzdali; a to jsme učinit nechtěli, a tak jsme sesedli s koní a šli pěšky proti nim a postavili jsme se k obraně a chvíli jsme na sebe stříleli; a když hejtman viděl, že jsme se postavili k obraně, vystoupil a vyvolal příměří na jednu hodinu; a tak jsme příměří dali. A potom k nám přišel a prosil nás, abychom se vzdali, že nám zajistí život; i dali jsme mu odpověď, že se o tom poradíme. Tak jsme šli k sobě a poradili se; poté jsme mu dali odpověď, že dobře víme, že jakmile budeme zajati a před něj přivedeni, musíme zemřít; že je tedy mnohem lepší, abychom zemřeli zde se zbraní v ruce pro křesťanskou víru. Když hejtman viděl, že jsme takto pevní, promluvil k nám znovu a prosil nás, abychom se vzdali, že nám na svou přísahu slíbí, že nás při

¹⁴ životě zachová, a kdyby snad král byl tak rozhněván, že by nás chtěl usmrtit, že se dá nejprve usmrtit sám; a to nám slíbil na svou přísahu, a tak jsme se vzdali a tak nás jako zajatce odvedl před krále. A když nás před krále přivedl, nařídil král, abychom byli ihned usmrceni; tu vystoupil hejtman, který nás zajal, a poklekl před králem a prosil ho, aby nám daroval život, neboť spoléhal na jeho milost a slíbil nám na svou přísahu, že nám zajistí život. Tu se ho král otázel, zda jsme v zemi nenapáchali škodu; i řekl, že jsme žádnou škodu nenapáchali; a tak nás dal uvěznit; tam jsme leželi devět měsíců v zajetí; a v tom čase nás dvanáct zemřelo. A když přišel pohanský

velikonoční den, prosil za nás jeho starší syn jménem Mirmirsiriamon¹, a tak nás král propustil; a potom nás odvedli před krále; tomu jsme museli slíbit, že od něho nikdy více nechceme odejít ani se o to pokoušet; poté nám zase dal jezdit a zvýšil nám žold.

¹ Jméno je v rukopise zkomolené a bezpečně je určit nelze. Nejspíš jde o Emira Süleymana, druhého syna Bajezidova — tak psali Byzantinci jméno Süleyman —, jenže Schiltberger mluví o synu starším, a tím byl Ertuğrul. Süleyman byl roku 1411 na útěku zabit lidmi svého bratra Musy, Ertuğrul zemřel roku 1400, podle části zpráv zabit při dobytí Sivasu.

7. Bajezid dobude Džanik (1393)

Potom v létě táhl Bajezid s osmdesáti tisíci muži do země, která slove Džanik, a položil se před hlavní město jménem Samsun, které vystavěl silný Samson¹ a které dosud nese jeho jméno. Pán toho města a té země slul Džunejd², toho král vyhnal ze země; a když město uslyšelo, že jejich pán je vyhnán, vzdalo se Bajezidovi a s ním celá země; a on osadil město i zemi svým lidem.

¹ Samson, biblický soudce izraelský, proslulý svou silou (Kniha soudců 13–16); zahynul v Gaze, když strhl pilíře filištínského chrámu. Zdejší podání mu připisuje založení města Samsunu, jež podle něho dostalo jméno.

² Džunejd Bej z rodu Kubádovců, pán Samsunu a Ladiku v zemi Džanik na černomořském pobřeží. Roku 1398 jej Bajezid I. porazil a vyhnal ze země; muslimská část Samsunu a celý Džanik tím přešly k osmanské říši.

8. Podivuhodné zjevení hadů u Samsunu. Bajezid udělí Džanik bulharskému princí

¹⁵ Je třeba zaznamenat veliký div, který se stal u téhož města Samsunu v těch časech, kdy jsem byl u Bajezida. Přišlo k městu tolik zmijí a hadů, že obsadili rovinu kolem města dobře na míli cesty. Část těch zmijí přišla z moře a část z velikého lesa, neboť země, která patří k Samsunu, slove Džanik a je to země lesnatá a má veliké lesy, odtud přišla část těch zmijí; a zmije se shromažďovaly devět dní, než se mezi sebou pustily do boje. Nikdo se tehdy ze strachu před tou havetí neodvážil vyjít z města; a přece neučinily ani lidem, ani dobytku žádnou škodu; i nařídil pán té země a toho města, aby se té haveti také nic nedělalo, a řekl, že je to znamení od všemohoucího Boha. A potom desátého dne se ti hadi do sebe pustili a bojovali od rána až do západu slunce; a když to pán a lid zpozorovali, dal pán otevřít jednu bránu a vyjel s malým houfem před město a díval se na ten boj zmijí a viděl, že vodní zmije musely ustoupit zmijím lesním. A druhého jitra vyjel pán před město a chtěl vidět, zda je ta haveť ještě tam; i nenašel nic než mrtvé zmije, a ty dal sebrat na hromadu a spočítat, bylo jich osm tisíc; a dal vykopat jámu a dal je do ní naházet a přikrýt hlínou a poslal k Bajezidovi, který byl v těch časech pánem Turecka, a dal mu ten div oznámit; a on si to vyložil za veliké štěstí, neboť to město a tu zemi nedávno dobyl, a soudil, že když mořské zmije podlehly, že je to znamení od všemohoucího Boha: jako je mocným pánem a králem země u moře, tak chtěl také s pomocí všemohoucího Boha stát se mocným pánem moře.

¹⁶ Samsun jsou dvě města proti sobě; v jednom jsou křesťané, a to měli v tom čase v držení Walhan z Janova¹; ve druhém jsou pohané, těm ta země patří; a z jedné hradby na druhou je půl dostřelu z luku. A pánem toho města a té země byl v tom čase syn jednoho vévody, zvaný Šišman², ze středního

¹ Janované, obyvatelé italské obchodní republiky Genova, která měla po celém Černém moři sít osad. V Samsunu drželi křesťanskou polovinu města (osadu Simisso) nejpozději od roku 1317; Bajezid I. se roku 1398 dobývání této části vyhnul, aby si Genovu nerozhněval, a Janované o ni přišli až roku 1419.

² Šišmanovci byli poslední bulharská panovnická dynastie; tímto rodovým jménem je zde označen Alexandr, syn tarnovského cara Ivana Šišmana. Otec, car od roku 1371, přišel roku 1393 o Tarnovo a roku 1395 byl v Nikopoli zabit; Alexandr přestoupil k islámu, přijal jméno

Bulharska; hlavní město té země slove Tarnovo a mělo v týchž časech tři sta hradů a zámků. Tu zemi dobyl Bajezid a zabil toho vévodu i jeho syna; otec zemřel v zajetí, syn se obrátil na pohanskou víru, aby ho nechali naživu. A když Bajezid dobyl Samsun a zemi Džanik, dal mu tu zemi i to město za zemi jeho otce na celý život.

Iskender a od Bajezida I. dostal Samsun se zemí Džanik, později Smyrnu. Roku 1418 padl v boji proti vzbouřencům Börklüceho Mustafy jižně od Smyrny.

9. Bajezid dobude Sivas

Je u pohanů zvykem, že někteří páni táhnou po zemi s dobyt看, a kam potom přijdou do země, kde je dobrá pastva, tam si tu pastvu na čas vyjednají od pána té země. Nuže, byl jeden turecký pán jménem Osman¹, ten táhl po zemi s dobyt看 a přišel v létě do země, která slove Sivas — tak slove i hlavní město té země —, a prosil krále ze Sivasu, jenž slul Burhánuddín, aby mu propůjčil pastvinu, na níž by svůj dobytek přes léto

¹⁷ uživil. Propůjčil mu pastvinu, na níž by přivedl svou čeleď a dobytek a na níž by zůstal přes léto až do podzimu; i sebral se a odtáhl pryč do své země bez králova svolení. Když se král dozvěděl, že odtáhl bez jeho svolení, rozhněval se a vzal k sobě deset tisíc mužů a táhl na tu pastvinu, na níž Osman ležel, a položil se tam a poslal za Osmanem ještě čtyři tisíce mužů a nařídil, aby mu ho přivedli s tělem i se jménem. Když to Osman uslyšel, stáhl se do pohoří, a ti, kdo za ním táhli, ho nemohli najít a položili se před pohořím na jedné louce; tam zůstali tu noc a neměli z Osmana žádnou starost; a když se rozednilo, vzal Osman k sobě tisíc mužů svého nejlepšího lidu a prohlédl si nepřátele, a když viděl, že se nemají na pozoru a leží tam beze vši starosti, vjel na ně a překvapil je tak, že se nemohli postavit na odpor, a mnoho jich pobil; ostatní se dali na útěk. Králi bylo řečeno, jak Osman to vojsko porazil; on tomu nechtěl věřit a měl to za žert; tu přišlo několik uprchlíků ke králi, a přesto tomu nechtěl věřit a poslal tam sto koní, aby se podívali, zda je tomu tak. Těch sto koní vyjelo a chtělo se podívat; v tom čase táhl Osman se svým lidem na krále, a když spatřil těch sto koní, hnal se na ně a vpadl s nimi na krále. A když král viděl, že jeho i jeho lid tak prudce přepadl, takže se nemohli postavit na odpor, dali se na útěk, a králi nezbylo nic jiného, než že sedl na koně a dal se na útěk k jednomu vrchu. Tu ho spatřil jeden z Osmanových služebníků a hnal se za ním až k pohoří, dál už král nemohl; tu na něj Osmanův pacholek zakřičel, aby se vzdal, a on se vzdát nechtěl; tu vzal luk a chtěl krále zastřelit. Tu se král pojmenoval a prosil toho pacholka, aby ho propustil, a sliboval mu dobrý hrad a chtěl

¹ Kara Jülük Osman Bej (asi 1356–1435), od roku 1378 náčelník turkmenského svazu Bílého berana (Ak Kojunlu). Roku 1398 zajal a dal stít vládce Sivasu, o město však přišel ve prospěch Bajezida I. Postavil se potom na stranu Tamerlánovu a roku 1402 za to dostal Diyarbakır. Roku 1435 byl u Erzurumu poražen Kara Iskandarem a krátce po bitvě zahynul.

mu na stvrzení dát prsten ze své ruky, a to ten pacholek nechtěl učinit a zajal ho a přivedl ho ke svému pánu. A Osman táhl tomu lidu v patách celý den až do večera a mnoho jich pobil; a potom se Osman obrátil zpátky a položil se

¹⁸ u města, kde král ležel, a poslal potom pro lid a pro dobytek, který zanechal v pohoří; a když lid s dobytkem přišel, vzal krále k sobě a táhl před hlavní město jménem Sivas a položil se před ním se vším svým lidem a vzkázal dovnitř, že krále zajal a aby mu to město vydali, že chce s nimi žít pokojně a smířlivě. Tu mu město dalo za odpověď, že má-li on krále, oni mají jeho syna a mají na něm dost pána, neboť on je jim na pána příliš slabý. I domlouval tedy králi, chce-li zůstat naživu, aby promluvil s měšťany, aby mu to město vydali. Tu řekl král: „Veď mě k městu, zkusím, zda mi to splní.“ A když krále přivedli k městu, prosil měšťany, aby ho vysvobodili od smrti a Osmanovi město vydali. Tu králi odpověděli a řekli: „Nechceme Osmanovi město vydat, neboť je nám na pána příliš slabý; nemůžeš-li tedy být naším pánem ty, máme tvého syna, toho chceme mít za pána, a ne Osmana.“ A když to Osman uslyšel, rozhněval se; a když král viděl jeho hněv, prosil ho, aby ho nechal naživu, že mu chce dát jiné město, které slove Kayseri, se vším příslušenstvím; a to Osman učinit nechtěl a dal krále stít před očima lidu ve městě a potom ho dal rozčtvrtit a každou čtvrt dal přivázat na tyč a dal je vyvěsit před městem a hlavu dal nabodnout na jízdní kopí mezi ty čtyři čtvrti.

A v tom čase, kdy Osman ležel před městem, poslal králův syn, který byl ve městě, ke svému tchánovi, jenž byl mocným pánem v Bílé Tatarii, aby mu přišel na pomoc, neboť Osman leží před městem, a psal mu také, jak Osman zabil jeho otce a jak pobil veliké množství lidu. A když se to jeho tchán dozvěděl, vzal k sobě svůj lid s ženami a s dětmi a se vším jejich dobytkem,

¹⁹ neboť je v té zemi také zvykem, že táhnou s dobytkem na pastvu; a protože i on měl ten úmysl, chtěl chvíli ležet u Sivasu a tak tu zemi uchránit před Osmanem; a ten lid byl odhadnut na čtyři tisíce mužů kromě žen a dětí. A když Osman uslyšel, že tatarský pán táhne sem, sebral se a odtáhl od města do jednoho pohoří a položil se tam se svým lidem. Tu přišel tatarský pán se svým lidem a položil se před městem; a jakmile Osman uslyšel, že se položil, vzal k sobě patnáct set mužů a rozdělil je na dva díly; a když přišla noc a setmělo se, táhl na ně ze dvou stran a ztropil mezi nimi veliký křik; a když tatarský pán ten křik uslyšel, domníval se, že ho chtějí vydat, a ustoupil do města; a když jeho lid uslyšel, že se dal na útěk, dali se

všichni na útěk; a Osman se za nimi hnál a mnoho jich pobil a vzal jim veliké jmění. A potom táhli zase do své země; a on vzal ten dobytek a to jmění, které jim odňal, a táhl zase do pohoří, kde byl jeho dobytek a jeho zboží. A než se tam rozednilo, sedl tatarský pán na koně a jel za svým lidem a byl by rád viděl, aby se zase obrátili, a to oni učinit nechtěli, a tak táhl s nimi zase do své země; a potom třetího dne táhl Osman zase před město a žádal na nich, aby mu to město přece vydali, že jim chce učinit, co jim přislíbil; a to mu bylo opět odepřeno. I položil se zase před město.

A tu poslalo město k Bajezidovi a prosili ho, aby přišel a vyhnal Osmana ze země, že mu pak město vydají. Tu poslal král Bajezid svého staršího syna s dvaceti tisíci koňmi a čtyřmi tisíci pěšími, a při tom tažení jsem byl i já. A když Osman uslyšel, že Bajezidův syn táhne na něho, poslal svůj dobytek a své zboží do pohoří, kde byl předtím, a sám zůstal na poli s tisícem koní. A tu poslal králův syn dva tisíce koní napřed, zda by mohli Osmana zahnat dál; a když je Osman spatřil, vrhl se na ně a chvíli spolu bojovali; a když viděli, že mu nemohou

²⁰ odolat, poslali pro pomoc, i přijel sám syn krále Bajezida se vším svým lidem. A když Osman viděl, jak táhne sem, vrazil na něj dovnitř a málem ho obrátil na útěk, neboť ten lid ještě nebyl pohromadě; a tu zakřičel králův syn na svůj lid a začal s ním potom bojovat a potýkali se spolu tři hodiny; a zatímco spolu bojovali, vtrhly ty čtyři tisíce pěších Osmanovi do jeho stanu. A když to Osman uslyšel, poslal zpátky čtyři sta koní a ti ty pěší násilím vyhnali ze stanu, spolu s těmi, kdo hlídali stany a dobytek. A on zatím ustupoval se zbraní v ruce k pohoří, kde bylo jeho zboží; a potom poslal dobytek a zboží hlouběji do pohoří a sám zatím držel před pohořím; a potom táhl za nimi, a tak táhl zase do své země. A potom táhl králův syn před město Sivas a otevřeli mu město a měšťané k němu vyjeli a prosili ho, aby do města vjel; a to on učinit nechtěl a poslal ke svému otci, aby přišel a vzal to město i tu zemi. A tu přišel Bajezid se sto padesáti tisíci muži a vzal to město i tu zemi; a potom vzal svého syna, který slul Mehmed, a učinil ho králem a dal mu království sebastské; je také třeba poznamenat, že králem se nestal ten syn, který Osmana předtím zahnal.

10. Jak Bajezid žádá po sultánovi město a zemi, které patří ke království Sivas

A když Bajezid odevzdal svému synovi výše jmenované království, poslal ke králi soldanovi¹ kvůli jednomu městu, které slove Malatya², a kvůli zemi, která k tomu městu patří, neboť to město i ta země patřily k výše jmenovanému království a držel je král soldan; a žádal na něm, aby mu město Malatya a tu zemi dal, když to království dobyl. Tu mu král soldan vzkázal, že to získal

²¹ mečem, a kdo to chce mít, musí si to také mečem získat. A když Bajezid tu odpověď uslyšel, táhl do té země s dvěma sty tisíci muži a položil se před výše jmenované město a ležel před ním dva měsíce; a když viděl, že se nechtějí vzdát, zasypal příkopy a obklíčil to město lidem a začal dobývat; a když to lid ve městě viděl, volali o milost a vzdali se; a tak vzal to město i tu zemi a osadil to město i tu zemi svým lidem.

¹ „Soldan” je sultán a vždy jde o vládce Egypta a Sýrie se sídlem v Kahýře. Byli to mamlúci — vojenské panstvo pocházející z otroků koupených na Kavkaze a ve stepi, které si Egypt podrobilo a volilo panovníky ze svého středu, takže sultánem se nemohl stát nikdo, kdo nebyl prodán do otroctví. Protože na jeho dvoře žil kalif, byl pokládán za prvního z muslimských vladařů.

² Malatya leží ve východní Anatolii nedaleko Eufratu, na místě starověké Melitény; dnes je to turecké město téhož jména. Tehdy patřila k panství egyptského sultána a Bajezid I. ji dobyl na samém konci 14. století.

11. Bajezid si podrobí bílé Tatary. Dobude Adalii

V tom čase, kdy Bajezid dobyl výše jmenované město, položili se bílí Tataři¹ Bajezidovi před jedno město, které slove Ankara. A když to Bajezid uslyšel, poslal na ně svého staršího syna s dvaatřiceti tisíci muži a ten s nimi svedl boj; a musel ustoupit a vrátil se k Bajezidovi. I přidal mu více lidu a poslal ho tam znovu; a tu s nimi bojoval zase a zůstal nad nimi a zajal tatarského pána a dva zemské pány s ním a přivedl je Bajezidovi jako zajatce; a bílí Tataři se Bajezidovi vzdali a Bajezid nad nimi ustanovil jiného pána z jejich středu a ty tři pány odvedl s sebou do svého hlavního města.

Potom táhl Bajezid před jiné město, které slove Antalya, a to patří také králi soldanovi, a to město

²² neleží daleko od Kypru; a v zemi, která k tomu městu patří, se nechová jiný dobytek než velbloudi; a když král Bajezid to město a tu zemi dobyl, darovala mu ta země deset tisíc velbloudů; a tu osadil to město i tu zemi a velbloudy odvedl do své země.

¹ Bílí Tataři jsou v této knize kočovné turkické kmeny východně od Malé Asie, odlišované od Tatarů černých. Jejich oddíly obléhaly Ankaru a roku 1402 v ankarské bitvě přešly ze strany Bajezidovy k Tamerlánovi, čímž rozhodly o výsledku dne.

12. Bajezid pošle egyptskému sultánovi pomocné vojsko, u něhož je i Schiltberger

V tom čase zemřel král soldan, který se jmenoval Barkúk¹. Potom se stal králem jeho syn, který se jmenoval Faradž; a jeden ze služebníků jeho otce s ním válčil o království. A tu poslal Faradž k Bajezidovi a smířil se s ním a prosil ho, aby mu přišel na pomoc; i poslal mu Bajezid dvacet tisíc mužů na pomoc, a při tom tažení jsem byl i já. A Faradž svého protivníka mocí vypudil a stal se mocným králem soldanem. Potom mu bylo řečeno, že mezi jeho služebníky je pět set mužů, kteří jsou proti němu a drželi s jeho protivníkem; a tak za nimi vytáhl a zajal je a potom je dal odvést do dálky a nechal je všechny uprostřed pouště pobít; a potom jsme táhli zase k našemu pánu Bajezidovi.

¹ Az-Záhir Barkúk (asi 1336–1399), egyptský a syrský sultán v letech 1382–1389 a 1390–1399, první vládce z řady čerkeských mamlúků. Do Egypta byl přivezen jako otrok z Kavkazu. Spojil se s vládcem Sivasu proti Tamerlánovi. Zemřel v Kahýře roku 1399 na nemoc.

13. Tamerlán vpadne na turecké území a dobude Sivas, 1400

Když turecký král Bajezid vypudil Osmana z města Sivas, jak je výše psáno, táhl potom Osman ke svému pánu, který se jmenoval Tamerlán¹, neboť byl jeho poddaným, a stěžoval si mu na Bajezida, jak dobyl království sebastské mocí a jak ho Bajezid

²³ odtamtud mocí vyhnal, a prosil ho, aby mu zase pomohl to království získat. Tu mu dal Tamerlán za odpověď, že pošle k Bajezidovi a bude to požadovat; a potom poslal Tamerlán k Bajezidovi a žádal to království. Tu mu Bajezid vzkázal, že mu je nedá, neboť je získal mečem a že je k tomu stejně dobrý jako on. A když Tamerlán tu odpověď uslyšel, vzal k sobě desetkrát sto tisíc mužů a táhl do království sebastského a položil se před hlavní město a ležel před ním jedenadvacet dní a podkopal hradbu na několika místech; a tak dobyl to město mocí; a ve městě bylo pět tisíc mužů jízdného lidu, které tam Bajezid poslal, a ti byli všichni zaživa pohřbeni; a stalo se to proto, že když Tamerlán to město dobyl, prosil ho hejtman, aby neprolil jejich krev, a to mu slíbil, proto byli pohřbeni zaživa. A potom to město rozbóřil a městský lid zajal všecken a odvedl jej s sebou do své země. Bylo také zapsáno devět tisíc panen, které Tamerlán ve městě zajal a odvedl s sebou do své země. Tamerlánovi bylo také pobito tři tisíce mužů, než to město dobyl; a potom táhl zase do své země.

¹ Tamerlán (1336–1405), vlastním jménem Timur, zakladatel timuridské říše se sídlem v Samarkandu, vládce od roku 1370. Jeho taženími byly postupně vyplněny Persie, Zakavkazsko, severní Indie, Sýrie a Malá Asie. Roku 1402 porazil u Ankary Bajezida I. a zajal jej. Zemřel 18. února 1405 v Otrar u nemoci, když se chystal na tažení do Číny.

14. Bajezid podlehne Tamerlánovi u Ankary, 1402. Schiltberger upadne do mongolského zajetí

Když Tamerlán táhl domů do své země, sebral se Bajezid a táhl s třemi sty tisíci muži do malé Arménie a odňal ji Tamerlánovi a osadil hlavní město, které slove Erzincan, i s jeho dřívějším pánem, který slove Taharten¹, a potom táhl zase do své země. A když Tamerlán uslyšel, že mu Bajezid tu výše jmenovanou zemi odňal, táhl na Bajezida s šestnáctkrát sto tisíci muži; a když to Bajezid uslyšel, táhl mu vstříc se čtrnáctkrát sto tisíci muži. Tu přišli k

²⁴ sobě u jednoho města, které slove Ankara; a tu svedli spolu smělý boj; a Bajezid měl u sebe třicet tisíc mužů z bílých Tatarů a ty poslal napřed a ti přešli k Tamerlánovi; a tak svedli dvě bitvy, v nichž jeden druhému nemohl nic získat. A Tamerlán měl dvaatřicet slonů, kteří byli přichystáni k boji, a po poledni nařídil, aby je přivedli do boje; a když ty slony přivedli na pole, bojovali spolu; tu se turecký král Bajezid dal na útěk a držel se na jednom vrchu asi s tisícem mužů; a tu Tamerlán ten vrch obklíčil, takže nemohl uniknout, a tak Bajezida zajal; a potom byl osm měsíců v té zemi a dobyl celou tu zemi a osadil ji. A Tamerlán táhl do hlavního města Bajezidova a vedl ho s sebou a vzal z Bajezidova pokladu stříbra a zlata, co mohlo unést tisíc velbloudů. A Tamerlán chtěl Bajezida odvést s sebou do své země; i zemřel cestou.

A já jsem byl Tamerlánem zajat a byl jsem s ním odveden do jeho země; a potom jsem zůstal u Tamerlána a jezdil jsem s ním. A tak se to všechno sběhlo, co je výše psáno, v tom čase, kdy jsem byl u Bajezida.

¹ Taharten (Mutahharten, zemřel 1403), emír erzincanský od roku 1379. Roku 1386 se poddal Tamerlánovi; když po připojení Sivasu žádal Bajezid I. i jeho poslušnost, odmítl. Roku 1401 jej Bajezid zajal a Erzincan mu odňal; po ankarské bitvě byl obnoven a prostředkoval mezi Osmany a Timuridy. Zemřel na konci roku 1403 bez mužského dědice.

15. Tamerlán vytáhne do války proti egyptskému sultánovi Faradžovi a dobude Damašek, 1400 až 1401

Když Tamerlán Bajezida přemohl a vrátil se domů do své země, začal potom válčit s králem soldanem, který je nejvyšším králem v pohanstvu, a vzal k sobě dvanáctkrát sto tisíc mužů a táhl na krále soldana do jeho země a položil se před jedno město jménem Aleppo; a to město

²⁵ má čtyřikrát sto tisíc domů. A tu vzal pán, který byl správcem toho města, k sobě osmdesát tisíc mužů a vytáhl ven před město a bojoval s Tamerlánem; a nemohl na Tamerlánovi nic získat. Tu se dal na útěk a na útěku mu bylo mnoho lidu pobito; a vrátil se do města a postavil se na odpor; a potom čtvrtého dne dobyl Tamerlán předměstí a ten lid zajal a dal jej naházet do příkopu, který šel kolem města, a dal na to házet bláto a dříví; a tak zasypal ten příkop na čtyřech místech, a ten příkop byl dvanáct sáhů hluboký a samá skála; a potom to město dobýval útokem a dobyl je mocí a hejtmána zajal a uložil tomu městu výpalné. A potom táhl před jiné město, které slove Rumkale, a to se vzdalo. A potom táhl zase před jiné město, které slove Gaziantep, a ležel před ním devět dní a desátého dne je dobyl mocí; a jmění, které v tom městě bylo, to vzal s sebou; a táhl před jiné město, které slove Behesni, a ležel před ním patnáct dní a ti se vzdali; i osadil to město. A ta výše jmenovaná města jsou hlavními městy v zemi, která slove Sýrie. A potom táhl před jedno město, které slove Damašek, a to je nejvyšší hlavní město v jmenované zemi; a když král soldan uslyšel, že Tamerlán táhl před Damašek, poslal k němu a prosil ho, aby to město nezkazil a šetřil chrámu ve městě; a to mu Tamerlán splnil a odtáhl od města. Ten chrám, který je ve městě Damašku, je tak veliký, že má zvenčí čtyřicet dveří; a v tom chrámu visí dvanáct tisíc lamp a denně jich hoří devět tisíc, a v pátek, který je jejich týdenním svátkem, hoří všechny najednou; a mezi těmi lampami je jich mnoho, které jsou celé zlaté a stříbrné a které dali udělat králové a mocní páni.

A když Tamerlán od města odtáhl, vytáhl král soldan s třiceti tisíci muži z Káhiry, která je jeho hlavním městem, a byl by rád Tamerlána v noci přepadl, a poslal dvanáct tisíc mužů do města Damašku. A když se to Tamerlán dozvěděl, táhl na něj; tu ustoupil král soldan zase zpátky do svého

hlavního města a Tamerlán táhl za ním; a kde král soldan v noci ležel, tam dal ráno pastvu a vodu

²⁶ otrávit, a když tam potom Tamerlán přišel, byli lidé i dobytek otráveni, takže utrpěl velikou škodu na lidech i na dobytku a nemohl krále soldana dohonit. A tu se obrátil zpět a táhl zase před město Damašek a ležel před ním tři měsíce, aniž je mohl dobýt; a každý den se v těch třech měsících strhl boj; a když těch dvanáct tisíc mužů vidělo, že nemají žádnou pomoc od svého pána, který je tam poslal, žádali od Tamerlána průvodní list a ten jim ho dal; i vytáhli v noci z města ke svému pánu. A potom Tamerlán to město dobýval útokem a dobyl je mocí; a když Tamerlán to město dobyl, přišel ten seit¹, to je asi tolik co biskup, před Tamerlána a padl mu k nohám a prosil o milost jeho, i všechno jeho kněžstvo. Tu Tamerlán nařídil, aby vzal své kněžstvo k sobě a šel do chrámu; a on vzal k sobě své kněžstvo se ženami a s dětmi a šel do chrámu; šlo také do chrámu mnoho jiného lidu pro bezpečí, takže se to odhadovalo na třicet tisíc lidí, mladých i starých, kteří byli v tom chrámu; a tu poslal Tamerlán lidi k chrámu a nařídil jim, aby jej zavřeli, až bude chrám plný; a to se stalo; a potom dal chrám dokola obložit dřívím a potom je dal zapálit; a tak zahubil všechny, kdo byli v tom chrámu. Potom nařídil svému lidu, aby každý přinesl jednu lidskou hlavu; a to trvalo tři dny; a když se to stalo, postavil tři věže z těch hlav, které mu přinesli; a potom to město rozbořil a táhl odtamtud do jiné země, která slove Scherch, a v té zemi se chová jen dobytek, a ta země se vzdala; a tu s nimi ujednal, aby mu přinesli potravu, neboť jeho lid trpěl velikým hladem; neboť zatímco ležel před tím městem, došla mu potrava. A potom táhl zase do své země.

¹ Sejjid je čestné označení potomka Prorokova, poznávaného podle zeleného turbanu; sejjidové stávali v čele muslimského duchovenstva a jejich postavení se v této knize přibližuje slovem „biskup”.

16. Tamerlán dobude Bagdád, 1401

Když Tamerlán přišel domů ze země krále soldana, vzal potom k sobě desetkrát sto tisíc mužů a táhl

²⁷ ke Babilon. A když to král z Babilon uslyšel¹, ustoupil z města a osadil město; a tu se Tamerlán položil před město a ležel před městem celý měsíc; a v tom čase podkopal hradbu kolem dokola a dobyl to město; i vypálil je. A přísahal, že to město rozboří² tak, že nikdo nepozná, zda tam stály domy, nebo ne; a potom dal to město zorat a dal tam zasít ječmen. A potom táhl před jednu tvrz, která ležela ve vodě, a tu vodu odkopal a našel ve vodě tři olověné truhly, a ty byly plné zlata, a každá truhla byla dva sáhy dlouhá a jeden sáh široká; a ty truhly tam dal král potopit proto, aby kdyby tu tvrz dobyli, mu to zlato přece zůstalo; a ty truhly vzal Tamerlán k sobě a potom dobyl tu tvrz a na té tvrzi bylo patnáct chlapů a ty dal pověsit, a v té tvrzi našel také čtyři truhly, a ty byly také plné stříbra a zlata, a ty vzal také k sobě a dobyl k tomu potom tři města; a tu nastalo léto, takže pro horko už nemohl zůstat, a odtáhl zase z té země.

¹ Bagdádským králem je Ahmad Džalájir (zemřel 1410), vládce džalájirské říše v Iráku. Před Tamerlánem opakovaně uprchl do Egypta a po jeho smrti se do Bagdádu vrátil. Roku 1410 jej porazil Kara Jusuf a dal mu srazit hlavu.

² Bagdád byl roku 1401 vyvrácen a z města zbyly jen trosky; podle dobových zpráv zahynulo několik desítek tisíc obyvatel a z jejich hlav dal Tamerlán vystavět věže.

17. Tamerlán podnikne tažení do Indie, 1398

Když Tamerlán přišel z Babilonu do své země, vyhlásil ve své zemi, aby se do čtyř měsíců přichystali, že chce táhnout do malé Indie, a ta leží od jeho hlavního města čtyři měsíce cesty. A po té době táhl do malé Indie s třináctkrát sto tisíci muži a táhl pouští, a ta je dvacet dní cesty dlouhá a je v ní veliký nedostatek vody; a potom přišel k pohoří a táhl jím osm dní, než z toho pohoří vyšel; a v tom pohoří přišel k cestě, kde bylo třeba velbloudy a koně přivázat na prkna a spustit je na nich dolů; potom přišel do údolí, v němž je taková tma, že jeden druhého nemohl dobře vidět za jasného dne, a to trvalo na půl dne cesty. Potom přišel do zalesněného pohoří a táhl jím tři dny a tři noci;

²⁸ a potom přišel na krásnou rovinu, která leží před hlavním městem té země; a na téže rovině u toho zalesněného pohoří se položil polem se svou družinou. Tu vzkázal králi výše jmenované země toto: „Mir Timur¹ geldi,” to je asi tolik řečeno: „Vzdej se, pán Tamerlán přišel.” A když král z malé Indie to poselství uslyšel, vzkázal mu, že se s ním chce vyrovnat mečem. A potom se přichystal a táhl Tamerlánovi vstříc se čtyřmi sty tisíci muži a se čtyřmi sty slony, kteří byli přichystáni k boji; a na každém slonu měli postavenou věž z dřevěné práce a v každé věži bylo nejméně deset mužů přichystaných k boji. A když to Tamerlán uslyšel, táhl mu také vstříc se svým lidem, a král poslal ty slony napřed; a když se sešli, byl by Tamerlán rád bojoval, ale nemohl na králi nic získat kvůli těm slonům, neboť když chtěl vyrazit vpřed, koně nechtěli vpřed a plašili se slonů, a to vedli od rána až do poledne. A Tamerlán musel zase couvnout; potom povolal svou radu a radil se s nimi, jak si má s králem počínat, aby ho přemohl, kvůli těm slonům. Tu mu jeden jménem Sulejmán² poradil, aby vzal velbloudy a dal na ně navázat dříví, a až poženou slony sem, aby se to dříví, které je na velbloudech, dalo zapálit a aby ty velbloudy s ohněm hnali proti slonům; že se tak přemohou křikem a ohněm, neboť sloni se ohně velmi bojí; a tu vzal Tamerlán dvacet tisíc velbloudů a dal na ně navázat dříví a nařídil, aby to vypravili tak, jak

¹ Timur, syn Timura Kutlughy a bratr Púládův, chán Zlaté hordy v letech 1410–1412; roku 1407 vládl na Krymu. Roku 1412 byl zbaven vlády a zabit Džalál ad-Dínem.

² Vojevůdce ve službách Tamerlánových; v indickém tažení mu poradil pohnat proti slonům velbloudy s hořícím dřívím na hřbetech.

poradil jeho zemský pán. A potom táhl král zase na Tamerlána a Tamerlán táhl jemu vstříc; a král poslal ty slony opět napřed; a když Tamerlán ty slony spatřil, dal zapálit to dříví, které navázali na velbloudy, a dal ty velbloudy s ohněm hnát proti slonům; a když to dříví

²⁹ velbloudům zapálili, hnali je proti slonům a velbloudi začali křičet a Tamerlánův lid spustil veliký křik; a když sloni ten křik uslyšeli a oheň spatřili, obrátili se a dali se na útěk, takže je nikdo nemohl udržet; a když to Tamerlán uviděl, táhl se vši svou mocí na krále a na slony, a slonů bylo mnoho pobito. A když to král viděl, ustoupil do města; a potom táhl Tamerlán za ním a položil se před městem a ležel před městem deset dní; a v té době se král s Tamerlánem dohodl o dva centnýře indického zlata, a to je lepší než zlato arabské, a dal mu také mnoho drahého kamení a slíbil mu také zapůjčit třicet tisíc mužů, kamkoli by si je vyžádal; a tak se spolu vyrovnali; a král zůstal při svém království a Tamerlán táhl zase do své země a přivedl s sebou sto slonů a to zboží, které mu král dal.

18. Jeden z Tamerlánových zemských pánů se zmocní říšského pokladu

Když Tamerlán vytáhl z malé Indie, poslal potom jednoho zemského pána, který se jmenoval Kibak¹, do jednoho města, které se jmenuje Sultáníja, s deseti tisíci muži; a ten mu měl z toho města přivést zemský úrok, neboť tam po pět let skládali všechen úrok a clo z Persie a z Arménie. A když ten výše jmenovaný pán přišel, vzal to zboží a naložil jím tisíc vozů; a potom písemně obeslal jednoho pána, který seděl v zemi, jež se jmenuje Mázandarán², a ten byl jeho přítel a přitáhl k němu s padesáti tisíci muži; a když se sešli, dohodli se spolu a spojili se spolu; a potom vzali to výše jmenované zboží a odvezli je s sebou do té výše jmenované země Mázandarán. A

³⁰ když se Tamerlán dověděl, že mu to zboží odvezli, poslal tam veliký lid, aby tu výše jmenovanou zemi dobyli a ty dva pány mu přivedli jako zajatce, kteří mu to zboží vzali. A když ten lid k té zemi přitáhl, nemohli té zemi nic udělat, neboť kolem sebe měla veliké lesy, a poslali k Tamerlánovi pro více lidu; a tu jim poslal sedmdesát tisíc mužů, aby to dříví posekali a udělali cestu a tu zemi dobyli. A když ten lid přišel, sekali na deset mil, a přece nemohli té zemi nic udělat, a tu poslali zase k Tamerlánovi a vzkázali mu, že té zemi nic udělat nemohou; a tu jim poručil zase se obrátit; a tak táhli zase domů.

¹ Zemský pán ve službách Tamerlánových, jemuž byla po dobytí svěřena správa Sultáníje v severozápadní Persii.

² Mázandarán je kraj na jižním pobřeží Kaspického moře, od perské vysočiny oddělený horstvem Elborzu. Pro svou nepřístupnost byl obvyklým útočištěm uprchlíků před perskými vládci.

19. Tamerlán dobude Isfahán, 1387

Potom, jak je výše psáno, táhl do jednoho království, které se jmenuje Isfahán¹, a položil se před hlavním městem, které se také jmenuje Isfahán, a žádal na nich, aby se vzdali. A tak se vzdali a vyšli mu vstříc se ženami a s dětmi; a tu je milostivě přijal. Tu vzal šest tisíc mužů svého lidu a obsadil jimi město a pána toho města vzal k sobě, a ten se jmenoval Schachisster², a potom odtáhl z té země. A když město uslyšelo, že Tamerlán odtáhl ze země, zavřeli měšťané město a pobili těch šest tisíc mužů, které tam Tamerlán vložil. A když to Tamerlán uslyšel, obrátil se zase zpátky a táhl před město a ležel patnáct dní před městem, neboť je nemohl dobýt; a potom

³¹ uzavřel s nimi mír, ale tak, že mu půjčí všechny střelce, kteří jsou ve městě, a ty chtěl vzít s sebou na jedno tažení a potom jim je chtěl zase poslat zpátky. A město mu poslalo dvanáct tisíc střelců; a když ti střelci k němu přišli, dal jim všem usekat palce³ a potom je poslal zase do města; a potom druhého dne vtáhl sám do města a vzal město mocí a lid ve městě zajal a potom nařídil, aby chlapce, kterým bylo méně než čtrnáct let, zachovali, a ostatní muže dal stít a potom dal z těch hlav udělat uprostřed města věž z hlav⁴. A potom dal ženy a děti, které byly ve městě, vyvést ven na jedno pole; a když je na to pole přivedli, dal potom děti, kterým bylo méně než sedm let, postavit zvlášť na tom poli; a když se to stalo, poručil svému lidu, aby přes ty děti jezdili, které postavili zvlášť; a když to viděla jeho rada i matky těch dětí, a ty byly také na tom poli, padly Tamerlánovi k nohám a prosily ho, aby to nedělal; a to on učinit nechtěl a nařídil znovu, aby jeli přes ty děti; a tu nechtěl být nikdo první; a když viděl, že nikdo nechce vjet napřed, rozhněval se a jel první tam a řekl ke svému lidu: „Teď chci rád vidět, kdo by za mnou jet nechtěl.“ A když to řekl, musel všechen jeho lid jet za ním; a tak jel se svým lidem dvakrát přes ty děti a rozšlapali je všechny vespolek; a těch dětí

¹ Isfahán leží ve středním Iránu a patřil tehdy k největším a nejbohatším městům Persie. Tamerlán jej obsadil roku 1387.

² Schachisster není vlastní jméno, nýbrž perský šáh, totiž pán Isfahánu. Město tehdy náleželo perské dynastii Muzaffaridů.

³ Orientální lučištník tahal třetivou palcem chráněným kostěným nebo kovovým prstencem, ne třemi prsty jako v Evropě. Bez palců byli střelci k luku nepotřební.

⁴ Věže z lebek dával Tamerlán stavět v dobytých městech jako výstrahu ostatním. O vyvraždění Isfahánu roku 1387 mluví dobové zprávy o několika desítkách tisíc zabitých.

bylo asi sedm tisíc. Potom dal celé město vypálit; a ostatní ženy a děti odvedl s sebou do své země a potom táhl do svého hlavního města, které se jmenuje Samarkand⁵; a v tom městě nebyl dvanáct let.

⁵ Samarkand v dnešním Uzbekistánu byl Tamerlánovým hlavním městem. Dával do něj odvádět řemeslníky ze všech dobytých zemí, aby mu město vystavěli.

20. Tamerlán podnikne tažení proti Číně, 1404 až 1405

A v době, kdy byl Tamerlán pryč, poslal veliký král v Číně¹ k Tamerlánovi posla

³² se čtyřmi sty koňmi a žádal na něm úrok², neboť mu byl předtím poplatný a pět let mu ten úrok zadržoval. A toho posla vozil Tamerlán dlouho s sebou; a když přišel do svého hlavního města, poslal ho domů k jeho pánu a vzkázal mu, že mu nechce být ani poplatný, ani poddaný, a že doufá, že on bude muset být poplatný a poddaný jemu; a vzkázal mu také, že k němu chce přijít sám osobně; a tak se ten posel od něho odebral. A potom dal Tamerlán vyhlásit do všech svých zemí, aby se chystali, neboť chce táhnout do Číny. A tu se shromáždil s osmnácti sty tisíci muži a vzal je k sobě a táhl do Číny; a když táhl jeden měsíc, přišel k jedné poušti, a ta byla sedmdesát denních cest dlouhá; a tu táhl deset dní do té pouště; a v té poušti mu zahynulo mnoho lidu pro vodu a utrpěl také velkou škodu na koních a na jiném dobytku, který mu hynul pro zimu, neboť v téže zemi je veliká zima. A když viděl, že utrpěl tak velikou škodu na lidech a na dobytku, obrátil se zpátky a táhl do svého hlavního města; a v té době onemocněl.

¹ Čínu tehdy ovládala dynastie Ming. Tamerlán jí v devadesátých letech 14. století posílal poselstva s dary, které mingský dvůr zapisoval jako poplatek od poddaného; později dary posílat přestal a čínské vyslance zadržel.

² Úrokem se zde nerozumí úrok z peněz, nýbrž poplatek, tribut: pravidelná dávka, kterou odváděl poddaný vládce svému vrchnímu pánu na znamení poslušnosti.

21. Příčiny Tamerlánovy smrti. Noční strašení u jeho hrobu

Je také třeba poznamenat, že se Tamerlán užíral pro trojí věc, takže onemocněl a v té nemoci zemřel. První příčina byla ta potupa, kterou mu způsobil ten výše jmenovaný pán, který mu odvezl to zboží; druhou a třetí příčinu je třeba poznamenat zde. Tamerlán měl tři ženy a k té nejmladší měl velikou lásku; a v době, kdy byl pryč, zamilovala se jeho nejmladší žena do jednoho z jeho zemských pánů. A když se Tamerlán vrátil domů, přišla k němu jeho nejstarší žena a řekla mu, že jeho nejmladší žena má tajné srozumění s jeho zemským pánem, a tomu Tamerlán věřit nechtěl; řekla: „Nechceš-li tomu věřit, jdi do jejího pokoje a dej si otevřít její truhlu, tak najdeš prsten s drahým kamenem a listy, které jí poslal.” A když to Tamerlán uslyšel, vzkázal jí, že chce té noci být u ní; a když k ní v noci přišel do jejího pokoje, nařídil jí, aby svou truhlu odemkla; a to se stalo; tu se pustil do té truhly a našel ten prsten

³³ a ty listy, které jí ten zemský pán poslal; a když to našel, posadil se a ptal se jí, odkud ten prsten a ty listy přišly; a tu mu padla k nohám a prosila ho, aby se nehněval, neboť jí to poslal jeden zemský pán a nedělo se při tom nic zlého. A potom vyšel Tamerlán z komnaty a nařídil potom, aby ji stali; a to se stalo. A potom hned poslal Tamerlán pět tisíc koní za tím zemským pánem, kterého jeho žena milovala, aby ho přivedli jako zajatce. A tu byl ten zemský pán varován od toho hejtmána, který byl za ním poslán; a když se ten zemský pán o tom dověděl, vzal k sobě pět set mužů a ženu a děti a utekl do jedné země, která se jmenuje Mázandarán. A potom už mu Tamerlán nemohl nic udělat, a proto se také velmi užíral, že tu ženu zabil a ten zemský pán mu unikl, a v tom žalu Tamerlán zemřel¹ a byl nákladně pohřben.

Máte také vědět, že když byl Tamerlán pohřben, nařikal potom v hrobě po nocích, takže ho kněží vskutku slyšeli, kteří seděli u toho chrámu, kde

¹ Nezemřel doma ze žalu, nýbrž na nemoc, která ho postihla na začátku tažení do Číny: 18. února 1405 v Otrar na Syrdarji.

ležel²; a to dělal celý jeden rok a jeho přátelé dávali veliké almužny, aby toho naříkání nechal, a nic to nepomohlo. A tu se jeho kněží poradili a šli k jeho synovi a prosili ho, aby propustil ty zajatce, které jeho otec zajal a přivedl z jiných zemí do svého hlavního města; neboť koho z řemeslníků zajal, toho přivedl do svého hlavního města a ti tam potom museli pracovat, a za ty kněží prosili; a ty Tamerlánův syn všechny propustil, a když byli propuštěni, potom už ho nikdo nikdy naříkat neslyšel. A všechno, co je výše psáno o Tamerlánovi, to se událo v šesti letech, po která jsem u něho byl atd.

² Tamerlán byl pohřben v Samarkandu v mauzoleu Gúr-e Amír, které dal původně postavit pro svého vnuka; hrobka stojí dodnes. Kněžími, kteří u ní sedávali, se rozumějí muslimští duchovní konající u hrobu modlitby.

22. Při dělení mongolské říše se Schiltberger dostane k Tamerlánovu synovi Šáhruchovi

Nuže, máte vědět, že Tamerlán po sobě zanechal dva syny a ten starší se jmenoval Scaroch a ten druhý se jmenoval

³⁴ Míránšáh¹. A Šáhruch² měl syna, tomu odkázal Tamerlán své hlavní město a všechnu zemi, která k němu patřila; a svým dvěma synům dal každému jedno království v Persii a jiné veliké země, které k nim patřily. A po Tamerlánově smrti jsem přišel k jeho synovi, který se jmenoval Šáhruch, a ten měl království Chorásán a hlavní město se jmenuje Herát.

¹ Míránšáh (1366–1408), třetí syn Tamerlánův, správce někdejších ílchánských zemí v Ázerbájdžánu se sídlem v Tabrízu; Schiltberger u něho sloužil. Dvacátého dubna 1408 byl v bitvě u Sardrúdu nedaleko Tabrízu poražen Kara Jusufem, zajat a sťat; jeho hlavu dal vítěz vozit před Tabrízem, aby se město vzdalo.

² Šáhruch (1377–1447), nejmladší syn Tamerlánův, od roku 1405 timuridský vládce se sídlem v Herátu; roku 1409 ovládl i Zakavkazsko a Samarkand a vládl do konce života. Svému bratru Míránšáhovi pomohl vojskem zpět do jeho království. Zemřel 12. března 1447 na nemoc při tažení do Persie.

23. Míránšáh dostane od svého bratra Šáhrucha pomoc proti turkmenskému emírovi Jusufovi. Schiltberger vstoupí do Míránšáhových služeb

Máte také vědět, že mladý syn Tamerlánův, jménem Míránšáh, měl království také v Persii, které se jmenuje Tabríz. A po smrti svého otce přišel jeden zemský pán, který se jmenoval Kara Jusuf¹, a vyhnal mladého Míránšáha a zabral to království. Tu poslal Míránšáh ke svému bratru Šáhruchovi, aby přišel a pomohl mu zase do jeho království. Tu k němu přišel jeho bratr s osmdesáti tisíci muži; potom poslal třicet tisíc mužů svého lidu se svým bratrem Míránšáhem, aby toho zemského pána jménem Kara Jusuf vyhnal z království; a on měl také čtyřicet dva tisíce mužů a ty vzal také k sobě a táhl na Kara Jusufa; a když se to Kara Jusuf dověděl, táhl mu vstříc se šedesáti tisíci muži a bojovali spolu celý den, takže jeden na druhém nemohl nic získat; a tak zase od sebe odtáhli. Potom poslal Míránšáh ke svému bratru Šáhruchovi, aby mu přišel na pomoc se zbytkem svého lidu; a tak mu přišel na pomoc a potom bojovali s Kara Jusufem a vyhnali ho. A tak byl Míránšáh zase dosazen do svého

³⁵ království; a dvě země se přidaly k Kara Jusufovi² a ta jedna se jmenovala Kurdistán, ta druhá byla malá Arménie; a tu táhl Šáhruch do těch zemí a dobyl ty země a podrobil je svému bratru. A potom táhl zase do své země a Šáhruch nechal svému bratru Míránšáhovi dvacet tisíc mužů svého lidu jemu na pomoc; a při tom jsem i já zůstal u Míránšáha.

¹ Kara Jusuf (asi 1356–1420), od roku 1389 vládce turkmenského svazu Černého berana (Kara Kojunlu). Roku 1408 porazil u Sardrídu Míránšáha, dal jej stít a zabral Tabríz s celým ázerbájdžánským královstvím; potom se udržel i proti egyptskému sultánovi. Zemřel 17. listopadu 1420 na pastvinách u Tabrízu, když vyjel proti Šáhruchovi, jenž na něm žádal poslušnost.

² An-Násir Faradž (1386–1412), syn sultána Barkúka, egyptský a syrský sultán od roku 1399. Na trůn nastoupil ve třinácti letech a hned musel válčit s jedním z otcových velmožů; Bajezid I. mu poslal na pomoc dvacet tisíc mužů. Roku 1412 byl po porážce od vlastních emírů obležen v damašské citadele, vzdal se a byl ve vězení zabit nájemným vrahem.

24. Míránšáha porazí a zabije Jusuf

Potom, rok nato, co byl Míránšáh zase dosazen, přitáhl ten výše jmenovaný Kara Jusuf s velikým vojskem do Míránšáhovy země. A když se to dověděl, táhl mu vstříc dobře se sto tisíci muži a sešli se na veliké rovině, a ta se jmenuje Karabach, a tam spolu bojovali dva dny; a tu Míránšáh podlehl a byl zajat a Kara Jusuf ho hned dal stít. Je také třeba poznamenat příčinu, proč Kara Jusuf Míránšáha zabil; Kara Jusuf měl bratra, který se jmenoval Misr Chodža¹, a ten zabil Míránšáhovi bratra, který se jmenoval Džahángír²; a potom z toho vzešla válka, takže Míránšáh přivedl Misra Chodži, Kara Jusufova bratra, do vězení a zabil ho ve vězení; a proto byl Míránšáh také zabit od Kara Jusufa. A když byl Míránšáh stát, dal potom Kara Jusuf Míránšáhovu hlavu nastrčit na oštěp a vozil ji před hlavním městem, které se podle království jmenuje Tabríz, a ukazoval ji městu v tom úmyslu, aby se tím spíše vzdali; a když město vidělo, že jeho pán je mrtev, vzdalo se. A tak zabral Kara Jusuf hlavní město i celé království a vše, co k němu patřilo.

¹ Misr Chodža, starší bratr Kara Jusufa, z turkmenského rodu Černého berana. Po otcově smrti jej staršína kmene zvolila vládcem, prosadil se však průbojnější Kara Jusuf. Roku 1394 hájil proti Tamerlánovi město Van a byl jím odveden do Samarkandu. Podle zdejšího podání jej Míránšáh dal uvěznit a ve vězení zabít.

² Džahángír (1356–1376), nejstarší syn Tamerlánův a jeho zamýšlený dědic. Zemřel v Samarkandu ve dvaceti letech na nemoc.

25. Jusuf přemůže bagdádského ílchána a zabije ho, 1410 až 1411

³⁶ Potom, když Kara Jusuf to království zabral, vzkázal mu král z Babiloni, aby mu to království vydal, neboť patřilo k jeho království a byl v něm jeho stolec. A že by nebylo slušné, aby to království měl on, poněvadž k tomu není urozený a je jen prostý zemský pán; a když to Kara Jusuf uslyšel, vzkázal mu zpátky, že přece musí mít v tom království hejtmana, a tak ho prosí, aby mu to přál a nechal ho hejtmanem, že chce dát razit minci v jeho jménu¹ a všechno, co mu náleží, že mu chce dávat. A to král udělat nechtěl, neboť měl syna, tomu chtěl to království dát. A potom přitáhl král z Babilon s padesáti tisíci muži na Kara Jusufa; a když to Kara Jusuf zpozoroval, táhl mu vstříc se šedesáti tisíci muži a sešli se na jedné pustině, která se jmenuje Akkum², a tam spolu bojovali; tu král podlehl a dal se na útěk do jednoho města, které leží u té pustiny; tu táhl Kara Jusuf za ním a chytil ho v jednom domě a srazil mu hlavu a potom to království zase držel.

¹ Razit minci se jménem vrchního pána a jmenovat ho v pátečním kázání byly v islámském světě dva obvyklé znaky uznání svrchovanosti. Kara Jusuf tím nabízel, že bude království držet jen jako místodržící.

² Akkum je pustina v Azerbájdžánu nedaleko Mughanské stepi, mezi dolním tokem Kury a Araxu. Bitva se strhla roku 1410.

26. Schiltberger se dostane k Míránšáhovu synovi Abú Bakrovi. Jeho veliká tělesná síla

Když Tamerlánův syn, který se jmenoval Míránšáh, v tom boji podlehl a byl sťat od Kara Jusufa, jak je výše psáno, přišel jsem potom k jeho synovi, který se jmenoval Abú Bakr¹, a u toho jsem byl čtyři roky. A potom, když byl král z Babilon také zabit od Kara Jusufa, jak je výše psáno,

³⁷ zabral Abú Bakr jednu zemi, která se jmenuje Irák, a ta patřila ke království Babiloni. Abú Bakr měl také bratra, který se jmenoval Mansúr², a ten držel jednu zemi, která se jmenuje Jerevan; a tu k němu poslal, aby k němu přišel; a to Mansúr udělat nechtěl; tak na něj táhl a chytil ho a měl ho chvíli ve vězení, potom ho dal uškrtit a potom zabral jeho zemi.

Je také třeba poznamenat, že Abú Bakr byl tak silný, že lukem, jaký nosí pohané, prostřelil radlici, takže železo na šípů prošlo tou radlicí a dřevice v ní uvázlo. A tu radlici se šípem v ní pověsili k podivení před bránu v Tamerlánově hlavním městě, které se jmenuje Samarkand. A když král soldan uslyšel, že je tak silný, poslal mu meč, který vážil dvanáct liber, a ten cenili na tisíc zlatých. A když mu ten meč přinesli, dal si přivést vola asi tříletého a chtěl ten meč na něm vyzkoušet; a když mu toho vola přivedli, rozťal ho jednou ranou v půli; a to dělal, dokud Tamerlán žil.

¹ Abú Bakr Mirza (1382–1408), syn Míránšáhův a vnuk Tamerlánův, správce Tabrízu; roku 1403 se oženil s dcerou Bajezida I. Po Tamerlánově smrti se střetl o moc se svým bratrem Umarem, roku 1406 byl u Nachičevanu a roku 1408 u Sardrúdu poražen Kara Jusufem a téhož roku zemřel.

² Syn Míránšáhův a bratr Abú Bakrův.

27. Schiltberger táhne v družině tatarského uchazeče o trůn do říše Kypčak

U Abú Bakra byl syn jednoho krále z veliké Tatarie a tomu přišlo poselství z Tatarie, aby přišel, že mu chtějí to království vydat. Tak prosil Abú Bakra, aby mu dovolil odejít do Tatarie; a toho se mu dostalo. Tak táhl do Tatarie se šesti sty koňmi; tu jsem k němu přišel sám pátý a táhli jsme s ním do veliké Tatarie. Máte také vědět, kterými zeměmi táhl.

Nejprve táhl jednou zemí, která se jmenuje Astarábád, a v té zemi roste hedvábí.

³⁸ A potom jednou zemí, která se jmenuje Gruzie, a v té jsou křesťané a drží křesťanskou víru a svatý Jiří¹ je v té zemi hlavním pánem.

Potom přišel do jedné země, která se jmenuje Lohinschan, a tam také roste hedvábí.

A potom jednou zemí, která se jmenuje Šírván, a tam roste nejlepší hedvábí, z něhož také dělají dobrá sukna v Damašku, v Kaffě a v Burse, v hlavním městě v Turecku; a to hedvábí vozí také do Benátek a do Luccy, kde dělají dobrý samet; je to však velmi nezdravá země.

A potom táhl jednou zemí, která se jmenuje Sawram.

A potom táhl jednou zemí, která se tatarsky jmenuje Temurcapu, a to znamená železná brána, a dělí Persii a Tatarii.

A potom jsme přišli do jednoho města, které se jmenuje Urgenč, a to je mocné město a leží uprostřed jedné vody, a ta se jmenuje Edil.

A potom táhl do jedné země, jménem Stzulet, a je to hornatá země; a v té zemi je také mnoho křesťanů a mají tam biskupství; a ti kněží jsou bosáckého řádu a neumějí latinsky, a co zpívají nebo čtou, to je v tatarské řeči; a to bylo proto zavedeno, aby laikové byli ve víře tím pevnější.

¹ Svatý Jiří, mučovník z počátku 4. století, podle tradice důstojník římského vojska sťatý za Diokleciánova pronásledování; zemský patron Gruzie, od něhož má země jméno v západních jazycích.

A tatarský Otčenáš zní takto: Atha bisum chi kockchta sen; alguschludur senung adung; kellsun senung hanluchung; bolsun senung erckchúng, aley gierda u-chokchta; wer wisum gundaluch ottmeckchimisny bugun; koy bysun iasachin, aley bis koyellum ... bysum iasochlomosny dacha; koyma bisni sunamachka; illa gartha ... wisni gemandan.

³⁹ Také se mnoho pohanů obrací na křesťanskou víru tím, že slyší a rozumějí slovům, co kněží zpívají a čtou.

A potom táhl ten královský syn, který se jmenoval Čekre², jak je o něm výše psáno, do veliké Tatarie a přišel k pánu, který se jmenoval Edigü³, a ten mu byl písemně slíbil a poselství učinil, že přijde-li, chce mu to království vydat. A když ten královský syn jménem Čekre k Edigü přišel, ležel Edigü právě v poli a sebral vojsko a chtěl táhnout do jedné země, která se jmenuje Wissibur. Je také třeba poznamenat, že ve veliké Tatarii je obyčej, že král ve veliké Tatarii má nad sebou obmana⁴ a ten má moc krále volit i sesazovat a má moc také nad zemskými pány; a ten výše jmenovaný Edigü byl v té době obmanem v Tatarii. Je také třeba poznamenat, že král i obman v Tatarii a zemští páni se stěhují se ženou a s dítětem a s dobyt看em zimu i léto a vždycky leží v poli; a kde leží král, tam musí u něho ležet sto tisíc mužů a jejich stanů.

Nuže počnu zase: A když Čekre k Edigü přišel, táhl potom s ním do té výše jmenované země Wissibur a táhli dva měsíce, než do té země přišli. A v té zemi je hora, která se jmenuje Arbuss, a je dvaatřicet denních cest dlouhá; a lidé, kteří tam sídlí, také míní, že na konci té hory začíná poušť a že ta poušť je na konci světa; a nikdo také nemůže tou pouští projít ani v ní mít obydlí pro havěť a zvěř. A v té výše jmenované hoře jsou divocí lidé⁵, kteří nemají obydlí u jiných lidí, a jsou po těle srstnatí kromě rukou a pod obličejem, a běhají jako jiná zvířata po té hoře a jedí také listí a trávu a cokoli

² Čekre, čingisovský knížecí potomek z větve Tuka-Timurovy, pán, u něhož Schiltberger strávil poslední roky nesvobody. Roku 1412 přišel z timuridského dvora k Edigüovi, ten jej roku 1414 prohlásil chánem Zlaté hordy. Roku 1416 byl poražen Džabbárberdim a od té doby o něm zprávy mlčí; podle vyprávění padl v boji s Muhammadem.

³ Edigü (zemřel 1419), emír mangytský a od roku 1397 vrchní velitel vojsk Zlaté hordy; sám chánem nebyl, ale chány sázel a sesazoval. Roku 1399 porazil u Vorskly Toktamiše. Roku 1419 jej v boji zabil Toktamišův syn Kadirberdi, který na své rány sám krátce po bitvě zemřel. Je pokládán za zakladatele Nogajské hordy.

⁴ Obman je ve Velké Tatarii hodnostář postavený nad chánem: má moc chána volit i sesazovat a vládne i nad zemskými pány. Takovým obmanem byl v Schiltbergerově době Edigü.

⁵ Horský lid na Sibiři. Muže a ženu z nich i tři divoké koně dostal Edigü darem od pána té země.

najdou. A pán té výše jmenované země daroval Edigü jednoho muže a jednu ženu z těch divokých lidí, které chytili v té hoře, a tři divoké koně k tomu, které také chytili v té hoře, a ti koně jsou velikostí

⁴⁰ jako osel, a je tam také mnoho rozličných zvířat, která v německých zemích nejsou a která také neumím pojmenovat. Také jsou v té výše jmenované zemi Wussibur psi, kteří táhnou vozy a v zimě saně; musí také nosit nějaké tlumoky po zemi a jsou velcí jako osli a v té zemi ty psy jedí. Je také třeba poznamenat, že lidé v té zemi věří v Ježíše Krista, jak potom věřili svatí tři králové⁶, když přinesli Kristu dary do Betléma a viděli ho ležet v jesličkách; a stejně tak dávají v té zemi dělat obraz našeho Pána v jesličkách, jak ho svatí tři králové viděli, když mu přinesli dary a klaněli se mu, a postaví to ve svém chrámě a modlí se před tím. A ten lid, který je v té víře, se jmenuje Ujgurové⁷; a v Tatarii je také mnoho lidu, který tu víru má.

Je také obyčej v té zemi, že když zemře jinoch, který nemá ženu, vezmou všelijaké hudec a obléknu mrtvému jeho nejlepší šat a položí ho na máry a udělají nad márami nebesa; a mladý lid si také obleče svůj nejlepší šat a jde napřed a hudec s nimi; a otec a matka a příbuzenstvo jdou za márami. A tak je od mladého lidu a od hudeců s velikou radostí a se zpěvem nesen ke hrobu; ale otec a matka a přátelé, ti jdou za márami a naříkají; a když ho potom pochovají, přinesou své jídlo a své pití a mají velikou radost; a otec a matka a přátelé sedí zvlášť a naříkají; a když to dokonají, vezmou otce a matku a doprovodí je zase do jejich domu nebo kde mají obydlí a naříkají je potom; a konají to takovým způsobem, jako by měl svatbu, proto že žádnou ženu neměl.

Také v té zemi nepěstují nic než proso a také nejedí chléb.

V té zemi a při tom všem jsem byl a viděl jsem to; a tu dobu jsem byl u syna toho výše jmenovaného krále, který se jmenoval Čekre.

⁶ Svatí tři králové, v evangeliu mudrci od východu, kteří se přišli poklonit narozenému Kristu do Betléma (Matouš 2). Jejich počet, královský stav ani jména v evangeliu nestojí; ustálily se až v pozdější tradici.

⁷ Ujgurové, turkický národ ve Vnitřní Asii. Rozšířil se mezi nimi buddhismus, který k mongolským a turkickým kmenům přišel z Tibetu.

28. Občanské války a střídání vládců v Kypčaku

⁴¹ Když Edigü a Čekre dobyli zemi Wissibur, táhli potom do jiné země jménem Waler a tu dobyli také; a potom táhli zase do své země.

A v té době byl ve veliké Tatarii král, který se jmenoval Šádibek¹; a chan² je v tatarštině tolik řečeno jako král. A když ten výše jmenovaný král uslyšel, že Edigü přitáhl do země, dal se na útěk; a tu poslal Edigü za tím králem, aby ho přivedli do vězení; a tu byl ten král v boji zabit.

A potom dosadil Edigü krále, který se jmenoval Púlád³, a ten vládl půl druhého roku; tu přišel jeden, který se jmenoval Džalál ad-Dín⁴, a ten krále Púláda vyhnal.

A potom se stal králem Púládův bratr, jménem Timur, a ten vládl čtyři měsíce.

A tu přišel Džalál ad-Dín zase zpátky, ten, který Púláda vyhnal, a připravil Timura o život a stal se králem a vládl čtrnáct měsíců. A tu přišel jeho bratr, který se jmenoval Kebek⁵, a ten s ním bojoval o království; a ten

⁴² Kebek svého bratra krále zastřelil, ale králem se nestal.

Měl ještě jiného bratra, který se jmenoval Karímberdi⁶, ten se stal králem a vládl pět měsíců.

¹ Šádibek, chán Zlaté hordy v letech 1399–1407, na trůn posazený Edigüem. Roku 1407 se s ním rozešel, o vládu přišel a uchýlil se do Šírvánu.

² Chán je v tatarštině totéž co král.

³ Púlád, syn Timura Kutlughu, chán Zlaté hordy v letech 1407–1410, na trůn posazený Edigüem; razil mince v Saraji, Bolgaru a Astrachani. O vládu jej připravil Džalál ad-Dín.

⁴ Džalál ad-Dín, syn chána Toktamiše, chán Zlaté hordy v letech 1411–1412; v ruských letopisech vystupuje jako „Zelený sultán”. Vyhnal Púláda a zabil jeho bratra Timura. Roku 1412 jej zavraždil jeho vlastní bratr.

⁵ Kebek, syn chána Toktamiše, chán Zlaté hordy roku 1414; mince razil v Bolgaru a Astrachani. Zastřelil svého bratra Džalál ad-Dína a vyhnal bratra Karímberdiho. Byl zabit.

⁶ Karímberdi, syn chána Toktamiše, chán Zlaté hordy roku 1409 a znovu v letech 1412–1414. O vládu jej připravil jeho bratr a asi roku 1417 byl jiným ze svých bratrů zabit.

Tu přišel jeho bratr Kebek zpátky a vyhnal svého bratra Karímberdiho a stal se králem. A potom přišel Edigü a Čekre, u kterého jsem byl, a vyhnali toho krále.

A Edigü udělal mého pána Čekreho králem, jak mu to byl slíbil, a ten byl osm měsíců králem.

Tu přišel jeden, který se jmenoval Ulug Muhammad⁷, a bojoval s Čekrem a s Edigü; a Čekre se dal na útěk do jedné země, která se jmenuje Kypčak; a Edigü byl zajat; a Ulug Muhammad se stal králem.

A potom přišel jeden, který se jmenoval Barak⁸, a ten vyhnal Ulug Muhammada a stal se králem.

A potom se Ulug Muhammad sebral a vyhnal Baraka a stal se zase králem.

Potom přišel jeden, který se jmenoval Devletberdi⁹, ten vyhnal Ulug Muhammada a stal se králem a byl králem jen tři dny.

Tu přišel ten výše jmenovaný Barak a vyhnal Devletberdiho a stal se zase králem.

Tu přišel ten výše jmenovaný Ulug Muhammad a zabil Baraka a stal se zase králem.

A potom přišel Čekre, můj pán, a bojoval s Ulug Muhammadem a byl zabit.

⁷ Ulug Muhammad, čingisovský knížecí potomek, chán Zlaté hordy v letech 1426–1428 a 1428–1436, s nímž o moc válčili Barak a Devletberdi. Po vypuzení ze stepi založil chanát kazaňský. Zemřel roku 1445, podle zpráv jej zabil jeho vlastní syn Mahmúd.

⁸ Barak, vnuk chána Uruse, chán Zlaté hordy v letech 1423–1425; dvakrát vyhnal Ulug Muhammada a sám byl jím znovu vyhnán. Roku 1428 byl zabit, podle zpráv Küčük Muhammadem.

⁹ Devletberdi, čingisovský knížecí potomek, chán Zlaté hordy; podle zdejšího podání vládl pouze tři dny. Zemřel nebo byl zabit roku 1428.

29. Pomsta vdovy po tatarském knížeti

⁴³ Toho času, když jsem byl u Čekreho, přišla jedna tatarská žena, jménem Sadurmelick¹, se čtyřmi tisíci pannami a ženami k Edigü a také k Čekremu; a byla to mocná žena a její muž jí byl zabit jedním tatarským králem, a proto přišla k Edigü, že chtěla svého muže pomstít; a Edigü jí pomohl toho krále vyhnat.

Máte také vědět, že ona a její ženy jezdily do bitev a bojovaly a střílely z ručních luků² jako muži; a když ta žena jede do bitvy, připne si na každou stranu meč a ruční luk.

Byl také v jednom boji zajat králův bratranec, ten, který zastřelil manžela té ženy; přivedli ho zajatého před tu ženu; a když ho před ní přivedli, poručila mu kleknout, a potom vytasila svůj meč a jedinou ranou mu srazila hlavu. A když to vykonala, řekla: „Teď jsem se konečně pomstila.“ Při tom jsem byl a viděl jsem to.

¹ Sadurmelick odpovídá perskému Sadr Malika, „první z královen“; je to spíše čestné označení než vlastní jméno.

² Ruční luk je lehký luk natahovaný pouhou rukou, na rozdíl od samostřílu, který se napínal pákou nebo rumpálem. Byl to jezdecký luk tatarských vojsk a střílelo se z něho z koně.

30. Schiltberger uprchne z tatarského zajetí a dostane se do Konstantinopole

Když Čekre podlehl a byl zabit, přišel jsem k jednomu pánovi, a ten se jmenoval Manšuk¹ a byl velitelem Čekreho houfu; a ten musel ustoupit a odtáhl do jednoho města, které se jmenuje Kaffa; a v tom městě jsou křesťané a je to mocné město; je také v tom městě šestero věř; a tam zůstal můj pán pět měsíců.

Potom se přepravil přes jedno rameno Černého moře a přišel do jedné země, která se jmenuje Čerkesko, a tam zůstal půl roku; a dozvěděl se o tom tatarský král a poslal k pánovi té země

⁴⁴ a vzkázal mu, aby toho výše jmenovaného pána Manšuka v té zemi nenechával; tím mu prokázal velkou laskavost.

A potom odtáhl Manšuk do jiné země, a ta se jmenuje Abcházie.

A potom odtáhl do jiné země, která se jmenovala Mingrelie. A když do té země přišel, shodli jsme se my, pět křesťanů, jak bychom se z pohanstva dostali zase do té země, odkud jsme rodem byli, protože z té země jsme měli jen tři dny cesty k Černému moři. A potom, když jsme se shodli, rozloučili jsme se se zemským pánem Manšukem a přišli jsme do hlavního města té výše jmenované země, a jmenuje se Batumi a leží u moře, a tam jsme žádali, aby nás převezli ven; a to nám bylo odepřeno.

Potom jsme vyjeli z města a jeli jsme podél moře a přišli jsme do pohoří, a tím jsme jeli čtyři dny; a potom jsme vyšli na horu a odtud jsme viděli v moři stát koku, dobře osm mil daleko od břehu; a tak jsme zůstali na té hoře, až slunce zapadlo. A potom, když se setmělo, rozdělali jsme na té hoře oheň, a ten oheň uviděli na koce; a potom poslal lodník pacholky na člunu k té hoře, aby se podívali, kdo je na hoře; a když jsme je slyšeli k nám plout, ohlásili jsme se jim, a tak se nás ptali, kdo jsme. Tu jsme jim řekli, že jsme křesťané a že jsme byli zajati do pohanstva a že jsme se sem s pomocí Boží

¹ Manšuk, vojevůdce a rádce chána kypčackého; po Čekrově pádu k němu Schiltberger přešel a zůstal u něho až do svého útěku. Patřil k přednějším knížatům Zlaté hordy a roku 1440 jej dal zabít Küčük Muhammad.

dostali, aby nás převezli do křesťanstva a abychom se zase dostali do své země; a oni tomu nechtěli věřit, že jsme křesťané, a ptali se nás, zda neumíme otčenáš a víru; tu jsme jim museli odříkat otčenáš a víru; potom se nás ptali, kolik nás je; tu jsme jim řekli, že nás je pět. A potom nám poručili čekat na hoře a pluli zase zpátky ke svému pánu a řekli mu to, co jsme jim pověděli; a potom připluli zase sem a odvezli nás na koku. A když jsme pluli tři dny po moři, připluly tři galeje, a byli na nich Turci, a ti loupili na moři, a připluli ke koce, na níž jsme byli, a rádi by ji byli oloupili, a hnali se za tou kokou tři dny a dvě noci, a nemohli jí nic udělat. Potom připlula ta koka

⁴⁵ k jednomu městu, které se jmenuje Amasra, a tam zůstala tři dny; a Turci pluli zase svou cestou pryč.

A potom vyplula koka zase na moře a chtěla plout do Konstantinopole; a když se koka dostala na moře, kde jsme neviděli nic než nebe a vodu, přišel vítr a hnál koku zpátky dobře o osm set vlašských mil k jednomu městu, které se jmenuje Sinop; a tam jsme leželi pět dní. A potom jsme pluli dál a pluli jsme půldruhého měsíce po moři a nemohli jsme se dostat k zemi; a došly nám potraviny, takže jsme neměli co jíst ani co pít; a tu jsme přišli na moři k jednomu útesu a tam jsme našli hlemýžďe a mořské pavouky, a ty jsme sbírali a živili jsme se jimi čtyři dny. A tak jsme pluli tři měsíce po moři a přišli jsme potom do Konstantinopole; a ta koka potom plula pryč do vlašských zemí. A když jsme šli branou, ptali se nás, odkud jsme; tu jsme jim řekli, že jsme byli zajati do pohanstva a že jsme se zase dostali ven a že bychom rádi táhli do zemí, odkud jsme rodem. A když to uslyšeli, kdo se nás ptali, zavedli nás k řeckému císaři; a když nás před něj přivedli, ptal se nás také, jak jsme se dostali do pohanstva a kam chceme; tu jsme mu pověděli od začátku až do konce, jak jsme se tam dostali a jak se nám tam vedlo a jak bychom rádi byli ve své zemi. A když to uslyšel, řekl, že se nemáme strachovat, že nás jistě do naší země dopraví; a potom nás poslal k patriarchovi, který také sídlí v tom městě, a poručil nám tam čekat, neboť měl bratra, který byl u krále Zikmunda uherského, a tomu chtěl poslat galeji, a na té galeji nás chtěl poslat ven do Valašska; a zůstali jsme tři měsíce v Konstantinopoli u patriarchy.

Také je třeba vědět, že město Konstantinopol je osmnáct vlašských mil obehnáno okružní zdí a ta okružní zeď má patnáct set věží; a město je trojhranné, dva díly města obklopuje moře. Konstantinopol nazývají Řekové Istimboli a Turci je nazývají Stambol; a naproti tomu městu

⁴⁶ leží město, které se jmenuje Pera, a Řekové je nazývají Galata a pohané je tak jmenují také. A mezi těmi dvěma městy je mořské rameno dobře tři vlašské míle dlouhé a půl míle nebo více široké, a plují k sobě po tom rameni, protože po zemi je to delší okolo; a to město patří ke Janovu. Také dal velký Alexander patnáct vlašských mil dlouze skrze velká a vysoká pohoří a skály prokopat a spojil dvě moře v jedno; a to, co tudy teče, je velké moře, říká se mu také Černé moře, a do něho teče Dunaj a mnoho jiných velkých vod do něho také teče. A po tom moři se jezdí do Kaffy a do Tany a do Trapezuntu a do Samsunu a do mnoha jiných měst a zemí, které kolem leží; to mořské rameno nazývají Řekové Hellespandt a pohané je nazývají Pogas; mají také Turci přívoz na moři naproti Konstantinopoli, ten se jmenuje Ůšküdar, tam se Turci převážejí přes moře.

Také nedaleko Konstantinopole u moře byla Trója na krásné rovině a ještě je dobře vidět, kde to město bylo.

Císař z Konstantinopole má ve městě dva paláce a jeden z nich je velmi krásný a pěkně vyzdobený zlatem a lazurem a mramorem, a před palácem je velmi krásné nádvoří k rytířskému klání a ke všelijakému kratochvílení, jaké si kdo zažádá. Před palácem je socha císaře Justiniána² na koni a je postavena na vysokém mramorovém sloupu; tu jsem se zeptal jednoho měšťana z toho města, z čeho je ta socha udělána, a ten mi řekl, že je ze zvonoviny a že je tak celá slita, kůň i muž vcelku; někteří zde v této zemi říkají, že je z kůže; nuže, stojí tam dobře tisíc let, kdyby byla z kůže, nemohla by tak dlouho stát, byla by shnilá: ta socha mívala za starých časů zlaté jablko v ruce, a to znamenalo, že byl mocným císařem nad křesťany i nad pohany.

Nedaleko Konstantinopole je ostrov, který se jmenuje Imbros; tam je hora, která je tak vysoká, že sahá až do oblak.

V Konstantinopoli je kostel, a to je nejkrásnější kostel

⁴⁷ jaký jen na světě může být, a jmenuje se u svaté Sophie, a je celý pokryt olovem, a v tom kostele se člověk ve zdi vidí jako v zrcadle, tak jasně a tak jemně je udělán z mramoru a s lazurem na zdi. V tom kostele sídlí jejich

² Justinián I. (asi 482–565), východořímský císař od roku 527; dal sepsat římské právo, na krátko obnovil vládu nad Itálií a severní Afrikou a v Cařihradě vystavěl kostel Boží Moudrosti. Na Augusteiu před ním stála jeho jezdecká socha s říšským jablkem v ruce. Zemřel 14. listopadu 565 ve vysokém věku.

patriarcha³ se svým kněžstvem, a tam chodí Řekové a všichni, kdo jsou patriarchovi poddáni, na pouť, jako my do Říma. Když císař Konstantin⁴ ten kostel dostavěl, dal k zvelebení kostela udělat pět zlatých kotoučů vysoko uprostřed kostela do klenby, a každý ten kotouč je tak velký a tak tlustý jako mlýnský kámen. Ale císař Jan⁵ dva z nich sňal v té velké válce, kterou s ním vedl Bajezid, turecký král, neboť ten ležel sedm let před městem Konstantinopolí; a u téhož krále jsem byl tou dobou v Turecku. A ty tři kotouče jsem v tom kostele viděl; má také kostel svatě Sophie tři sta dveří, a sto z nich je vesměs z mosazi.

V Konstantinopoli jsem byl tři měsíce v domě patriarchově; ale nechtěli mě ani mé druhy nechat chodit po městě, protože se báli, že by nás pohané poznali a potom by si nás vyžádali na císaři. Proto jsem si město nemohl pořádně prohlédnout, neboť i císař nám zakázal vycházet; ale občas jsme chodili s patriarchovými služebníky ven na procházku.

³ Patriarcha je v této knize hlava řecké církve se sídlem v Cařihradě, obdoba papeže v církvi západní.

⁴ Konstantin I. Veliký (asi 272–337), římský císař od roku 306. Roku 313 dal křesťanství v říši volnost, roku 325 svolal nicejský koncil a roku 330 posvětil nové sídelní město Konstantinopol. Zemřel 22. května 337 u Nikomédie na nemoc, krátce po přijetí křtu.

⁵ Jan VII. Palaiologos (1370–1408), byzantský spolucísař; v letech 1399–1402 spravoval Cařihrad jako zástupce císaře Manuela II., který odjel na Západ hledat pomoc proti Osmanům. Od roku 1403 držel Soluň a zemřel 22. září 1408.

31. Náboženství Řeků

Řekové nevěří ve svatou trojici¹;

⁴⁸ nevěří také ve svatou církev v Římě ani v papeže, říkají, že jejich patriarcha má tutéž moc jako papež.

Svátost proměňují v kvašeném chlebě² a požívají ji s vínem a s teplou vodou³; a také když kněz svátost proměňuje, padají všichni na tvář a říkají, že žádný člověk není hoden na Boha pohledět; a také když kněz dokončí mši, vezme pak ten zbývající chléb, z něhož vzal svátost, a nakrájí jej na malé drobtý do mísy, a tu si muži i ženy sednou, a pak jde kněz nebo žák a podává jim ten chléb, a každý si vezme drobet a zakousne se do něho, a ten chléb nazývají prossvora⁴, a ten chléb nepeče žádný muž ani žena, nýbrž panna, která je ještě čistá, nebo klášterní žena; dávají také malým dětem svátost.

Žádnému člověku nedávají svatý olej⁵.

Říkají také, že není žádný očištěc⁶; a že také nikdo nepřijde do nebe ani do pekla až do soudného dne, a pak přijde každý člověk podle toho, co si zasloužil.

Nemají také žádnou mši, ledaže jim ji někdo dá sloužit; říkají také, že se nemá sloužit na jednom oltáři více než jedna mše za den. Nedovolují, aby se na jejich oltářích sloužila latinská mše, neboť mají za to, že se nemá mít mše v žádné jiné řeči než v řecké, protože prý je to nejstarší řeč v křesťanské víře;

¹ Řecká církev v Trojici věří. Spor byl o to, zda Duch svatý vychází z Otce i ze Syna, jak zní latinský přídavek Filioque ve vyznání víry, nebo jen z Otce, jak učí Řekové; na Západě se to vykládalo jako nesprávné učení o Trojici.

² Řecká církev slaví eucharistii z chleba kvašeného, latinská z nekvašených hostií. Byl to jeden z hlavních sporných bodů mezi oběma církvemi.

³ Do kalicha se před přijímáním přilévá horká voda, řecky zeon. Má připomínat, že z Kristova boku vytekla krev i voda, a k řeckému obřadu patří dodnes.

⁴ Prosfora je kvašený chléb pečený pro liturgii. Co z něho nebylo proměněno, kněz rozkrájí a po mši rozdává přítomným; dává se i malým dětem po křtu.

⁵ Pomazání olejem řecká církev zná a užívá; obřad se nazývá euchelaion a slouží se nemocným za jejich uzdravení. Není však vyhrazen umírajícím jako latinské poslední pomazání.

⁶ Učení o očištění je západní; řecká církev je za své nepřijala. Za zemřelého se u Řeků přesto modlí a slouží se zádušní obřady.

říkají, že jejich víra je ta pravá křesťanská víra a že ostatní nejsou správné. Nemají také ve všední dny mši, nýbrž jen ve svátky, protože jejich kněží musí všichni pracovat a jsou to řemeslníci a všichni mají ženy a děti. Každý z jejich kněží si také bere jen jednu ženu, a když ta zemře, nesmí už vzít žádnou ženu, ani v manželství, ani jinak; a když má co činit s nějakou ženou a když se o tom dozví biskup, odejme mu jeho kněžský úřad a nesmí už sloužit mši. A také když jejich biskup

⁴⁹ světí kněze, opáše ho pásem; a když potom kněz jedná proti svému kněžskému řádu, vezme mu ten pás zase zpátky, a pak už nesmí sloužit mši a je zbaven svého úřadu.

Nejbohatší a nejlepší lidé se také s kněžími spřizňují sňatkem; a kde jsou na hostině, sedí ženy kněží nejvýše u stolu, a kde ženy jdou spolu, jdou kněžské ženy napřed.

Jejich kostely nejsou svobodné⁷; neboť kdo kostel postaví, když zemře, zdědí ten kostel jeho příbuzní jako jiný majetek a prodají jej jako jiný dům.

Říkají, že kdo má co činit se svobodnými ženami, že to není žádný smrtelný hřích, že je to přirozená věc.

Říkají o stu penězích, že když si někdo vezme deset peněz na zisk za měsíc, že to není lichva⁸, nýbrž že je to bohublý zisk.

Nejedí také žádné maso ve středu; v pátek jedí jen olej a ryby, a říkají, že sobota není postní den a že se v ní může maso jíst. V kostele stojí ženy zvlášť a žádný muž ani žena nesmí k oltáři. Když se křijí, dělají to levou rukou⁹.

A také když někdo onemocní a je na něm vidět, že chce zemřít, pokřtí ho znovu; a najde se také mnoho lidí, kteří se dávají křtít každý rok.

Nemají ve svých kostelích žádnou svěcenou vodu¹⁰. A také když jejich biskup stojí v kůru, stojí uprostřed kůru a kněží stojí v kruhu okolo něho.

⁷ Svobodný kostel je takový, který není ničím soukromým majetkem: zakladatel jej předal obci, takže se po jeho smrti nedědí ani neprodává. Řecké chrámy naproti tomu zůstávaly v držení zakladatelovy rodiny jako jiný statek, a dědily se s ním.

⁸ Západní církevní právo zapovídalo brát z půjčky jakýkoli úrok a označovalo to bez rozdílu za lichvu. Byzantské světské právo úrok připouštělo a stanovilo mu nejvyšší přípustnou míru.

⁹ Řekové se žehnají pravou rukou, vedou ji však od pravého ramene k levému, tedy obráceně než v latinské církvi.

¹⁰ Svěcenou vodu řecká církev zná: světí se o svátku Zjevení Páně a věřící si ji odnášejí domů. Nestojí však u vchodu do kostela v kropenkách, jak je zvykem na Západě.

Jejich biskup také po celý rok nejí maso a v postě nejí ani rybu, ani nic, co má krev; a také všichni jejich duchovní to zachovávají.

Když chtějí dítě křtít, mají asi deset kmotrů nebo více, muže i ženy; a každá žena přinese dítěti křestní roušku a svíci.

Říkají, že je hřích, že naši kněží mají mši každý den, protože jí nemusí být hoden.

Říkají, že naši kněží smrtelně hřeší, že si dávají holit bradu; že to prý není bohulibé, že to dělají ženám pro zalíbení.

⁵⁰ A také když někdo zemře a chtějí-li mu zpívat pohřeb, dají kněžím a lidem, kteří tam jsou, k jídlu vařenou pšenici; a to zachovávají ze starého zákona, a tu pšenici nazývají koloba¹¹; také své mrtvé umývají, dříve než je pohřbí.

Jejich kněží nakupují a zase prodávají jako jiní kupci; jejich kněží také čepují víno.

Laici se postí v adventu čtyřicet dní¹² a svatým dvanácti apoštolům se postí třicet dní; pravý půst drží padesát dní; na nanebevzetí Mariino se postí patnáct dní.

Slaví jen tři svátky Panny Marie v roce; svátek hromnic neslaví¹³.

Císař v Konstantinopoli ustanovuje sám patriarchy a sám uděluje všechna církevní obročí a je pánem duchovního i světského soudu, kam až jeho země sahá.

Mnohokrát jsem to slyšel od Řeků, že císař Konstantin vytáhl z Říma s mnoha koráby a galejemi a přišel do Řecka a přišel na to místo, kde leží Konstantinopol; tu se mu zjevil od Boha anděl a ten mu řekl: „Zde má být tvé obydlí; nuže sedni na svého koně a neohlížej se a jeď rychle až k místu, kde jsi začal jet“; a tu nasedl a jel dobře půl dne; a když už byl málem přijel k místu, kde byl nasedl, ohlédl se; tu viděl, jak zeď za ním vyrůstá, dobře na

¹¹ Kolyva jsou vařená pšeničná zrna s medem, ovocem a oříšky, která se rozdávají při zádušních obřadech za zemřelé; pšeničné zrno je přitom obrazem vzkříšení. Obyčej se v řecké církvi zachovává dodnes.

¹² Řecká církev drží čtyři dlouhé posty v roce: čtyřicetidenní před Vánocemi, velikonoční, zde zvaný „pravý půst“, apoštolský před svátkem Petra a Pavla a čtrnáctidenní v srpnu před Zesnutím Panny Marie.

¹³ Uvedení Páně do chrámu, u nás hromnice 2. února, řecká církev slaví, počítá je však mezi svátky Páně, ne Panny Marie; mariánských svátků proto v jejím kalendáři vychází méně.

výšku jednoho muže nad zemí, a na tom místě, kde se ohlédl, tam nechce žádná zeď zůstat až k tomu místu, kde začal jet; a je to dobře dvacet kroků daleko nebo více; a mnohokrát se o to pokoušeli, že to chtěli zazdít, ale žádná zeď nikdy nechtěla zůstat. Neboť je to na straně k moři,

⁵¹ aby se to dalo lépe hájit, než kdyby to bylo na straně k zemi. A já jsem to viděl, protože na tom místě jde kolem palisáda. A proto Řekové říkají, že tu zeď postavili andělé. Korunu, kterou se korunuje jejich císař, přinesl anděl z nebe císaři Konstantinovi, a mají ji za nebeskou korunu a soudí, že není hodnějšího císaře nad císaře v Konstantinopoli.

A když zemře kněz, oblečou mu všechno to, co ke knězi náleží, chce-li sloužit mši, a posadí ho do hrobu na stolič¹⁴ a zahrnou ho hlínou.

Zpívají také ten zpěv, který se zpívá na Velký pátek: „Hagios ho Theos yschiros¹⁵”, a to o všech svatých časech, a Alleluia zpívají každý den v postě, když jsou v kostele; a ve své mši zpívají jen Kirieleyson a ne Christeleyson¹⁶, a říkají, že je jeden Bůh a nemá rozdílu, že je to Bůh otec a je to Bůh syn, a že není správné, aby se zpívalo Christeleyson.

Řekové se také velmi pokorně uklánějí svým kněžím; a tak když laik jde proti knězi, sejme si klobouk z hlavy a ukloní se knězi a řekne: „Eflogy emena tespota;” a to je tolik řečeno jako: „Požehnej mi, pane.” Tu mu kněz položí ruku na hlavu a řekne: „Ho Theos efflogy essena”; to znamená: Bůh ti žehnej.” A to dělají vždycky, muži i ženy, kdekoli potkají kněze.

A také když si kněz bere ženu, bere si ji dříve, než se stane knězem; a to dělají proto, aby se dozvěděli, zda zplodí dítě; neboť nezplodí-li dítě, nemohl by se stát knězem; a jakmile zplodí dítě, vysvětlí ho na kněze.

Laici se modlí jen otčenáš a neumějí vyznání víry, ani Zdrávas Maria.

Jejich kněží také nosí jen bílé mešní roucho.

¹⁴ Řecké duchovenstvo se pohřbívá v plném bohoslužebném rouchu. Pohřbení v sedě na stolič bylo vyhrazeno biskupům a udrželo se do novověku.

¹⁵ Řecky Hagios ho Theos, hagios ischyros — „Svatý Bože, svatý Silný, svatý Nesmrtelný, smiluj se nad námi”. Je to trisagion, zpěv, který v řecké liturgii zní při každé mši; v latinském obřadu se řecky zpívá jen na Velký pátek.

¹⁶ Kyrie eleison znamená „Pane, smiluj se”, Christe eleison „Kriste, smiluj se”. Řecká liturgie zná jen první z obou volání a lid jím odpovídá na kněžské modlitby; latinská mše obě spojuje.

32. Velké a Malé Valašsko a Sedmihradsko

⁵² Zde je třeba uvést, ve kterých zemích jsem byl.

Když jsem vytáhl z Bavorska, přišel jsem do Uher; tam jsem byl deset měsíců, než se udála ta velká výprava do pohanstva, které jsem se také účastnil, jak je výše psáno.

Byl jsem také ve Valašsku a ve dvou hlavních městech ve Valašsku, která se jmenují Argeş a Târgovişte¹. A jedno město, které se jmenuje Brăila², a to leží na Dunaji, a tam mají koky a galeje³ své skladiště, které přivázejí kupecké zboží z pohanstva. Je také třeba vědět, že lid ve Valašsku, ve velkém i v malém Valašsku⁴, drží řeckou víru; a mají také zvláštní řeč⁵: a všichni si nechávají růst vlasy a vousy a nikdy si je neostřihají.

A byl jsem v malém Valašsku; a v Sedmihradsku⁶, a to je německá země; a hlavní město v té zemi se jmenuje Sibiň; a v Burzenlandu⁷, a hlavní město se jmenuje Brašov.

A to jsou země, v nichž jsem byl, které leží na této straně Dunaje.

¹ Curtea de Argeş byla prvním sídelním městem valašských knížat, Târgovişte je vystřídalo a zůstalo hlavním městem Valaška až do 17. století. Obě města leží v dnešním Rumunsku.

² Brăila je přístav na dolním Dunaji ve Valašsku, přes který šlo zámořské obchodní zboží do vnitrozemí; dnes je to rumunské město téhož jména.

³ Koka je oblá jednostěžňová nákladní plachetnice severského původu, v pozdním středověku hlavní obchodní loď; galeje jsou naproti tomu dlouhé veslové lodi středomořské. Obojí přirážely až do Brăily po Dunaji.

⁴ Velkým Valaškem se rozumí Valašské knížectví mezi Karpaty a dolním Dunajem, Malým Valaškem Moldavsko na severovýchod od něho. Obě knížectví byla pravoslavná a leží v dnešním Rumunsku a Moldavsku.

⁵ Tou zvláštní řečí je rumunština. Vznikla z latiny, kterou do Podunají přinesli Římané, a mezi slovanskými a uherskými sousedy stála osamoceně; bohoslužebným jazykem Valachů však byla církevní slovanština.

⁶ Sedmihradskem se zde rozumí země sedmihradských Sasů, německých osadníků, které uherští králové přivedli do jihovýchodních Karpat v 12. století; politicky patřila k uherskému království. Jejím hlavním městem je Sibiň, německy Hermannstadt, dnešní rumunské Sibiu.

⁷ Burzenland, maďarsky Barcaság, je jihovýchodní kout saského Sedmihradska, pojmenovaný po řece Bârse; jeho hlavním městem je Brašov, německy Kronstadt, dnešní rumunský Braşov.

33. Bulharsko, Rumélie a asijské Turecko

Nyní máte vědět, ve kterých zemích jsem byl, jež leží mezi Dunajem a mořem.

Byl jsem ve třech zemích, které se všechny tři jmenují Bulharsko; a to první Bulharsko leží tam, kde se z Uher přejíždí k železné bráně, a hlavní město se jmenuje Vidin; to druhé Bulharsko leží naproti Valašsku a hlavní město se jmenuje Tarnovo; a to třetí Bulharsko leží tam, kde Dunaj vtéká do moře, a hlavní město se jmenuje Kaliakra.

⁵³ Byl jsem také v Rumélii; a hlavní město se jmenuje Adrianopol; a to město má padesát tisíc domů. Leží také velké město u vlašského moře v Řecku a jmenuje se Soluň; a v tom městě leží jeden světec, který se jmenuje San Timiter, a z jeho hrobu teče olej; a uprostřed kostela, kde ten světec leží, je studna, a v jeho den se ta studna naplní vodou a jinak po celý rok je suchá; a v tom městě jsem byl. Leží také mocné město v Řecku a to se jmenuje Serres. A ty země, které leží mezi Dunajem a mořem, patří tureckému králi. Je také město a pevnost jménem Gallipoli; a tam se přejíždí přes velké moře, a tamtéž jsem se přeplavil do velkého Turecka; tamtéž se také jezdí do Konstantinopole přes to výše jmenované moře; a v tom městě jsem byl dva měsíce; a tudy se také přichází do velkého Turecka.

A hlavní město v Turecku se jmenuje Bursa, a to město má dvě stě tisíc domů a má osm špitálů, kde ubytovávají chudé lidi, ať jsou to křesťané, pohané nebo Židé; k tomu městu patří tři sta hradů, nepočítaje hlavní města, která jsou psána níže.

To první město se jmenuje Efes a v tom městě je hrob svatého Jana Evangelisty¹; a má dobrou zemi; a ta se jmenuje v pohanské řeči Eydin, ale zde v této zemi se jmenuje Asie.

A to druhé město a země, která k němu patří, se jmenuje Izmir, a svatý Mikuláš tam byl biskupem.

¹ Svatý Jan Evangelista, apoštol, syn Zebedeův. Podle tradice dožil ve vysokém věku v Efesu a byl tam pohřben; jako jediný z apoštolů nezahynul mučednickou smrtí. Kostel nad jeho hrobem rozšířil císař Justinián.

Je také město a země jménem Manisa, a je to úrodná země.

Je tu ale město, které se jmenuje Denizli, a země, která k němu patří, se jmenuje Serochon, a všechno ovoce na stromech roste v té zemi dvakrát do roka.

Je tu ale město, jmenuje se Antalya, a země, která k tomu městu patří,

⁵⁴ se jmenuje Saruhan; a v té zemi nechovají žádný jiný dobytek než velbloudy a v té zemi také velbloudy jedí.

Je také město, které se jmenuje Kütahya, a leží vysoko na hoře a má dobrou zemi, a ta se jmenuje Germiyan.

Je město, které se jmenuje Engury, a má dobrou zemi, a ta se také jmenuje Ankara; a v tom městě je mnoho křesťanů a drží arménskou víru; a ti mají ve svých kostelích kříž, a ten září ve dne i v noci, a pohané tam chodí na pouť a nazývají ten kříž svítivým kamenem; chtěli také pohané ten kříž jednou vzít a chtěli jej dát do svého chrámu, a kdo se toho kříže dotkl, zchroml na rukou.

Je také město, které se jmenuje Beypazarı, a ta země se podle města jmenuje také tak.

Je země, která se jmenuje Karaman, a hlavní město se jmenuje Laranda. Leží v té zemi město, které se jmenuje Konya, a v tom městě leží světec jménem Šems², a ten byl nejprve pohanským knězem a dal se tajně pokřtít; a na jeho skonání mu podal arménský kněz tělo Boží, ukryté v jablku; a také činil velké divy.

Je také město, které se jmenuje Kayseri; a ta země se jmenuje také tak; a v tom městě byl biskupem svatý Basil³.

Byl jsem také v Sivasu; a to bývalo království.

Leží město u Černého moře a to se jmenuje Samsun; a má dobrou zemi, která se jmenuje Džanik.

A ta výše jmenovaná města a země patří všechna k Turecku a ve všech jsem byl.

² Muslimský duchovní, který přestoupil ke křesťanství.

³ Svatý Basil Veliký (asi 330–379), biskup v Caesareji Kappadocké, církevní otec a zakladatel východního mnišství. Zemřel 1. ledna 379 po dlouhé nemoci.

Je země, která se jmenuje Zeprem a leží u Černého moře, a v té zemi pěstují jen proso a dělají také svůj chléb z prosa.

34. Trapezuntské císařství a sousední země. Krahujčí hrad

⁵⁵ Je království jménem Trapezunt a je to malá, dobře uzavřená země a je úrodná na víno a leží u Černého moře a nedaleko jednoho města, které se řecky jmenuje Kerasunt.

V jednom pohoří leží hrad, který se jmenuje krahujčí hrad; a na tom hradě je krásná panna a krahujec na bidélku, a kdo tam přijde a tři dny a tři noci bdí a nespí, a o cokoli potom tu pannu požádá, co jsou věci počestné, toho se mu dostane. A když někdo to bdění dokoná, vejde potom na ten hrad a přijde do krásného paláce; tu vidí krahujce stát na bidélku, a když potom krahujec toho muže uvidí, zakřičí, a tu přijde z komnaty panna jemu vstříc a přijme ho a řekne: „Nuže, bděl jsi mi tři dny a tři noci; oč žádáš z věcí světských, a jsou-li počestné, toho se ti ode mne dostane.“ A o cokoli potom požádá, co jsou věci počestné, toho se mu dostane; žádá-li však věci, které patří k pýše nebo k necudnosti nebo k lakotě, prokleje jej i všechen jeho rod, takže už nikdy nemůže dojít cti.

Přišel jednou jeden dobrý chudý tovaryš a bděl tři dny a tři noci u toho hradu; a když už probděl, vešel do paláce, kde krahujec stojí; a když ho krahujec uviděl, zakřičel, a tu přišla panna ze své komnaty a přijala ho a řekla: „Co ode mne žádáš, co jsou věci světské a počestné,

⁵⁶ toho ti má být dopřáno.“ Tu nežádal nic víc, než aby se ctí odešel, on i jeho rod; a toho se mu od ní dostalo.

Přišel tam také jeden králův syn z Arménie; ten také bděl tři dny a tři noci; potom přišel také do paláce, kde krahujec je, a tu k němu přišla také panna a ptala se, oč žádá; tu řekl, že je synem mocného krále z Arménie a že má stříbra a zlata a drahého kamení dost, „a nemám hospodyní, a tak žádám vás za hospodyní.“ Tu mu odpověděla a řekla: „Ta tvá vysoká mysl, kterou máš, ta má být zlomena na tobě i na vší moci, kterou máš.“ A tak proklela jeho i všechen jeho rod.

Přišel tam také jeden pán johanitského řádu¹ a bděl také tři noci a tři dny; potom přišel také do paláce, kde krahujec stál; potom k němu přišla také panna a řekla: „Oč žádáš?“ Tu od ní žádal měšec, který by nikdy nebyl prázdný, jakkoli často by z něho bral; a toho se mu dostalo; ale ona ho potom proklela a řekla: „Z té lakoty, kterou jsi žádal, vzejde veliké zlo; proto tě proklínám, a ať se tvůj řád umenšuje a nerozmnožuje.“ A tak od ní odešel.

Toho času, kdy jsem tam byl já a moji druzi, požádali jsme jednoho a dali jsme mu peníze, aby nás k tomu hradu dovedl; když jsme k němu přišli, chtěl tam jeden z mých druhů zůstat a chtěl bdít; tu řekl ten, který nás tam dovedl, že to nemá dělat; neboť kdyby to bdění nedokonal, byl by ztracen, takže by nikdo nevěděl, kam se poděl; také je to zarostlé, takže se tam nelze dobře dostat blízko, a také to zakazují řeční kněží, protože mají za to, že to jde s ďáblem a ne s Bohem. A tak jsme odtamtud zase odtáhli do města, které se jmenuje Kerasunt.

Je také země, která patří k tomu výše jmenovanému království a jmenuje se Lazistán a je to země úrodná na víno; a v té zemi jsou Řekové.

Byl jsem také v malé Arménii a hlavní město v té zemi se jmenuje Erzincan.

Je také město, které se jmenuje Bayburt, a má dobrou zemi.

⁵⁷ Je město, které se jmenuje Kamach a leží na vysoké hoře, a dole pod horou teče jedna voda, jmenuje se Eufrat a je to jedna ze čtyř vod, které vytékají z ráje; a ta voda teče také skrze malou Arménii, a potom teče do pouště deset denních cest, a potom se ztrácí v písku, takže nikdo neví, kam přichází; ta voda teče také skrze Persii.

Je také země, která se jmenuje Karasser a je to země úrodná na víno.

Je země, která se jmenuje černé Turecko, a hlavní město se jmenuje Hammit a ten lid je velmi bojovný.

Je také země, která se jmenuje Kurdistán, a hlavní město se jmenuje Bastan.

Rovněž jedno království se jmenuje Gruzie a ten lid má křesťanskou víru a má zvláštní řeč a je to také lid velmi bojovný.

¹ Johanité, řád svatého Jana Jeruzalémského, byli duchovní rytířský řád vzniklý ve Svaté zemi za křižáckých válek; po jejím ztrátě se roku 1310 usadili na Rhodu. „Pánem“ řádu se rozumí jeho velmistr, volený na doživotí.

Je země a jmenuje se Abcházie, a hlavní město se jmenuje Zuchum; a je to také nezdravá země; a v té zemi nosí ženy i muži čtverhranné desky na hlavě, a to činí pro to nezdraví.

Je také malá země a jmenuje se Mingrelie a hlavní město se jmenuje Loathon; a v té zemi drží řeckou víru.

Je také království, jmenuje se Merdin, a jsou v něm pohané.

A ve výše psaných zemích jsem byl.

35. Země náležející k Persii

⁵⁸ Hlavní město v celém království v Persii se jmenuje Tabríz; král v Persii má z města Tabrízu¹ větší důchod než nejmocnější král, který je v křesťanstvu, neboť tam přichází veliké kupectví.

Je také jedno království v Persii a hlavní město té země se jmenuje Sultánija².

Je také město, které se jmenuje Rei³, a má velikou zemi. A ti nevěří v Mohameda⁴ jako ostatní pohané; věří v jednoho, který se jmenoval Alí⁵, a ten byl veliký pronásledovatel křesťanů; a ti, kdo drží touž víru⁶, se jmenují raphatzy⁷.

Také je město, které se jmenuje Nachzzvon⁸, a to leží u hory, na níž stojí archa, v níž byl Noe; a to město má dobrou zemi.

¹ Tabríz, hlavní město Ázerbájdžánu, bylo největším překladištěm indického a čínského zboží na cestě do Evropy; obchodovali tam Janované i Venečané. Mýto, které se tam vybíralo, vynášelo ještě roku 1460 šedesát tisíc dukátů ročně.

² Sultánija v severozápadní Persii, založená roku 1305 ílchánem Öldžejtüem jako nové hlavní město jeho říše; ležela na hlavní cestě z Tabrízu do Samarkandu. Dnes je z ní vesnice, nad níž stojí Öldžejtüova kupolová hrobka.

³ Rej u paty Elborzu, jižně od dnešního Teheránu, bývalo jedno z největších měst Persie a říkalo se mu Nevěsta světa. Mongolové je roku 1220 zbořili a ve Schiltbergerově době stálo mezi troskami jen menší město.

⁴ Mohamed (asi 570–632), kupec z Mekky, zakladatel islámu. Roku 622 odešel z Mekky do Medíny a odtud si do konce života podrobil většinu Arábie. Zemřel roku 632 v Medíně na nemoc.

⁵ Alí ibn Abí Tálib (asi 600–661), Mohamedův bratranec, zeť a vychovanec, čtvrtý kalif od roku 656; šíité v něm vidí jediného právoplatného Mohamedova dědice a prvního ze svých imámů. Válčil s muslimskými soupeři, ne s křesťany. Roku 661 byl v Kúfé při modlitbě zabit otráveným mečem.

⁶ Muslimové se rozdělili v otázce, kdo měl po Mohamedovi vést obec: sunnité uznávají řadu kalifů, jak po sobě skutečně nastoupili, šíité pokládají za právoplatné dědice jen Alího a jeho potomky, jimž říkají imámové. Rei bylo město šíitské a chodilo se tam na poutní slavnost k smrti Alího syna Husajna.

⁷ Hanlivé jméno, které šíitům dávali sunnité: arabsky ar-ráfida, „ti, kdo odmítli“.

⁸ Nachičevan na Araxu, jihozápadně od Araratu, dnes v Ázerbájdžánu. Hora s archou je Ararat, na nějž podle první knihy Mojžíšovy přistála Noemova archa.

Je také město, jmenuje se Maragare⁹, a má také dobrou zemi.

Je také město, které se jmenuje Glat¹⁰, a má také dobrou zemi.

Je město, které se jmenuje Kirna¹¹, a má kolem sebe dobrou zemi.

Je také město, které leží na hoře a jmenuje se Magu¹²; a je tam biskupství a drží tam římskou víru a kněží jsou řádu kazatelského¹³ a zpívají a čtou jen arménskou řečí.

Je země, která se jmenuje Gílán¹⁴, a je to země úrodná, a neroste v té zemi nic než rýže a olivový olej; a lid v té zemi nosí jen plетенou obuv.

Je město, které se jmenuje Geßß¹⁵, to je veliké město a má dobrou zemi; a v tom městě tkají dobré hedvábné látky.

Rovněž je město, které se jmenuje Astarábád¹⁶, a má dobrou zemi.

⁵⁹ Je také město, které se jmenuje Antiochie¹⁷, a ta zeď, která jde kolem města, je kolem dokola potřena křesťanskou krví, takže je červená.

Je také město, které se jmenuje Alintze¹⁸, a to se šestnáct let bránilo Tamerlánovi, než je dobyli.

⁹ Marágha východně od Urmíjského jezera v dnešním iránském Ázerbájdžánu. Ve třináctém století tam sídlil ílchán Hülegü a stála tam jeho hvězdárna; později bylo město střediskem dominikánské misie mezi Armény.

¹⁰ Achlat na severním břehu Vanského jezera v dnešním východním Turecku, sídlo středověkých vládců této části Arménie. Pro dobrou vodu, ovoce a rybolov se srovnávalo s Damaškem.

¹¹ Garni východně od Jerevanu. Král Trdat tam ve čtvrtém století vystavěl letní sídlo s chrámem a hrobkou své sestry; zříceniny jsou tam dodnes a místní lidé jim říkají Trdatův trůn.

¹² Makú v perské Arménii na jih od Araratu, dnes na severozápadě Iránu; hrad leží v úzké skalní úžlabině pod převislým útesem. Žili tam Arméni, kteří přestoupili k římské církvi.

¹³ Řád kazatelský (ordo praedicatorum) jsou dominikáni. V perské Arménii měli od čtrnáctého století misijní domy a část armenského kléru, který s nimi přešel k Římu, se k nim připojila jako zvláštní řeholní společenství; obřad si ponechali armenský.

¹⁴ Gílán na jihozápadním břehu Kaspického moře, vlhká nížina pod Elborzem. Odedávna se tam pěstuje rýže a chová bourec morušový; gílánské hedvábí vyváželi Janované a Venečané.

¹⁵ Město na jižním pobřeží Kaspického moře nedaleko Astarábádu. Hedvábné látky z kaspických provincií patřily k nejžádanějšímu zboží, které odtud šlo do Evropy.

¹⁶ Astarábád u jihovýchodního kouta Kaspického moře, překladiště zboží, které se vozilo přes Kaspik z Indie a z Bucháry. Od roku 1937 se město jmenuje Gorgán.

¹⁷ Antiochie na Orontu, dnešní Antakya na jihu Turecka, jedno z hlavních měst raného křesťanství. Leží v Sýrii, a do výčtu zemí náležejících k Persii se dostala omylem.

¹⁸ Hrad Alindža u Nachičevanu, v němž měl bagdádský sultán uložen svůj poklad. Tamerlánovo obléhání trvalo podle soudobých zpráv osm let.

Rovněž je také dobrá země a jmenuje se Mázandarán a je to země lesnatá a pro lesy se k ní nikdo nemůže dostat.

Rovněž jedno město se jmenuje Scheckchi¹⁹ a má dobrou zemi a leží u bílého moře²⁰ a v té zemi roste také hedvábí.

Rovněž jedna země se jmenuje Širván a hlavní město se jmenuje Scomachi²¹ a je to horká a nezdravá země a v té zemi roste nejlepší hedvábí.

Je také město, které se jmenuje Isfahán; a je to království a má dobrou zemi.

Rovněž jedno království je také v Persii a to se jmenuje Chorásán a hlavní město se jmenuje Herát²² a má tři sta tisíc domů.

Rovněž jedno město se jmenuje Šíráz a je to veliké město a má dobrou zemi a žádného křesťana s kupectvím do toho města nepouštějí.

Rovněž jedno město se jmenuje Kermán a má dobrou zemi.

Je také město, které se jmenuje Kesschon²³ a leží u moře, v němž rostou perly, a má také dobrou zemi.

Rovněž město, které se jmenuje Hormuz²⁴, a je to veliké město a leží u moře, odkud se jezdí přes moře do veliké Indie, a přichází²⁵ tam také veliké kupectví z Indie, a má dobrou zemi.

¹⁹ Šeki na levém břehu Kury, severozápadně od Širvánu, dnes v Azerbájdžánu. Už v desátém století tam žil lid, který se živil obchodem a řemeslem, a chov bource se tam udržel do dnešních časů.

²⁰ Bílé moře je Kaspické moře. Tak mu říkali Gruzínci na rozdíl od moře Černého.

²¹ Šamachi, hlavní město Širvánu, dnes v Azerbájdžánu. Bylo středem obchodu s hedvábím, které se tam chovalo a tkalo.

²² Herát, hlavní město Chorásánu, dnes na západě Afghánistánu. Po Tamerlánově smrti tam sídlil jeho syn Šáhruch a město patřilo k nejbohatším v Asii.

²³ Ostrov Kešm při vjezdu do Perského zálivu, největší ostrov v zálivu; Peršané mu říkali Dlouhý ostrov. V okolních vodách se lovily perly.

²⁴ Hormuz, ostrov při vjezdu do Perského zálivu. Staré město stálo na pevnině a roku 1315 se pro tatarské nájedzy přeneslo na ostrov; ten se pak stal největším překladištěm obchodu mezi Indií a Persií a říkalo se o něm, že je-li svět prsten, Hormuz je jeho diamant.

²⁵ Velikou Indií se tu rozumí poloostrovní Indie, především Dekán.

Rovněž jedno město se jmenuje Kaff²⁶ a má dobrou zemi a nachází se v té zemi také mnoho drahého kamení a je tam také mnoho koření, a odtamtud se také jezdí přes moře do veliké Indie.

Rovněž jedna země se jmenuje Wolachscho²⁷ a ta má vysoké hory; a v těch horách se také nachází mnoho drahého kamení, nikdo je však nemůže získat pro havěť a divoká zvířata; ale když prší, snášejí je dolů přívally; tu přicházejí pak ti

⁶⁰ mistři, kteří je znají, a vybírají je z bláta. Mají také jednorožci obydlí v těch horách.

²⁶ Ostrov Kíš v Perském zálivu, ve středověku přístav na cestě mezi Persií a Indií a proslulé loviště perel.

²⁷ Badachšán, hornatá země na horním Amudarju, dnes rozdělená mezi Afghánistán a Tádžikistán. Odtud pocházely rubíny zvané balasy a lazurit; jiné ložisko lazuritu se tehdy neznalo.

36. Irák Arabí, Malá Indie a Čagataj

V království Babilon jsem také byl¹. Babilon se pohanskou řečí jmenuje Wagdatt. A veliký Babilon je obehnan² zdí pětadvacet leg zšíří, a jedna leg jsou tři vlašské míle, a ta zeď je dvě stě loktů vysoká a padesát loktů tlustá, a voda Eufrat teče prostředkem města k velikému Babilony; to je však nyní všecko zbořeno a není tam už žádné obydlí. A věž v Babilon je čtyřiapadesát³ stadií vysoká, a čtyři stadia jsou jedna vlašská míle; a na každé straně má deset leg do délky i do šířky, a ta věž je ve veliké poušti Arábii na cestě, když se táhne do království do Chaldeje⁴, a nikdo se k ní nemůže dostat pro draky a pro hady a pro jinou zlou havěť, které je v té poušti mnoho; a tu věž postavil jeden král a jmenoval se v pohanské řeči Nainrutt⁵. Je také třeba vědět, že jedna leg jsou tři lombardské míle a čtyři stadia jsou jedna vlašská míle; jedna vlašská míle má mít tisíc kroků a jeden krok má mít pět stop a jedna stopa má mít osm coulů; a coul je první článek na palci u ruky.

Nyní máte také vědět o novém Babilon. Nový Babilon leží od velikého Babilon a leží na jedné vodě, která se jmenuje Schat⁶ a je to veliká voda; a v té vodě je mnoho mořských divů a přicházejí z indického moře do té vody. A u té vody roste na stromech ovoce, které se jmenuje tatel a pohané mu říkají kurma⁷; a to ovoce nelze sklízet, dokud nepřiletí čápi a nezaženou hady a zmiže, neboť ta havěť má obydlí pod těmi stromy i na nich; a proto nemůže nikdo to ovoce sklízet kvůli té havěti; a to ovoce roste dvakrát do roka. Je

¹ Tento Babilon je Bagdád na Tigridu, hlavní město Iráku Arabí — ne babylonská věž ani starý Babylon, o nichž mluví týž výčet. Tamerlán je roku 1401 zbořil a znovu je vystavěl sultán Ahmad; živilo se řemeslem a obchodem a bydleli v něm Arabové a Peršané.

² Veliký Babilon je starý Babylon na Eufratu v Mezopotámii. Byl opuštěn už v antice a ve Schiltbergerově době z něho zůstávaly jen hliněné valy a rozvaliny.

³ Babylonská věž z jedenácté hlavy první knihy Mojžíšovy, při jejíž stavbě se podle Bible zmátly jazyky lidstva.

⁴ Kaldea je dolní Mezopotámie, tedy Babylonie; jméno má po Chaldejcích, kteří tam sídlili ve starověku.

⁵ Nimrod, podle první knihy Mojžíšovy pravnuke Noemův a první král na zemi, „silný lovec před Hospodinem“. Židovská i muslimská tradice mu připisuje stavbu babylonské věže.

⁶ Šatt je arabské jméno Tigridu. Jeho dolní tok po splnutí s Eufratem se jmenuje Šatt al-Arab a ústí do Perského zálivu; mořští živočichové, o nichž je řeč, se tam vrací z Indického oceánu.

⁷ Datle, plod datlové palmy; arabsky se jmenuje hurma. Palmové háje na dolním toku Tigridu a Eufratu patřily k největším na světě.

také třeba vědět, že v městě Babilon se mluví obecně dvojí řečí, arabskou a perskou. Je také zahrada u Babilon, v níž jsou všelijaká zvířata, a je deset mil cesty široká

⁶¹ obehnána a uzavřena, takže z ní nemohou ven; a v té zahradě mají lvi zvláštní obydlí, v němž je odchovávájí. Není v tom království bojovný lid.

Rovněž v malé Indii jsem také byl, a je to dobré království a hlavní město se jmenuje Dili⁸. A v té zemi je mnoho slonů; jsou tam také zvířata zvaná suruafa⁹, a je to podobné jelenu a je to vysoké zvíře a má dlouhý krk, a ten je čtyři sáhy dlouhý nebo delší, a vpředu má nohy vysoké a vzadu krátké; a těch zvířat je mnoho v malé Indii; je tam mnoho papoušků a pštrosů a žijí tam; je tam také mnoho jiných zvířat a ptáků, které neumím pojmenovat.

Je také země a jmenuje se Čagataj¹⁰ a hlavní město se jmenuje Samarkand a je to veliké mocné město; a v té zemi je zvláštní řeč a ta je míšená, tatarská a zpola perská, a jsou to lidé bojovní; a v té zemi nejedí žádný chléb.

Je také třeba vědět, že jeden pohanský pán, jménem Tamerlán, všechny výše jmenované země držel toho času, kdy jsem u něho byl; a ve všech jsem byl. Měl také mnoho jiných zemí, v nichž jsem nebyl.

⁸ Dillí, sídlo sultánů severní Indie; malou Indií se v této knize rozumí severní Indie, Hindustán. Roku 1398 Dillí vyplnil Tamerlán a město se z toho dlouho nevzpamatovalo.

⁹ Žirafa; jméno je zkomolené arabské zaráfa. Jednu dostal Tamerlán darem s poselstvím egyptského sultána krátce po bitvě u Ankary.

¹⁰ Čagatajský ulus, díl mongolské říše, který dostal Čingischánův syn Čagataj: země po obou stranách Amudarji až k Turkestánu. Mluvílo se v nich turkicky i persky a Tamerlán tam vládl jménem posledních knížat toho rodu; sídlo říše přenesl do Samarkandu.

37. Velká Tatarie

Byl jsem také ve veliké Tatarii¹. Je také třeba vědět obyčej té země; nejprve, že nepěstují žádné obilí, než proso; nejedí také žádný chléb a nepijí žádné víno, pijí jen koňské mléko² a velbloudí mléko a jedí také koňské maso a velbloudí maso a také jiné maso. Je také dobře vědět, že král té země a také jeho zemští páni v zimě i v létě se ženami a s dětmi a s dobytkem a se vším svým příslušenstvím leží v poli a táhnou z jedné pastvy na druhou, neboť je to rovná země. Také je třeba vědět, že když volí krále, vezmou ho a posadí na bílou plst³ a třikrát ho na té plsti pozdvihnou, a potom ho nosí kolem stanu, který ke králi přísluší, a potom ho nesou do toho stanu a posadí ho na královský stolec a dají mu do ruky zlatý meč, a tu musí přísahat, jak je pak obyčej. Také je třeba vědět, že když jedí nebo pijí, sedají si k tomu

⁶² na zem; to činí také všichni pohané. Také není mezi pohany bojovnějšího lidu, než jsou červení Tataři, a lidu, který by lépe snesl výpravy a války, neboť jsem u Tatarů viděl, že koním otevřeli žílu a krev zachytili a uvařili ji a snědli ji; a to činí, když mají nedostatek jídla. Také jsem viděl a sám jsem to činil, že když na výpravě spěchají, vezmou maso a nakrájejí je tence a dají je do lněné látky a položí je pak pod sedlo a jedou na tom; když pak dostanou hlad, vezmou je ze sedla a snědí je takto syrové; a nejprve je osolí, neboť mají za to, že se tak nezkaží, neboť uschne teplem toho koně a stane se také měkkým, protože je sedlo při jízdě tlačí, takže z něho vychází šťáva; a to činí, když na výpravě spěchají a nemají čas jídlo připravovat. Také je obyčej, že když jejich král ráno vstane, přinesou mu koňské mléko ve zlaté míse, a tak pak to mléko pije nalačno.

¹ Velikou Tatarii se v této knize rozumí step od Volhy po Syrdarju, kterou ovládali potomci Čingischánova syna Džučiho: Zlatá horda u dolní Volhy a hordy s ní spřízněné na východ od ní. Dětila se na tři hordy a nejvýchodnější z nich dosazovala chány až na Sibiři.

² Kobylí mléko se pilo zkvašené; tento nápoj se jmenuje kumys a byl u stepních kočovníků vedle masa hlavní stravou.

³ Pozdvížení na bílé plsti byl obřad, jímž u mongolských a turkických kmenů nastupoval nový vládce. Ve Střední Asii se při nastolování chánů udržel ještě v devatenáctém století.

38. Vedlejší země Velké Tatarie. Popis Káhiry

Zde je třeba poznamenat, ve kterých zemích jsem byl ve veliké Tatarii.

Je země, která se jmenuje Chorézm, a to město se jmenuje Urgenč a leží na jedné vodě, jmenuje se Edil a je to veliká voda.

Rovněž jedna země se jmenuje Bestau a hlavní město se jmenuje Zulat a je to země hornatá.

Rovněž jedno město se jmenuje Hatzitherchon a je to veliké město a má dobrou zemi. Rovněž jedno město se jmenuje Sarei a tam je stolec tatarského krále.

Je také země, která se jmenuje Bolar a má rozličná zvířata. Rovněž jedna země se jmenuje Ibissibur.

⁶³ Rovněž jedno město se jmenuje Asach a křesťané mu říkají Tana a má jednu vodu, která se jmenuje Tena a má mnoho ryb; a vozí se veliké koggy a galeje plné ryb z té vody do Benátek a do Janova a na ty ostrovy, které jsou v moři.

Rovněž jedna země se jmenuje Kepstzach a hlavní město se jmenuje Solchat a v té zemi pěstují všelijaké obilí.

Rovněž jedno město se jmenuje Kaffa a leží u Černého moře, a to město má dvě okružní zdi, a uvnitř vnitřní okružní zdi je šest tisíc domů a uvnitř vnější okružní zdi je čtyřicet tisíc domů; a sídlí tam většinou Řekové, Vlaši a Arméni; a je to hlavní město Černého moře a má pod sebou čtyři města, která také leží u moře; a v tom městě jsou čtyři křesťané: víra římská a řecká a arménská a syrská; jsou v něm také tři biskupové, jeden římský a jeden řecký¹ a jeden arménský; sídlí tam také mnoho pohanů a mají svůj zvláštní chrám v tom městě; jsou také v tom městě dvojí Židé a mají v tom městě také dvě synagogy; je také čtyři tisíce domů na předměstí.

¹ Takto se v této knize nazývá byzantský císař v Cařihradě. Jeho říše byla v Schiltbergerově době zúžena téměř na samo město, odvádělo osmanskému sultánovi každoroční poplatek a západní zprávy ji označovaly za „řeckou“.

Rovněž jedno město se jmenuje Karkery a má dobrou zemi a jmenuje se Sutti a pohané ji nazývají Thatt; a jsou tam křesťané řecké víry a má dobrou vinnou úrodu a leží u Černého moře.

Také byl svatý Kliment v té zemi potopen do moře u jednoho města, které se pohanskou řečí jmenuje Serucherman.

Rovněž jedna země, která se jmenuje Čerkesko a leží také u Černého moře, a drží řeckou víru a jsou to zlí lidé, neboť prodávají své vlastní děti pohanům a kradou jiným lidem jejich děti a prodávají je a jsou také lupiči na cestách; a mají zvláštní řeč; mají obyčej, že když někoho zabije blesk, vezmou ho a položí ho do truhly a postaví ho v té truhle na vysoký strom; tu pak přijde lid z téhož kraje a přinese s sebou své jídlo a pití pod ten strom a jedí a pijí a tančí a mají velikou radost pod tím stromem a zabíjejí

⁶⁴ voly a jehňata a rozdávají je pro Boha, a to činí tři dny po sobě; a dokud ten mrtvý leží na stromě, přicházejí o výroční den a činí, jak je výše psáno; a to činí tak dlouho, až zetlí; a to činí proto, že mají za to, že je svatý tím, že ho zabil blesk.

Rovněž království Rus je také poplatné tatarskému králi.

Je také třeba vědět, že mezi červenými Tatary je trojí pokolení. Jedno se jmenuje Krat, druhé Jabu, třetí Magull.

Je také třeba vědět, že Tatarie je tři měsíce cesty zděli i zšíři rovná, takže se nenajde ani dřevo ani kámen, nežli trávu a rákosí.

A výše psané země náležejí všechny k veliké Tatarii a ve všech jsem také byl.

Byl jsem také v království Arábie a hlavní město se pohanskou řečí jmenuje Missir, a to město má dvanáct tisíc ulic a každá ulice má dvanáct tisíc domů, a v tom městě sídlí král soldan; a ten král je králem nade všemi pohanskými králi a pánem nad celým pohanstvem a je to mocný pán na stříbro a na zlato a na drahé kamení a má denně na svém dvoře dvacet tisíc mužů. Je třeba vědět, že se nikdo nestane králem soldanem, leda by byl prodán.

39. Sultáni vládnoucí v Egyptě za Schiltbergerových časů. Mravy a zvyky této země

Je také třeba vědět, kolik bylo králů soldanů toho času, kdy jsem byl v pohanstvu.

Rovněž první král soldan se jmenoval Warachhoch.

⁶⁵ Potom se stal králem jeden a jmenoval se Manthaß¹, a ten byl jat, a vzali ho a sevřeli ho mezi dvě prkna a pilou ho rozřízli vedví po délce.

A potom se stal králem jeden, který se jmenoval Faradž; a u toho jsem byl osm měsíců; a ten byl jat a byl sťat.

A potom byl jeden, který se jmenoval Zecham².

A po něm byl jeden, který se jmenoval Schiachy, a ten byl posazen na železný kůl, neboť je v tom království obyčej, že když dva spolu válčí o království a který druhého přemůže a přivede do zajetí, tu ho vezme ten, který zůstal navrchu, a obleče mu královské roucho a vede ho do domu, který je k tomu udělán; a tam jsou uvnitř železné kůly, a tu ho vezme a posadí ho na kůl, takže mu ten kůl vyjde zase ven krkem, a musí na tom kůlu shnít.

Rovněž po výše psaném králi byl jeden, který se jmenoval Malleckaschraff³. A ten král svolal slavnost do

⁶⁶ Říma a do celého křesťanstva a také do všech zemí. Nyní máte také vědět, jak se nadepsal, a píše se takto:

¹ Míntaš, mamlúcký emír a správce Malaty, který roku 1389 na rok vytlačil sultána Barkúka z Káhiry a vládl místo něho. Roku 1393 byl zajat a popraven.

² Džakam, mamlúcký správce Sýrie, který se vzbouřil proti sultánu Faradžovi a dal se v Sýrii prohlásit sultánem. V letech 1405 až 1406 padl ve válce s turkmenským emírem Kara Jülük Osmanem.

³ Al-Ašraf Barsbáj, egyptský a syrský sultán v letech 1422 až 1438, původem čerkeský mamlúk; jméno v textu je jeho vladařský titul al-Malik al-Ašraf, „nejvznešenější král“. Roku 1426 podrobil Kypr a jeho krále učinil svým poplatníkem. Zemřel roku 1438 na nemoc.

My Solomander⁴, všemohoucí z Kartága, soldan urozených Saracénů, pán v Puspillen, pán nejvyššího Boha v Jeruzalémě, v Kappadokii, pán Jordánu, pán v Orientlandt, kde vychází moře surdent, pán v Betlémě, kde se narodila vaše paní, naše neteř, a její syn, náš synovec, z Nazaretu, pán na Sinaji a údolí Pharun a údolí Jozafat, pán v Germani⁵, na kteréžto hoře leží dvaasedmdesát věží, všechny obložené mramorem, pán velikého lesa čtyři sta mil dlouhého a dobře osazeného dvaasedmdesáti řecmi, pán ráje a vod, které z něho vytékají a plynou, a ležícího v naší zemi Kappadokii, fojt pekla, mocný císař v Konstantinopoli, amaroč z Kaykamer, mocný císař v Galgarien, pán suchého stromu, pán,

⁶⁷ kde Enoch a Eliáš leží nepohřbeni⁶, pán, kde slunce a měsíc vychází a zachází od nejvyššího k nejlepšímu, ochránce prvního kněze Jan⁷ a v uzavřeném Rumoney, sjednotitel ve Wadach, ochránce v Alexandrii, zakladatel pevného města Babilony, kde bylo učiněno dvaasedmdesát řečí, a císař, král všech králů, pán křesťanů, Židů i pohanů, mag bohů.

Je také třeba vědět, že se takto nadepsal do Říma, když psal o svatbě své dcery do Říma. A na té svatbě jsem také byl.

Je také třeba vědět, že v zemi krále soldana je obyčej, že vdané ženy v pátek, který je jejich svátkem v týdnu, jsou volné a mají svou vůli s muži nebo s jinými věcmi; čeho se jim pak zachce, v tom jim nemůže bránit ani jejich muž ani nikdo jiný, poněvadž je to takový obyčej.

Král soldan má také obyčej, že když vjíždí do města, zavazuje si tvář, aby ho nikdo nemohl spatřit do očí; nebo když k němu přijdou cizí lidé, tu se opět zakrývá. Také je třeba vědět, že když k němu někdo jde, jakkoli je mocný, musí třikrát pokleknout a

⁴ Takto se egyptský sultán nadepsal v listě, který rozeslal do křesťanských zemí, když vdával dceru; psal tehdy italským městským republikám, králi aragonskému a kyperskému a cařihradskému císaři. Osobuje si v něm panství nad svatými místy křesťanů, Židů i muslimů a nad zeměmi, které nikdy nedežel, od Kartága po Cařihrad.

⁵ Germani je hora Hermon, nejvyšší vrchol Antilibanonu; její svahy jsou posety zříceninami starých chrámů. Velikým lesem osazeným dvaasedmdesáti řecmi se rozumí Kavkaz, jehož obyvatelstvo se dělilo na dvaasedmdesát národů s vlastní řečí. Dvaasedmdesát znamená v orientálních textech prostě „velmi mnoho“.

⁶ Enoch a Eliáš jsou v Bibli jediní, kdo nezemřeli, nýbrž byli za živa vzati k Bohu. Muslimská tradice ctí oba jako proroky a Eliáše zvláště jako ochránce poutníků.

⁷ Kněz Jan byl od dvanáctého století v Evropě pokládán za mocného křesťanského panovníka někde na Východě, k němuž se upínala naděje na pomoc proti muslimům. Ve Schiltbergerově době se tím jménem rozuměl etiopský císař, negus.

⁶⁸ líbat zemi, a tu teprve vstane a jde k němu; je-li pohan, podá mu holou ruku, je-li však křesťan, stáhne ruku do rukávu a podá mu rukáv, a ten musí políbit; je-li však tak, že nikomu ruku nepodává, musí mu políbit koleno.

Má také král soldan obyčej ve své zemi: když vysílá posla po své zemi, má vždy na cestách u každé hospody stát koně se vším jejich příslušenstvím; a ten posel, kterého vysílá, má veliké rolničky u pasu a ty rolničky zavazuje šátkem, a když se pak k hospodě blíží, rozváže ty rolničky a nechá je znít; a když ho pak v hospodě uslyší, připraví mu koně; a když potom k hospodě přijede, najde ho takto připraveného, i vsedne na něj a jede dál k jiné hospodě a tam si pak vezme jiného koně; a tak to vede, až přijede do toho města, kam je poslán. A tu jízdu má král soldan na všech cestách.

Je také třeba vědět, že král soldan vysílá holuby s listy, kam pak chce; a to činí, když má veliké nepřátelství a bojí se, že mu posly zadrží; a nejčastěji je posílá z Erchey do Damašku⁸, neboť je mezi tím veliká poušť. Je také třeba vědět, jak to jde; v každém městě, kde chce pak král soldan takové mít, musí mu tam odchovat dva mladé holuby spolu a musí jim dávat cukr do krmení a musí jim dávat dost jíst a nesmějí je nikam nechat vylétnout; a když pak dobře odrostou, přinesou holuba králi soldanovi a holubici si nechají; a tu se pak holub poznamená, z kterého je města, aby se to vědělo; potom ho dají do zvláštní komory, která je k tomu připravena, a k tomu holubovi už žádnou holubici nepustí; potom mu už nedávají dost jíst jako dřív a nedávají mu už ani cukr do krmení; a to se činí proto, aby se mu stýskalo po tom městě, kde byl odchován, a aby tam tím spíše letěl; a když ho pak chtějí vyslat, přivážou mu list pod křídlo

⁶⁹ a potom ho nechají letět; i letí pak jedním letem do toho města a na ten dům, kde byl odchován; a když ho pak spatří, chytí ho a vezmou ten list a doručí ho na to místo, kam náleží.

Také když přijde host ke králi soldanovi, ať už je to pán nebo kupec, dá mu glejtovní list; a kde pak ten list ve své zemi ukáže, ten, kdo jej spatří, poklekne, dokud se ten list nepřečte; potom ten list políbí a prokáží pak hostu velikou čest a vážnost a vedou ho pak od jednoho města k druhému, jak daleko ta země sahá.

⁸ Erchey je Káhira. Holubí pošta mezi Káhirou a Damaškem byla v mamlúckém Egyptě pravidelným zařízením se stálými stanicemi na okraji sinajské pouště.

Také je třeba vědět, že když přijde posel od nějakého krále nebo od jiného pána nebo z dalekých zemí — jak už je v pohanstvu obyčej, že posel často přichází k jinému pánu se třemi nebo se čtyřmi sty koní nebo se šesti sty — a když se to pak král soldan dozví, usedne na svůj královský stolec a ozdobí se rouchem a drahým kamením; a potom před něj zavěsí sedm opon; a když pak ten pán, který je vyslán v poselství, chce před něj, odhrnou jednu oponu po druhé; a tu se musí u každé poklonit a políbit zemi, a když odhrnou poslední, poklekne před králem; podá-li mu pak král ruku, přistoupí k němu a políbí mu ruku a potom vyřídí své poselství.

40. Popis jednoho arabského ptáka

Je v Arábii pták, který se pohansky jmenuje sacka¹, a ten je o něco větší než jeřáb a má dlouhý krk a má také široký a dlouhý zobák, a ten je černý, a má také dvě veliké nohy, a ty jsou dole zcela jako husí noha; a ty nohy jsou také černé a ten pták má barvu jako jeřáb a má veliké vole na krku a vejde se do něho dobře čtvrt vědra vody; a ten pták má ten obyčej, že letí k nějaké vodě a naplní to vole plné vody a potom letí do pouště, kde žádná voda není; a kde pak v té poušti najde na skále důlek, tam vlije vodu ze svého vole;

⁷⁰ tu pak přilétá ptactvo, které v té poušti je, a pije tu vodu, a zatímco ti ptáci pijí, chytí ten pták, který tu vodu do pouště přinesl, tři ptáky z nich sobě za pokrm. A to je ta poušť, kudy se jezdí k hrobu Mohamedovu².

¹ Pelikán; turecky saka kuşu, doslova „pták nosič vody“, podle kožního vaku pod zobákem.

² Mohamedův hrob je v Medíně v severozápadní Arábii. Poušť, o níž je řeč, je kus poutní cesty, kterou se k němu z Egypta a ze Sýrie chodilo.

41. Klášter svaté Kateřiny na Sinaji

Rudé moře je dvě stě čtyřicet vlašských mil široké; jmenuje se rudé moře, ale není rudé; rudá je ovšem na některých místech kolem něho země; má podobu jako jiné moře a to moře se dotýká Arábie; jezdí se také přes to moře k hoře svaté Kateřiny Sinaj.

Na hoře svaté Kateřiny jsem nebyl, ale slyšel jsem o ní dost od cizích lidí, kteří tam byli, ti mi o ní mnoho vypravovali, křesťané i pohané, neboť pohané tam také chodí. Pohané nazývají Sinaj Nur Tagi¹, což znamená tolik jako zářící hora, protože se Bůh často zjevil na té hoře v záři jako plamen Mojžíšovi, který s Bohem často mluvil na té hoře. Na té hoře je klášter² a ti mniši jsou z Řeků a je to veliký konvent a chodí jako poustevníci a nepijí žádné víno a nejedí žádné maso a žijí docela zbožně a stále se postí; a je tam mnoho hořících lamp, neboť mají olivového oleje dost k jídlu i k pálení pro Boží zázrak, který se tam děje; když olivy dozrávají, slétnou se všichni ptáci, kteří v té zemi jsou, a každý pták přináší ve svém zobáku

⁷¹ větev s olivami a kladou je u svaté Kateřiny; a toho přinášejí tolik, že ho mají dost k jídlu i k pálení. A to je veliký zázrak od Boha, že to ti ptáci činí.

Za oltářem v tomtéž kostele je místo, kde se Bůh zjevil Mojžíšovi v keři v podobě ohně; a když tam mniši jdou, jdou bosí, neboť je to velmi svaté místo, protože Mojžíšovi přikázal náš Pán, aby zul svou obuv, že je na svatém místě; a totéž místo nazývají Boží místo. O tři stupně výš je veliký oltář, kde leží ostatky svaté Kateřiny³; a opat ukazuje poutníkům ty svatosti a má jednu věc ze stříbra, tou na ty kosti maličko zatlačí, i vyteče z nich trochu oleje na způsob potu, a ten se nepodobá ani oleji ani balzámu, a ten dává poutníkům; potom ukazuje hlavu svaté Kateřiny a mnoho jiných svatých ostatků.

¹ Turecké Nur daği, „hora světla“; tak se Sinaji běžně říkalo v muslimských zemích. Arabsky se jmenuje Džabal Músá, Mojžíšova hora.

² Klášter svaté Kateřiny pod Mojžíšovou horou, založený v šestém století císařem Justiniánem. Patří pravoslavné církvi a je nejstarším nepřetržitě obývaným klášterem na světě; vedle kostela stojí v jeho hradbách i mešita, a proto na Sinaj chodili na pouť i muslimové.

³ Kateřina Alexandrijská, podle legendy učená dívka, která na počátku čtvrtého století hájila křesťanství před císařem a byla odsouzena na lámací kolo; když se kolo rozpadlo, byla sřata. Její tělo podle téže legendy odnesli andělé na nejvyšší horu Sinajského pohoří, kde je potom mniši našli.

Veliký zázrak a znamení je tam v tom klášteře: kolik je mnichů v tom klášteře, tolik mají lamp, a ty hoří stále; a když nějaká lampa ubývá, pozná to dobře ten mnich, či ta lampa je, a když zhasne, umírá ten mnich, či ta lampa byla; a když umře opat, pak ten, kdo zpívá nebo čte mši, když mši dozpívá, najde na oltáři list, a na něm je napsáno jméno toho, kdo se má stát opatem, a jeho lampa se sama od sebe zažehne.

V témže opatství je studna, kterou učinil Mojžíš, když udeřil prutem na skálu, a vytekla z ní voda. A nedaleko od toho opatství je kostel, který je založen ke cti naší Paní na tom místě, kde se mnichům zjevila. Výš je kaple Mojžíšova na jednom kameni, kam Mojžíš utekl, když pohleděl našemu Pánu do očí. A na té hoře je kaple Eliáše proroka. A na témž místě se ta hora jmenuje Choréb⁴; a blízko u Mojžíšovy kaple je to místo, kde Bůh dal Mojžíšovi desky s

⁷² desaterem přikázání; a v témž kameni je jeskyně, v níž ležel Mojžíš, když se postil čtyřicet dní.

Z toho údolí se jde do velikého údolí a přijde se k hoře, kam byla svatá Kateřina anděly přenesena; a v tomtéž údolí je kostel posvěcený ke cti čtyřiceti mučedníků⁵ a mniši tam často zpívají mši; a to údolí je studené; odtud se pak jde na horu svaté Kateřiny, a tam byla svatá Kateřina vynesena, a není tam ani kostel ani nic nežli hromada kamení, která leží na tom místě; bývala tam dříve kaple, ale je zbořená.

Jsou také dvě hory, které se jmenují Sinaj⁶; jsou blízko u sebe, a proto se obě jmenují Sinaj; je mezi nimi jen jedno údolí.

⁴ Choréb je v Bibli druhé jméno hory, na níž Mojžíš přijal zákon. V místní tradici se tak jmenuje jeden z vrcholů sinajské skupiny nad klášteřem.

⁵ Čtyřicet mučedníků ze Sebasty, římských vojáků, kteří roku 320 zahynuli vystaveni mrazu na zamrzlém rybníku, protože se nezřekli křesťanství. Jejich svátek patří k nejstarším ve východní církvi.

⁶ Jsou to Mojžíšova hora, u níž leží klášter, a vedle ní Kateřinina hora, nejvyšší na celém Sinajském poloostrově; dělí je jedno údolí a vrcholy jsou od sebe jen několik kilometrů.

42. Suchý strom u Mamre. Nazaret

Nedaleko od Hebronu je údolí Mamre¹; a tam je suchý strom, ten pohané nazývají Kurruthereck, říká se mu také Sirpe²; a ten je tu od časů Abrahamových a byl stále zelený až do té doby, kdy náš Pán zemřel na kříži, tu uschl. Nyní se nachází v proroctví, že má být kníže na západ, k západu slunce, a ten má s křesťany dobýt svatý hrob a má dát sloužit mši pod tím suchým stromem, a tu se má ten strom zase zazelenat a nést ovoce. Pohané mají ten strom ve veliké úctě a dobře ho opatrují. Ten strom má tu moc, že kdo má padoucnici³ a nosí-li něco z toho stromu při sobě, už nikdy neupadne; a mnoho jiných mocí má na sobě; proto ho mají pohané ve veliké úctě a velmi dobře ho opatrují.

Rovněž z Jeruzaléma jsou dvě dobré denní cesty do Nazaretu, kde byl náš Pán odchován, a bývalo to kdysi dobré město; nyní je to malá vesnice a domy stojí daleko od sebe a má kolem dokola hory. A byl tam kostel⁴

⁷³ kde bylo naší Paní dáno pozdravení od anděla Gabriel; není tam však už nic více nežli jeden sloup, a ten pohané velmi dobře opatrují kvůli oběti, kterou tam od křesťanů berou; a jsou tam velmi zlí lidé a jsou křesťanům velmi nepřátelští, ale nesmějí jim nic učinit kvůli příkazu krále soldana.

¹ Mamre, posvátný háj u Hebronu v judských horách na jih od Jeruzaléma. Podle první knihy Mojžíšovy tam bydlel Abraham a přijal tři hosty; jméno má po Mamrem, Abrahamově příteli z kmene Amorejců.

² Obě jsou turecká jména téhož stromu, Abrahamova dubu u Hebronu. Suchý strom patřil k divům, o nichž středověcí poutníci do Svaté země vypravovali nejčastěji, a proroctví o jeho opětném olistění znali i muslimové.

³ Padoucnice je epilepsie.

⁴ Bazilika Zvěstování v Nazaretě, velký kostel o třech oltářích. Roku 1263 ji dal sultán Bajbars zbořit a ve Schiltbergerově době z ní stál jen sloup, který označoval místo, kde anděl přišel k Panně Marii.

43. Jeruzalém a Boží hrob a některá další místa Sváté země. Balzámová zahrada u Káhiry

Když jsem byl v Jeruzalémě, bylo to za války, a leželo nás tam třicet tisíc u Jordánu na krásné pláni; a to způsobilo, že jsem ta svatá místa nemohl všechna dobře spatřit a navštívit některá z těch, která jsou dále psána; a byl jsem tam dvakrát s jedním soldanem, který se jmenoval Jusuf.

Jeruzalém leží mezi dvěma horami a má veliký nedostatek vody. Pohané nazývají Jeruzalém Kurtzy Chalil¹, Řekové mu říkají Hierosolyma.

Kde je svatý hrob, tam je krásný kostel, vysoký a okrouhlý², a je celý pokryt olovem a býval před městem a nyní je na okraji ve městě. A uprostřed kostela po pravé ruce je svatý hrob; nikoho také k tomu hrobu dovnitř nepouštějí, leda by to byl veliký pán; ale jeden kámen ze svatého hrobu je zazděn ve zdi toho svatostánku, ten poutníci líbají a potírají se o něj. Je tam také lampa, která hoří sama od sebe po celý rok až do Velkého pátku, tu zhasne až do Bílé soboty, a tu se zase sama rozžehne; také na Bílou sobotu vychází ze svatého hrobu záře jako oheň³; tu tam přichází veliký zástup lidu z Arménie a ze země kněze Jana, aby tu záři viděli, a ze Sýrie. Od kostela po pravé ruce je

⁷⁴ hora Kalvárie⁴, kde byl náš Pán ukřižován, a tam je bílý kámen; a na téže hoře je oltář, kde leží křesťané, kteří byli králi v Jeruzalémě⁵. Na hoře Kalvárie je oltář, kde leží sloup, u něhož byl Ježíš přivázán, když ho bičovali;

¹ Arabsky se Jeruzalém jmenuje al-Kuds, „Svaté“, turecky Kudüs; al-Chalíl, „Přítel Boží“, je jméno Abrahamovo a tak se jmenuje Hebron i jeruzalémská brána, kterou se k němu vychází. Hierosolyma je řecké jméno Jeruzaléma.

² Chrám Božího hrobu. Okrouhlá část krytá kupolí, pod níž stojí hrobní kaple, se jmenuje Anastasis, to jest Vzkříšení; dnešní podobu dostal chrám za křižáků ve dvanáctém století, kdy byl Boží hrob, Kalvárie i místo nalezení kříže spojeny pod jednu střechu.

³ Obřad svatého ohně, který se v chrámu Božího hrobu koná dodnes na pravoslavnou Bílou sobotu: patriarcha vejde sám do hrobní kaple a vynese z ní zapálené svíce, od nichž si poutníci rozžehnují své. Bylo to největší shromáždění východních křesťanů v roce a popisovali je poutníci už od časů Karla Velikého.

⁴ Kalvárie je latinské jméno Golgoty, skalního návrší za tehdejšími hradbami, na němž byl Ježíš ukřižován. Je dnes uvnitř chrámu Božího hrobu, o několik metrů výše než hrob sám.

⁵ Hroby latinských králů jeruzalémského království, mezi nimi Godefroye z Bouillonu a jeho bratra Balduina I. Stály u vchodu na Kalvárii a zničeny byly teprve v devatenáctém století.

u téhož oltáře dvaadvaceticet stupňů pod zemí byl nalezen svatý kříž⁶ a kříže obou lotrů. Před kostelními dveřmi se jde osmnáct stupňů vzhůru, tam řekl náš Pán své matce ta slova, která řekl na kříži: „Ženo, hle, to je tvůj syn.“ Také řekl svatému Jan: „Hle, to je tvá matka.“ A po týchž stupních šel vzhůru, když nesl kříž. A nahoře tamtéž je kaple, a v ní jsou kněží ze země kněze Jana.

Před městem je kostel svatého Štěpána, kde byl ukamenován, a směrem k údolí Jozafat je zlatá brána.

Nedaleko od kostela, kde je svatý hrob, je veliký špitál svatého Jana⁷, a tam chovají nemocné lidi, a ten špitál má sto třicet čtyři sloupů; je tam ještě jiný, ten stojí na padesáti čtyřech mramorových sloupech, a uvnitř toho špitálu je krásný kostel, který se jmenuje U veliké naší Paní;

⁷⁵ a hned vedle je jiný kostel, ten se také jmenuje U naší Paní; tam byla Marie Magdalena a Marie Kleofášova, ty si rvaly vlasy, když viděly Boha na kříži.

Od kostela, kde je svatý hrob, dál tím směrem je chrám našeho Pána⁸, a to je velmi krásný chrám a je vysoký a okrouhlý a široký a je přikryt cínem; a kolem je krásné prostranství bez domů a to je vydlážděno bílým mramorem; a pohané tam nepouštějí ani křesťany ani Židy. Nejblíže u toho velikého chrámu je kostel, který je pokryt olovem, a ten nazývají Šalomounův stolec⁹, a po levé ruce je palác, který nazývají Šalomounův chrám.

Nedaleko od Šalomounova chrámu je krásný kostel postavený ke cti svaté Anny¹⁰, a tam byla počata naše Paní. V témž kostele je studna, a kdo se v ní

⁶ Podle legendy nalezla kříž roku 326 Helena, matka císaře Konstantina. Nad podzemní cisternou, kde se to mělo stát, je v chrámu Božího hrobu kaple svaté Heleny, k níž se schází dvěma řadami stupňů.

⁷ Špitál johanitů, z něhož roku 1118 vyšel řád rytířů svatého Jana; stál jižně od chrámu Božího hrobu a pečoval o nemocné poutníky. Oba špitály, o nichž je řeč, vydržovaly ve dvanáctém století čtyři sta rytířů.

⁸ Skalní dóm na chrámovém nádvoří, mešita postavená roku 691 nad skálou, z níž podle muslimů Mohamed vstoupil na nebe. Křížáci z ní udělali kostel a říkali jí Templum Domini, chrám Páně; po roce 1187 je opět mešitou a nemuslimové do ní nesměli.

⁹ Mešita al-Aksá na jižním konci chrámového nádvoří; stojí na místě kostela, který tam roku 530 postavil císař Justinian, a křížáci jí říkali Šalomounův chrám. V jejím okolí měli sídlo templáři, kteří po ní dostali jméno; jejich budovy dal Saladin roku 1187 zbořit.

¹⁰ Anna je podle apokryfní tradice matka Panny Marie a kostel stojí nad domem, v němž měla bydlet. Studna je rybník Bethesda, o němž Janovo evangelium vypráví, že se v něm uzdravovali nemocní a že tam Ježíš uzdravil chromého.

koupe, jakoukoli nemoc má, bude zdrav; a tamtéž uzdravil náš Pán toho, který ležel na loži. A nedaleko odtamtud je Pilátův dům a blízko u něho je dům Herodesův, který dal zabít děti. Kousek dál je kostel, který

⁷⁶ se jmenuje U svaté Anny, a tam je rámě svatého Jana Zlatoústého a větší díl hlavy svatého Štěpána.

Je tam ulice, kudy se chce jít na horu Sion¹¹, a tam je kostel svatého Jakoba. A nedaleko od té hory je kostel naší Paní a bylo to její obydlí a také tam zemřela.

Když se jde na horu Sion, je tam kaple a v téže kapli je ten kámen, který byl položen na svatý hrob; v téže kapli je také sloup, u něhož byl náš Pán přivázán, když ho Židé bili, neboť to byl dům Annasův, který byl biskupem Židů. A výš, asi dvaatřicet stupňů, je to místo, kde náš Pán svým učedníkům umyl nohy; a tamtéž blízko byl pohřben svatý Štěpán; a je tam oltář, kde naše Paní slyšela anděly zpívat mši. V téže kapli u velikého oltáře seděli ti dvanáct apoštolů o svatodušním dni, když k nim přišel Duch svatý; a na témž místě slavil náš Pán své velikonoce se svými učedníky. Hora Sion je uvnitř města Jeruzaléma a je vyšší nežli to město; pod tou horou je krásný hrad, ten dal postavit král soldan; na té hoře jsou pohřbeni král David a Šalomoun a mnoho jiných králů.

⁷⁷ Na druhé straně hory Sion a Šalomounova chrámu je dům, kde náš Pán vzkřísil pannu z mrtvých. Tamtéž je také pohřben Izaiáš prorok. Před městem Jeruzalémem je hora, tam leží pohřben Samuel prorok.

Mezi Olivovou horou a Jeruzalémem je údolí Jozafat¹² a sahá až k městu a teče tam potok; výše v údolí Jozafat je hrob naší Paní a jde se tam čtyřicet stupňů pod zem k tomu hrobu; nedaleko odtamtud je kostel, tam jsou pohřbeni Jakub a Zachariáš proroci. Nad tím údolím je Olivová hora; nejbliže u té hory je hora Galilea¹³.

¹¹ Sion je návrší na jihozápadě starého Jeruzaléma. Od starokřesťanských časů se tam ukazuje místo poslední večeře, umývání nohou a seslání Ducha svatého; ve Schiltbergerově době tam sídlili františkáni a později byla z místa poslední večeře mešita.

¹² Jozafatovo údolí je biblické jméno Kidronského úvalu mezi Jeruzalémem a Olivovou horou; potok, který jím teče, je Kidron. Podle proroka Jóela se tam má konat poslední soud, a proto se v něm odedávna pohřbívá.

¹³ Severní vrchol Olivové hory. Jméno má po slovech „muži galilejští“ ze Skutků apoštolů, jež tam podle tradice řekli dva andělé po Ježíšově nanebevstoupení.

Od Jeruzaléma k mrtvému moři je dvě stě stadií a je sto padesát široké. Jordán teče do mrtvého moře, a nedaleko odtamtud je kostel svatého Jana; a kousek výše se křesťané obecně koupou v Jordánu; Jordán není veliký ani hluboký; má však dobré ryby; a přichází z jedné hory a pramení ze dvou studnic, jedna se jmenuje Jor a druhá Dan¹⁴; a od těch dvou studnic má své jméno; a teče skrze jezero a protéká pod jednou horou a vychází na krásnou pláň, na které mívají pohané často v roce trh. Na téže

⁷⁸ pláni je hrob svatého Jakuba; a na témž poli jsme leželi v poli s jedním mladým králem, dobře se třiceti tisíci muži, neboť nás král Turků jemu půjčil. Je také mnoho křesťanů kolem Jordánu a mají tam také mnoho kostelů.

Je také třeba vědět, že když se počítalo od Kristova narození dvanáct set osmdesát let, tu dobyli pohané svatý hrob¹⁵.

Hebron leží od Jeruzaléma sedm leg a je to také hlavní město ve Filistei; v Hebronu jsou hroby patriarchů¹⁶ Adamův, Abrahamův, Izákův a Jakubův a také jejich žen Evy, Sary, Rebeky a Ley; a je tam krásný kostel a ten pohané velmi dobře opatrují a mají ten kostel ve veliké úctě pro ty svaté otce, kteří tam leží; nepouštějí tam také žádného křesťana ani žádného Žida, leda by měl povolení od krále soldana, neboť říkají, že nejsme hodni, abychom chodili na tak svatá místa.

Před městem Misser — a křesťané mu říkají Káhira — je zahrada, v níž roste balzám¹⁷; a neroste nikde jinde než tam, a v Indii tam roste také. Král soldan má z toho balzámu veliký užitek. Pohané jej také velmi falšují rozličnými věcmi, které do něho dávají, a ti kupci

⁷⁹ a lékárníci, protože na tom chtějí mnoho vydělat; ale pravý balzám je čistý a jasný a má žlutou barvu a má silnou chuť; je-li však hustý a červený, tedy není pravý; vezměte kapku balzámu do ruky a držte ji proti slunci, je-li

¹⁴ Výklad jména Jordánu ze dvou prameništ, Jor a Dan, je starý a držel se po celý středověk. Řeka má však tři zdrojnice — Hasbání, Baniás a Dan — a stéká ze svahů Hermonu; hebrejské jméno znamená „ten, který teče dolů“.

¹⁵ Jeruzalém ztratili křižáci natrvalo roku 1244. Svatá místa pak zůstala v muslimských rukou a od roku 1260 je drželi egyptští sultáni.

¹⁶ Hroby patriarchů jsou v jeskyni Machpela pod velkou mešitou v Hebronu. Muslimové ji ctí jako jedno z nejsvětějších míst islámu a město se proto arabsky jmenuje al-Chalíl, podle Abrahama, „přítele Božího“. Od časů sultána Bajbarse tam křesťan ani Žid bez sultánova listu nesměl.

¹⁷ Balzámová zahrada v Mataríji u Káhiry. Byla jediným místem v Egyptě, kde se balzám pěstoval, a výnos z ní patřil sultánovi; křesťanští poutníci k ní připínali legendu o zastávce svaté rodiny na útěku do Egypta.

ten balzám pravý, nesnesete ten žár od slunce, neboť se vám bude zdát, že ji máte v převelikém žáru; vezměte kapku balzámu na nůž a držte ten nůž proti ohni, hoří-li ten balzám, tedy je pravý; vezměte stříbrnou mísu nebo stříbrný pohár plný kozího mléka a silně je zamíchejte a dejte do něho kapku balzámu, je-li dobrý, mléko se hned srazí; a tím se balzám zkouší.

44. Čtyři rajské řeky

Uprostřed ráje je studnice, z níž vyvěrají čtyři vody¹, a ty jdou rozličnými zeměmi. První se jmenuje Vison², ta teče skrze Indii, v té vodě se nachází mnoho drahého kamení a zlata. Druhá se jmenuje Nil, ta teče skrze Etiopii a skrze Egypt. Třetí se jmenuje Tigris, ta teče skrze Asii a skrze velikou Arménii. Čtvrtá se jmenuje Eufrat³, ta teče skrze Persii a skrze malou Arménii.

Z těch čtyř vod jsem tři viděl: jedna je Nil, druhá Tigris, třetí Eufrat; a v zemích, kterými ty vody protékají, jsem byl mnoho let a zkusil jsem dobré i zlé, o čemž by bylo mnoho co vyprávět.

¹ Představa čtyř rajských řek pochází z druhé kapitoly knihy Genesis: z Edenu vytéká řeka a dělí se ve čtyři toky — Píson, Gíchon, Chidekel a Eufrat (Gn 2,10–14). Chidekel je Tigris; zbylá dvě jména Bible nijak neumísťuje, a středověk je proto hledal na skutečné mapě. Gíchon se zpravidla ztotožňoval s Nilem, Píson s Indem nebo s Gangou.

² Vison je biblický Píson. O zemi, kterou obtéká, říká Genesis, že je v ní zlato a drahé kamení (Gn 2,11–12) — odtud zmínka o kamení a zlatu v této vodě. Podle zdejšího popisu teče Indii, jde tedy o Indus nebo o Gangu.

³ Eufrat pramení na arménské vysočině, tedy v téže oblasti jako Tigris; oba toky míří k jihovýchodu Mezopotámíí a spojené ústí do Perského zálivu. Persií ani Malou Arménií Eufrat neprotéká.

45. Pepřové plantáže v Indii

Ve veliké Indii jsem nebyl, kde roste pepř, ale slyšel jsem o tom dost od pohanských cestovatelů, kteří to viděli, kde roste a jak roste.

⁸⁰ Slyšel jsem, že roste u jednoho města, které se jmenuje Lambe¹, a tam roste pepř v lese, který je dobře čtrnáct denních cest dlouhý; v témž lese jsou dvě města a mnoho vsí a ti jsou všichni křesťané², a je tam veliké horko, kde pepř roste. Pepř roste na stromech, které jsou podobné divokým vinným révám, a pepř se podobá trnkám, dokud je zelený, a přivazují jej ke kůlům jako vinné révy; a ty stromy ho nesou velmi mnoho, a když je zralý, je zelený, a tu ho sbírají jako hrozny a suší ho na slunci tak dlouho, až uschne. Rostou trojí pepř³: dlouhý pepř, bílý a černý, a ten roste s listím; potom roste bílý a ten je nejlepší a ten si podržují ve svých zemích a neroste ho tolik jako toho druhého. Je tam také mnoho zmijí pro to veliké horko, které tam je; a někteří říkají, že když chtějí pepř sbírat, založí v tom lese oheň a zaženou hady, a proto prý je pepř černý; ale tak tomu není, neboť kdyby tam založili oheň, uschly by ty stromy a už by nenesly. Vězte, že si myjí ruce jablky, která se jmenují limon⁴, nebo jinou bylinou, kterou mají, a tu hadi od toho pachu prchají, a tak sbírají pepř bez starosti.

V téže zemi roste také dobrý zázvor a mnoho jiného dobrého koření a vonných věcí.

¹ Pepř se pěstoval na malabárském pobřeží v jihozápadní Indii; jméno Lambe se spojuje s přístavem Kollam (ve středověkých zápisech Kulam, Coilum, Columbum), který znali kupci i cestovatelé už ve 13. století.

² Na malabárském pobřeží žila stará křesťanská obec, tzv. křesťané svatého Tomáše, která svůj původ odvozovala od apoštola Tomáše a byla obřadem i jazykem spojena se syrskou církví. Portugalští plavci u ní na začátku 16. století našli více než sto kostelů.

³ Černý a bílý pepř jsou plody téže rostliny a liší se jen zpracováním: na černý se sklízí nedozrálé a suší se s oplodím, na bílý zralé a oplodí se z nich odstraní. Dlouhý pepř je plod jiné rostliny, ve středověku ceněné jako samostatné koření.

⁴ Limon je citron. Do Evropy se dostával teprve prostřednictvím arabského obchodu a v Bavorsku byl Schiltbergerovým čtenářům neznámý, proto se vysvětluje jako druh jablka.

46. Alexandrie. Podivuhodné zrcadlo tamtéž

Alexandrie je dobře asi sedm vlašských mil¹ dlouhá a asi tři široká a je to krásné město. A voda Nil teče u toho města do moře² a to město nemá jiné vody k pití než tutéž vodu; svedli ji do cisteren ve městě. Přichází tam po moři veliké kupectví z vlašských zemí, z Benátek a z Janova; v Alexandrii mají ti z Janova svůj vlastní kupecký dům³ a rovněž tak ti z Benátek mají svůj zvláštní kupecký dům. V Alexandrii je obyčej, že když nastane čas nešpor, musí všichni Vlaši jít do svých kupeckých domů a nesmějí potom už chodit po městě, neboť je to zapovězeno pod ztrátou hrdla i statku; tu pak přijde pohan a zavře ty kupecké domy a odnese

⁸¹ klíče s sebou domů až do rána, a pak zase otevře; a to činí proto, že se obávají, aby jim Vlaši města nedobyli, neboť jednou bylo dobyto králem z Kypru⁴. U brány v Alexandrii je krásná vysoká věž⁵, a není tomu dávno, co na téže věži bylo zrcadlo, a v něm bylo vidět z Alexandrie až ke Kypru po moři, když vyplouvali nebo připlouvali nebo cokoli činili, to všecko bylo vidět v Alexandrii v tom zrcadle; neboť král z Kypru toho času válčil s Alexandrií a nemohl tomu městu nic dobýt ani učinit kvůli tomu zrcadlu. Tu přišel jeden kněz ke králi z Kypru a řekl, co by mu dal, kdyby to zrcadlo rozbil; tu mu král slíbil, že kdyby to zrcadlo rozbil, dal by mu ve své zemi biskupství, které by chtěl. I šel ten kněz k papeži do Říma a vzal si od papeže svolení a řekl, že

¹ Vlašský znamená v této knize italský a Vlaši jsou Italové. Vlašská míle měřila přibližně půldruhého kilometru.

² Alexandrie neleží na žádném z nilských ramen; vodu k ní přiváděl kanál ze západního, kanópského ramene a ve městě se shromažďovala v rozsáhlých podzemních cisternách. Jiný zdroj pitné vody město nemělo.

³ Italská města měla v Alexandrii z panovníkova dovolení vlastní obchodní dvory (fondaco) — uzavřené domy se skladišti, obydlím, lázní a kaplí, v nichž cizí kupci žili pohromadě a kde se také odvádělo clo.

⁴ Petr I. z Lusignan (1328–1369), kyperský král od roku 1359. S janovským, benátským a rhodským lodstvem dobyl Alexandrii 10. října 1365, vyplenil ji, odvedl zajatce a po třech dnech před egyptským vojskem odplul. Roku 1369 byl v Nikósii zabit spiknutím vlastních šlechticů.

⁵ Jde o alexandrijský faros, antický maják u vjezdu do přístavu, pokládáný za jeden ze sedmi divů světa. Arabští spisovatelé o něm vyprávěli, že na vrcholu stávalo veliké zrcadlo, v němž bylo vidět lodi ještě na den plavby daleko, a že na jeho vršku byla modlitebna. Zemětřesení na začátku 14. století jej z větší části rozvalila.

chce jít do Alexandrie a chce to zrcadlo rozbít, a že to nemůže učinit, leda by zapřel křesťanskou víru; tu mu papež dovolil, aby zapíral ústy a ne srdcem; a to učinil ten kněz pro křesťanstvo, neboť křesťané brali na moři od pohanů velikou škodu. I vydal se ten kněz z Říma a přišel do Alexandrie a obrátil se na pohanskou víru a naučil se jejich písma a stal se pohanským knězem a stal se jejich kazatelem a učil a kázal podle pohanské víry proti křesťanské víře, a oni ho měli ve veliké cti a vážnosti, protože byl křesťanským knězem, a věřili mu a důvěřovali mu velmi dobře a řekli mu, který chrám by chtěl ve městě,

⁸² ten že mu chtějí dát na doživotí. Byl také chrám uprostřed té věže, kde bylo to zrcadlo, a právě ten chrám na nich žádal na doživotí, a ten mu dali i klíč od toho zrcadla; tak tam byl devět let a potom určil králi ze Kypru čas, kdy by přišel s galérami, že chce to zrcadlo rozbít, protože je měl ve své moci, a aby mu poslal galéru, až to zrcadlo rozbije, aby pak mohl na galéře odtamtud ujet. I připlulo mnoho galér jednoho jitra časně, a tu rozbil to zrcadlo a udeřil třikrát velikým kladivem, než je rozbil; a od toho zvuku zrcadla se lid ve městě zděsil a všichni byli vzhůru a běželi k té věži a obklíčili tu věž, takže se ten kněz nemohl nikam dostat; tu skočil z té věže oknem do moře a zabil se. Nedlouho potom připlul král z Kypru s velikou mocí po moři a dobyl město Alexandrii a držel je tři dny; potom proti němu táhl král soldan, a tu už nemohl zůstat; i vypálil to město a zabil lid a odvedl si jej s sebou, s tělem i statkem i ženami i dětmi.

47. Obr Allankassar a jeho holenní kost

Byl jeden obr, jmenoval se v pohanské řeči Allankassar¹, a byl to velmi dlouhý a veliký muž a byl v Egyptě ve městě Missir², a křesťané je jmenují Káhira, a je to hlavní město krále soldana, a tam ten obr nosil ve městě dvanácti tisícům pekařských pecí jednou za hodinu za den otep dříví, takže těch dvanáct tisíc pecí mělo dost dříví na pálení; a každý pekař mu dal ze své pece za mzdu jeden chléb, a tak snědl za jeden den dvanáct tisíc chlebů. A téhož výše jmenovaného obra holenní kost je v Arábii v jedné hoře mezi dvěma horami, a tam je velmi hluboké údolí a to údolí je samá skála; a v tom údolí teče voda a ta voda teče v tom údolí tak hluboko, že ji

⁸³ vidět nelze, jen ji slyšet šumět; a v témž údolí leží jedna holenní kost toho výše jmenovaného obra jako most; a kdo tam přijde, jízdo nebo pěšky, ten musí projít tou holenní kostí ven; je to na cestě, kudy přicházejí kupci a tudy táhnou, neboť v té hoře je velmi těsno, takže jiné cesty mít nelze než tutéž cestu; a tu kost pohané odhadují na jeden ferrsengch³; jeden ferrsengh je tolik co dobrý výstřel z luku nebo více; a tamtéž se vybírá clo od kupců a za totéž clo se kupuje olivový olej a tím tu kost mažou, aby neshnila. Není tomu dlouho, co jeden soldan dal u té kosti postavit most; přece však je tomu více než dvě stě let, co ten most byl postaven, neboť letopočet stojí napsán na tom mostě; a ten most dal postavit proto, že tam občas přichází veliký zástup lidí, aby se jelo přes most a ne skrze tu kost; ale kdo chce pro ten div projít tou kostí, ten to může dobře učinit, a pro dobrodružství, aby o tom mohl vyprávět; a to je tu v zemi nevěřitelná věc, a přece je to jistě tak.

¹ Vyprávění o obrovi, jehož kost leží přes propast a slouží jako most, bylo v Egyptě a v Arábii rozšířené už ve 13. století; v jedné arabské podobě přes Nil padlo tělo obra zabitého Mojžíšem a lidé po něm přecházeli.

² Mísr je arabské jméno Egypta, přenášené i na jeho hlavní město. Zde jde o Káhiru, sídlo egyptského sultána.

³ Ferrsengh je parasanga (persky farsach), staroperská míra cesty, kterou se vzdálenosti v Orientu běžně měřily; odpovídala přibližně pěti až šesti kilometrům, tedy mnohonásobku výstřelu z luku.

48. Různá pohanská náboženství

Pohané mají pateré víry.

První víra je, že někteří věří v jednoho, který se jmenoval Alí, a byl to veliký pronásledovatel křesťanů.

Druhá víra je, že věří v jednoho, který se jmenoval Molva¹, a ten byl pohanský kněz.

Třetí víra je, že někteří věří jako ti svatí tři²

⁸⁴ králové věřili, dříve než byli pravě obráceni kázáním dvanácti apoštolů.

Čtvrtá víra je, že někteří věří v oheň³, a to v tom smyslu, že když Adamův syn jménem Abell přinesl svou oběť všemohoucímu Bohu, tu plameny ohně tu oběť vzaly, a proto věří v oheň.

Pátá víra je, že největší část pohanů věří v jednoho, který se jmenoval Mohamed, a o té víře chci něco málo povědět, jak to dále stojí psáno.

¹ Jméno odpovídá slovu mullá (mollá), jímž se v muslimském světě označuje duchovní a znalec náboženského práva.

² Mudrce od východu měl středověk za perské mágy, tedy za kněze a hvězdopravce předislámského perského náboženství. Míněna je tu jejich víra před obrácením, ne křesťanství.

³ Jde o zoroastrovské náboženství staré Persie, v němž je oheň znamením božské přítomnosti a udržuje se neuhašený v chrámech. I ve Schiltbergerově době se k němu hlásily obce v Persii a v Indii.

49. Mohamed a jeho působení jako proroka

Mohamedův otec a matka byli chudí lidičkové a pocházel z Arábie, a když mu bylo třináct let, odešel od otce a matky do ciziny a přišel ke kupcům, a ti chtěli táhnout do Egypta, a tu je prosil, aby ho nechali jít s sebou; i přijali ho za sluhu a musel jim hlídat velbloudy a koně. Je také třeba vědět, jak jsem slyšel od pohanů, že kdekoli Mohamed stál nebo šel, stál nad ním vždycky černý mrak, a když kupci přišli do Egypta, utábořili se u jedné vsi, a toho času byl Egypt celý křesťanský, a v té vsi byl farář a ten šel ke kupcům a pozval je k sobě domů, aby s ním pojedli; a když kupci šli ke stolu, musel Mohamed zatím zůstat u velbloudů a u koní, a když všichni přišli do farářova domu, tu se farář zeptal, jsou-li tam všichni, a oni řekli, že jsou tam všichni až na jednoho hocha, ten že je u velbloudů a u koní; i podíval se farář ven a uviděl nad velbloudy stát černý mrak, tam kde byl Mohamed. Ten kněz četl v jednom proroctví, že se má narodit jeden z dvojího rodu a ten že má zavést víru proti křesťanské víře, a na znamení, že kdekoli ten člověk půjde nebo bude stát, bude nad ním stát černý mrak; a když uviděl ten černý mrak, tu dobře poznal podle toho proroctví, že Mohamed je ten člověk

⁸⁵ který má tu víru zavést, a tu poprosil farář kupce, aby toho hocha k němu přivedli; i přivedli kupci Mohameda k faráři; a kněz se Mohameda zeptal, jak se jmenuje; a on mu řekl své jméno; a ptal se ho na to proto, že také četl, že se bude jmenovat Mohamed a stane se mocným pánem a bude také velmi sužovat křesťanstvo; a jeho víra že nedojde tisíce let a potom že bude zase ubývat; a když farář uslyšel, že se jmenuje Mohamed, a viděl nad ním stát ten černý mrak, tu dobře věděl, že ten hoch je ten člověk, který má tu víru zavést, a vzal Mohameda a posadil ho nad kupce ke stolu a prokázal mu velikou čest; a když jedli, zeptal se kněz kupců, zda nevědí, kdo to je; oni řekli: „Ne; teprve k nám přišel a poprosil nás, abychom ho nechali jet s sebou do Egypta. A tak kněz začal a pověděl jim, jak četl v jednom proroctví o tom hochovi, že má zavést víru a že tou vírou budou křesťané velmi utiskováni; a tu se kněze zeptali, jak to ví, že ten hoch má zavést víru; i řekl jim, jak to četl, a že na znamení má nad ním vždycky stát černý mrak; a tu jim ukázal ten mrak, který stál nad Mohamedem, a také kamkoli Mohamed šel, šel ten mrak nad ním. A potom řekl kněz Mohamedovi: Staneš se velikým učitelem a zavedeš zvláštní víru mezi pohany a budeš křesťany svou mocí

velmi utiskovat a soužit a tvůj rod získá velikou moc; nyní tě prosím, abys můj rod, to jsou Arméni, nechal v pokoji.” A to mu Mohamed slíbil; a potom táhli kupci a Mohamed s nimi do Babilon¹.

A Mohamed se stal velikým mistrem v pohanském písmu a potom pohanům kázal, že mají věřit v Boha, který stvořil nebe a zemi, a že nemají věřit v modly, protože jsou to lidské výtvořky a mají uši a neslyší, oči a nevidí, ústa a nemluví a mají nohy a nechodí a nemohou jim pomoci ani na těle, ani na duši; a

⁸⁶ obrátil krále v Babilon a tím i mnoho lidu, a potom si ho král vzal k sobě a dal mu plnou moc nad tou zemí, a potom spravoval celé království; a když král zemřel, vzal si Mohamed královnu a stal se mocným calpha², a to je tolik co král. A Mohamed měl u sebe čtyři muže, kteří byli dobře vzdělaní v pohanském písmu; a těm čtyřem mužům svěřil každému jeden úřad; prvnímu svěřil duchovní soud a ten se jmenoval Omar³; druhému svěřil světský soud a ten se jmenoval Osmán; třetímu svěřil váhu a řemeslníky, aby každý své řemeslo poctivě provozoval, a ten se jmenoval Abú Bakr; čtvrtému svěřil meč a učinil ho hejtmanem nad svým lidem, a ten se jmenoval Alí, a toho poslal do Arábie, a kdo se nechtěl obrátit, toho k tomu přinutil mečem; a čte se také v pohanské knize, která se jmenuje Alkaron⁴, že za jediný den pobil v Arábii devadesát tisíc mužů kvůli Mohamedově víře.

¹ Jméno Babylon se ve středověku přenášelo i na Káhiru, podle staré římské pevnosti Babylon, na jejímž místě město vyrostlo; egyptskému sultánovi se proto v Evropě říkalo sultán babylonský. Karavana mířila do Egypta, jde tedy o Káhiru, ne o mezopotamský Babylon.

² Calpha je kalif (arabsky chalífa, „zástupce” nebo „následník”), titul nejvyšší hlavy muslimské obce, který spojoval vládu světskou i duchovní. Mohamed sám kalifem nebyl – prvním kalifem se po jeho smrti roku 632 stal Abú Bakr.

³ Omar, Osmán, Abú Bakr a Alí byli Mohamedovi druhové a po jeho smrti první čtyři kalifové: Abú Bakr (632–634), Omar (634–644), Osmán (644–656) a Alí (656–661). Úřady, které jim kapitola přisuzuje, mezi ně Mohamed nerozdělil. Abú Bakr zemřel na nemoc, ostatní tři byli zabiti.

⁴ Alkaron je Korán (arabsky al-Kur’án, „přednášení”), svatá kniha islámu. Obsahuje zjevení, která Mohamed podle muslimské věrouky přijímal od Boha; sepsána byla krátce po jeho smrti.

50. Náboženské předpisy islámu

Mohamed pohanům přikázal a ustanovil za zákon: Nejprve, když se narodí chlapec, musejí ho obřezat¹, tak jako Židé obřezávají také své dítě; pohané je obřezávají také, když je mu třináct let. Také jim ustanovil pět denních hodin², které mají denně vykonávat; první hodinu musejí vykonat, když den nastává; druhou o poledni; třetí kolem nešpor; čtvrtou když slunce zapadá; pátou když se den a noc dělí; čtyřmi hodinami chválí Boha, který stvořil nebe a zemi, a pátou hodinou prosí Mohameda, aby byl jejich poslem k Bohu; a ke každé hodině musejí jít do chrámu. Nejprve si musejí umýt ústa a oči³, než jdou do chrámu; a když někdo zhřeší svým tělem, nesmí jít do chrámu, dokud se celý po těle neumyje; a to činí

⁸⁷ v tom smyslu, jako když se my zpovídáme, neboť pohan se domnívá, že když se umyje, je tak čistý jako křesťan, který se zbožně a s pravou lítostí vyzpovídá knězi; a když jdou do chrámu, zují si před chrámem střevíce a jdou do chrámu bosi; také nesmějí s sebou do chrámu nosit žádnou zbraň ani žádnou řeznou věc; a dokud jsou v chrámě, nepustí dovnitř žádnou ženu. Když přijdou do chrámu, stojí jeden za druhým a skládají ruce před sebe a uklánějí se a líbají zemi; a jejich kněz sedí před nimi na stolci⁴ a začne jim modlitbu, a oni ji po něm říkají; je také třeba vědět, že žádný s druhým v chrámě nemluví, ani se žádný na druhého nedívá, dokud svou modlitbu nevykonají; také nekladou jednu nohu před druhou, kladou je vedle sebe; také se v chrámě nedívají sem a tam, ani nechodí v chrámě sem a tam, stojí tiše na jednom místě a mají ruce vedle sebe a chovají se pokorně, dokud svou modlitbu nevykonají; a když svou modlitbu vykonají, pozdraví jeden

¹ Obřízku Korán nepřikazuje; islám ji přejal jako pevný zvyk po Abrahamovi a koná se podle zemí od prvních dnů života až po dospívání. Třináctý rok odpovídá podání, že v tomto věku byl obřezán Abrahamův syn Izmael (Gn 17,25).

² Jde o pět povinných denních modliteb (arabsky *salát*): za rozednění, po poledni, odpoledne, hned po západu slunce a po setmění. Jejich čas ohlašuje volání z minaretu a modlitba je pro muslima jednou z pěti základních povinností.

³ Před modlitbou je předepsáno omytí. Malé (*wudú*) zahrnuje ruce, ústa, nos, tvář, předloktí, hlavu a nohy; velké (*ghusl*), tedy omytí celého těla, se vyžaduje po pohlavním obcování a v dalších stanovených případech. Bez omytí je modlitba neplatná.

⁴ Islám nemá kněžský stav ani svěcení. Modlitbu vede imám, který stojí před shromážděním a jehož slova i pohyby ostatní opakují; může jím být každý muž znalý obřadu.

druhého a jdou z chrámu. Je také třeba vědět, že do chrámu nepustí žádné zvíře. Nemají také ve svém chrámě žádnou malbu ani žádný obraz⁵, jen své písmo a rostlinstvo malované z květín a růží. Také vědomě nepustí do svého chrámu žádného křesťana. Je také třeba vědět, že žádný pohan nesmí plivat ani kašlat ani kýchat ani nic takového činit; a když některý z nich něco takového učiní, musí jít z chrámu a musí se očistit a umýt, a k tomu musí od pohanů snést mnoho řečí; když chce někdo kašlat nebo plivat nebo kýchat, musí jít z chrámu a musí to vykonat před chrámem a potom se musí umýt.

Je také třeba vědět, že pátek světí jako my neděli⁶, a kdo v pátek nejde do chrámu, toho vezmou a přivážou na žebřík a nesou ho po

⁸⁸ městě dokola od jedné ulice k druhé a potom ho přivážou před chrámem, dokud nevykonají svou modlitbu, a dají mu pětadvacet ran metlou na holou kůži, ať je bohatý nebo chudý; tak ho potupí. Dále co jim toho svátečního dne dá jejich dobytek na mléce, to všechno dají do špitálu a jiným chudým lidem. Jejich kněží také říkají, že když ve svátek vykonají svou modlitbu, mohou dobře pracovat, neboť říkají, že práce je svatá a že člověk natropí více hříchu zahálkou než prací; proto dovolují svému lidu ve svátek pracovat. Také v ten sváteční den, když v chrámě vykonají svou modlitbu, pozvedají ruce k Bohu a prosí o stíhání celého křesťanstva, všichni jedním hlasem, a říkají: „Všemohoucí Bože, prosíme tě, abys křesťanům nedal žádnou jednotu“; neboť říkají, že kdyby bylo křesťanstvo spolu zajedno a kdyby spolu drželo mír, přemohlo by nás ve všem, co by proti nám začalo.

Je také třeba vědět, že mají trojí chrámy; jeden, do kterého obecně chodí, a ten je jako farní kostel a jmenuje se meesgitt⁷; druhý je ten, kde bydlí kněží, a ten je jako klášter a jmenuje se sephia⁸; třetí chrám je ten, kde mají králové a mocní páni své hroby, a ten se jmenuje emarad⁹, a v něm se pro Boha

⁵ Zobrazování živých bytostí se v mešitě nepřipouští. Výzdobu proto tvoří kaligrafie koránských textů a rostlinný ornament.

⁶ V pátek se koná společná polední modlitba s kázáním (džum'a), k níž se má dostavit celá mužská obec. Dnem pracovního klidu po způsobu křesťanské neděle pátek není.

⁷ Meesgitt je mešita (arabsky masdzid, „místo klanění“), muslimský chrám. Velká mešita, v níž se koná páteční modlitba s kázáním, se nazývá džámi.

⁸ Sephia je malá mešita, obvykle jen z jediné místnosti.

⁹ Emarad je imaret, chudobinec s vývařovnou při mešitě, kde se nemajetným a pocestným zdarma rozdávalo jídlo. Panovníci a velmoži je zřizovali spolu se svými hrobkami jako zbožný odkaz.

ubytovávají chudí lidé, ať jsou to křesťané, pohané nebo Židé, a těm se také pro Boha dává jíst a pít.

Je také třeba vědět, že žádného mrtvého nepohřbívají ve vlastním chrámě, který se jmenuje meesgitt, ani kolem chrámu; pohřbívají je na poli u silnic; a to činí proto, aby ten, kdo tudy jde nebo jede, prosil Boha za ty, kteří tam leží pohřbeni. Také když někdo umírá, stojí kolem něho a domlouvají mu, aby myslel na Boha a Boha vzýval, aby se nad ním smíloval; a když zemře, omyjí tělo zvenčí i uvnitř a potom ho kněží nesou se zpěvem k hrobu a pohřbí ho. Je také třeba vědět, že na mrtvé tělo nekladou žádnou hlínu; byl-li bohatý, tak

⁸⁹ udělají mu truhlu nebo mu hrob vyzdí; je-li však chudý, položí přes něj dřevo a potom naházejí nahoru tu hlínu; a mrtvý leží volně, takže ho ta hlína netíží; a to činí proto, že mají víru, že má do hrobu přijít jeden, a toho jmenují schoruntzy¹⁰, a ten má mrtvého vzít nahoře za rubáš, neboť rubáše svazují nahoře u hlavy, a tam má tím mrtvým zatřást a má se ho zeptat, komu náleží nebo čím je; a snadno řekne mrtvý ze strachu: „Náležím tobě“, a pak má být jeho duše ztracena; řekne-li však třikrát: „Náležím všemohoucímu Bohu“, má být jeho duše zachována; a proto jsou ty hroby duté. Také když někoho pohřbí, prchnou hned od hrobu, aby neslyšeli mrtvého mluvit, neboť se domnívají, že kdo ho uslyší mluvit, musí téhož roku zemřít.

¹⁰ Podle muslimské věrouky přicházejí k mrtvému do hrobu dva andělé, Munkar a Nakír, a vyslyší ho o jeho víře. Odtud zvyk nechávat nad tělem dutinu, aby se zemřelý mohl v hrobě posadit a odpovédět.

51. Mohamedánský příkaz postu

Je také třeba vědět, že se pohané jeden měsíc v roce postí¹; a ten půst se každý rok mění v jiný měsíc², totiž v nejbližší měsíc potom; a postí se celý den až do noci, takže ani nejedí ani nepijí, dokud nespátří hvězdy na nebi; potom vyjde kněz na věž³ a volá lid k modlitbě; i jdou pak do svého chrámu a vykonají svou modlitbu, a když tu modlitbu vykonají, jdou pak domů do svých domů a jedí pak celou noc až do dne maso a co právě mají. Také muži po celý půst nespí se svými ženami⁴. Těhotné ženy⁵ a ty, které leží v šestinedělí, ty mohou v době svého půstu dobře jíst a nejsou povinny se postit, a také ti, kdo jsou nemocní, ti mohou dobře jíst. Také v době svého půstu neberou žádný úrok⁶, ani z domů, ani z jiných věcí, které úrok nesou.

¹ Jde o post v měsíci ramadánu, jednu z pěti základních povinností muslima. Od rozednění do západu slunce se nejí a nepije; po setmění je jídlo a pití dovoleno až do rozednění.

² Muslimský rok se počítá podle měsíce: má dvanáct lunárních měsíců, tedy asi 354 dní. Proti slunečnímu roku se proto ramadán každoročně posouvá asi o jedenáct dní dopředu a za třiatřicet let projde všemi ročními dobami.

³ Výzvu k modlitbě (azán) nevolá kněz, nýbrž muezzin, zvlášť k tomu ustanovený svolavatel, a to z ochozu minaretu. V postním měsíci jeho večerní volání zároveň oznamuje, že denní post skončil.

⁴ Zdrženlivost platí po dobu denního postu, tedy od rozednění do západu slunce; po setmění je soužití manželů dovoleno stejně jako jídlo.

⁵ Od postu jsou osvobozeni nemocní, cestující, děti, starci a ženy těhotné, kojící a v šestinedělí. Kdo post vynechá a může se postit později, nahrazuje vynechané dny po skončení měsíce.

⁶ Úrok (arabsky riba) pokládá islámské právo za zapovězený a za hřích se má i jeho přijetí. Zde jde o plat z domů a z jiného majetku, od něhož se po dobu postního měsíce upouštělo.

52. Svátek Beiram

⁹⁰ Je také třeba vědět o velikonočním dnu pohanů¹. Když pohané vykonají svůj půst, který trvá měsíc, mají pak potom tři dny velikonoce; a ráno o velikonočním dnu jdou do chrámu a vykonají svou modlitbu podle svého zvyku; a když svou modlitbu vykonají, jde obecný lid a obleče brnění a přijdou před dům nejvyššího kněze, a všichni páni i služebníci; pak vezmou stánek, který stojí v domě nejvyššího kněze, a ozdobí ten stánek zlatými a sametovými rouškami; pak vezmou nejvyšší a nejpřednější, kteří jsou ve městě, ten stánek a nesou jej před chrám, a před stánkem nesou svou korouhev, a všelijací hudci, kolik jich lze sehnat, ti jdou napřed; a když ten stánek přinesou před chrám, postaví jej před chrámem na zem; pak vejde nejvyšší kněz do toho stánku a káže pohanům; a když to kázání vykoná, vezme meč a vytáhne jej a vezme jej do ruky a mluví k lidu: „Vzývejte Boha, aby nám dal sílu a moc, abychom mečem přemohli všechny ty, kdo jsou proti Mohamedově víře.“ Tu všichni pohané zvednou ruce a prosí našeho Pána, aby se to stalo, a potom jdou mocní páni do chrámu a modlí se; a obecný lid musí zatím ten stánek hlídat, a když páni svou modlitbu vykonají, vezmou ten stánek i kněze v něm a nesou ho domů do jeho domu v tom stánku, a tu korouhev, a hudci jdou napřed před stánkem; a když to vykonají, jdou potom domů do svých domů a mají ten den velikou radost.

Dále za měsíc nato mají pohané zase velikonoce ke cti svatého Abrahama²; a zabíjejí pak jehňata a voly a dávají to chudým lidem pro Boha; a to činí ke cti svatého Abrahama proto, že byl Bohu poddán a chtěl Bohu obětovat svého syna Izáka³. Také v tom čase jdou pohané k Mohamedovu hrobu⁴

¹ Jde o svátek přerušení postu (arabsky íd al-fitr, turecky bajram). Začíná prvním dnem měsíce následujícího po ramadánu a slaví se obvykle tři dny: ráno se koná společná modlitba, rozdává se almužna a navštěvují se příbuzní.

² Druhým svátkem je svátek obětní (arabsky íd al-adhá, turecky kurbán bajram), který připadá na desátý den posledního měsíce muslimského roku, asi sedmdesát dní po svátku přerušení postu, a slaví se čtyři dny. Zabíjejí se při něm ovce, kozy nebo skot a díl masa patří nemajetným.

³ Korán jméno syna, kterého měl Abraham obětovat, neuvádí; muslimské podání v něm zpravidla vidí Izmaela, syna Abrahamova a Hagařina. Izák je synem obětování v knize Genesis (Gn 22).

⁴ Mohamed je pohřben v Medíně, asi čtyři sta kilometrů severně od Mekky, v mešitě vystavěné na místě jeho domu. Pouť k Mekce a návštěva jeho hrobu jsou tedy dvě různé cesty.

a k tomu chrámu⁵, který

⁹¹ Abraham postavil, který stojí před městem, kde má Mohamed svůj hrob, a to město se jmenuje Mekka⁶; a král soldan přikrývá Abrahamův chrám černým sametem⁷ a u toho sukna je kněz a dává každému pohanovi, kteří tam přicházejí na pouť, kousek toho sametového sukna na znamení, že tam byli.

⁵ Míněna je Kaaba, nevelká kamenná svatyně, jejíž vystavění muslimské podání přisuzuje Abrahamovi a jeho synu Izmaelovi. Je cílem poutě a stojí uprostřed hlavní mekkánské mešity, ne před městem.

⁶ Mekka je rodné město Mohamedovo v západní Arábii a nejsvětější místo islámu. Pout' k ní je jednou z pěti základních povinností muslima a nemuslimům je město zapovězeno.

⁷ Kaaba se zahaluje černou pokrývkou (kiswa), která se každoročně obnovuje; starou tkaninu rozstříhanou na kusy dostávali poutníci jako nejcennější památku. Dodával ji panovník, jemuž svatá města podléhala — ve Schiltbergerově době egyptský sultán.

53. Náboženské předpisy islámu

Nejprve Mohamed pohanům zakázal, že žádný pohan nesmí stříhat svůj vous; a říkají, že kdo si vous ostříhá, činí proti Božímu přikázání, neboť všemohoucí Bůh prvního člověka Adama ve své božské podobě stvořil, a říkají také, že kdo se promění v něco jiného, než jak ho Bůh stvořil, činí proti Božímu přikázání; a říkají také, že kdo si vous ostříhá, činí to z nadutosti a z pýchy, neboť se kráší před světem a tím pohrdá Božím stvořením; a říkají: „To činí křesťané a slouží tím svým ženám, a je to veliká ohavnost na křesťanech, že mění tu podobu, v níž je Bůh stvořil.” Také Mohamed pohanům přikázal, že žádný před druhým nemá obnažovat hlavu, ani před králem, ani před císařem, a toho se pohané drží; ale když mocný pán jde kolem někoho, ukloní se a poklekne před ním. Říkají, že komu zemře otec, matka nebo přítel, před tím se má obnažit hlava; a toho se drží; neboť když někoho oplakávají, sejmou klobouk nebo co mají na hlavě a hodí to na zem, a tím jeden oplakává druhého.

Také Mohamed pohanům dovolil, že si každý může vzít tolik žen, kolik jich může uživit. Také je jejich zákon, že když je žena těhotná, muž k ní nepřichází, dokud dítě neporodí, a čtrnáct dní potom; smí tu

⁹² dobu mít souložnici. Pohané také říkají, že po soudném dni budou mít v nebeském království andělské ženy a budou s nimi spát a ty přece zůstanou vždycky pannami, a říkají také, že to Bůh předurčil jen těm, kdo umírají v Mohamedově víře. Mohamed jim také přikázal, že nemají jíst žádné zvíře ani ptáka, leda že jim nejprve podříznou hrdlo a nechají z nich vytéci krev; a toho se také drží. Zakázal jim také vepřové maso.

Je také třeba vědět, že Mohamed pohanům zakázal víno a žádný pohan také víno nepije; a učinil to proto, jak pohané říkají, že Mohamed šel jednou se svými služebníky kolem vinného domu a bylo tam mnoho lidí a měli velikou radost; i zeptal se Mohamed, proč je ten lid tak veselý, a jeden z jeho služebníků mu řekl, že jsou tak veselí od vína; tu řekl Mohamed, že je to blahoslavený nápoj, když z něho lid tak zveselí. A potom k večeru šel Mohamed zase kolem toho vinného domu, a tu se ženy a muži bili spolu a dva byli zabiti; i zeptal se Mohamed, co to je, a jeden z jeho služebníků řekl, že ten dřívější lid, který byl tak veselý, ten se teď bije spolu; i zeptal

se Mohamed, proč to je, a jeho služebníci mu řekli, že přišli o rozum, protože vypili příliš mnoho vína a nevědí, co činí. Tu řekl Mohamed: „Nyní zapovídám všem, kdo jsou v mé víře, ať jsou duchovní nebo světští, císaři nebo králové, vévodové nebo hrabata, soudci nebo biřicové, a všem vůbec, kdo jsou v mé víře, aby nikdy nepili žádné víno, ať jsou zdraví nebo nemocní.” A proto, jak nahoře stojí psáno, zakázal pohanům víno; a tak jsem to od pohanů slyšel.

Mohamed jim také přikázal, aby křesťany a všechny, kdo jsou proti jeho víře, stíhali ve dne i v noci, kromě Arménů, ti mají být mezi nimi svobodní; a kde žijí pod pohany, tam od nich pohané nemají brát více platu než dva peníze za měsíc¹;

⁹³ a to jim Mohamed také přikázal; a to slíbil Mohamed tomu arménskému knězi, který ho pozval k sobě domů, když Mohamed táhl s kupci k Babilonu, jak výše stojí psáno. Také Mohamed pohanům přikázal, že když křesťany přemohou a zajmou je, nemají je zabíjet, ale mají je obrátit na svou víru a mají tím svou víru posilovat a rozmnožovat.

¹ Muslimské právo ukládalo křesťanům a Židům daň z hlavy, zvanou džizja. Platili ji místo vojenské služby a byla za ni zaručena ochrana života, majetku a vlastního vyznání.

54. Asasíni

Mohamed měl čtyřicet služebníků po ten čas, co žil na zemi; a z těch čtyřiceti služebníků povstalo zvláštní společenství a to společenství mají pohané mezi sebou a ti mají zvláštní zákon: kdo chce být v tom společenství, musí přísahat, že kdekoli na křesťana narazí, toho má zabít a nemá ho brát do zajetí, ani z přízně, ani pro statek; a kdyby se stalo, že by nemohl být u žádného boje, když pohané bojují s křesťany, tak má křesťana koupit a má ho zabít. A ti, kdo jsou v tom společenství, ti se jmenují thei¹, a těch je mnoho v Turecku; to je jejich zákon, že musejí vždycky táhnout na křesťany.

¹ Asasíni byli bojovné ismá'ílské společenství, které od 11. století drželo hrady v severní Persii a v Sýrii a odstraňovalo své protivníky nájemnými vrahy; podle nich dostalo jméno slovo „asasín“. Jejich hlavní hrad Alamút rozvrátili roku 1256 Mongolové, menší obce však přežily dál. Slovo „thei“ je arabské dá'í, „zvoucí“, titul ismá'ílského misionáře.

55. Obřad při přestupu křesťana k islámu

Když se chce křesťan stát pohanem, musí nejprve přede všemi lidmi zvednout prst a musí říci tato slova: „La illach illalach Mohamed rasul ullach.”¹ A to zní německy takto: „Pravý Bůh všemohoucí a Mohamed jeho pravý posel.” A když to řekne, vedou ho pohané před nejvyššího kněze a musí pak ta výše psaná slova říci znovu před knězem a musí pak zapřít křesťanskou víru, a když to učiní, obléknou mu nový šat a potom mu kněz ováže bílé sukno kolem hlavy, a to činí proto, aby bylo vidět, že je pohan, neboť všichni pohané nosí kolem hlavy bílé šátky, a křesťané, kteří jsou v pohanstvu, nosí kolem hlavy modré šátky² a Židé nosí žluté. Potom kněz přikáže všemu lidu, aby si oblékli brnění a přišli k němu, a kdo má na čem jet, ať jede, a musejí také přijít všichni kněží, kteří jsou v té krajině. A když potom to

⁹⁴ lid přijde, posadí nejvyšší kněz toho, kdo se stal pohanem, na koně; a obecný lid musí pak před ním jet a jít, a kněží vzadu za ním, a pištcí a trubači a bubeníci jedou s nimi a vodí ho pak po městě dokola, a dva kněží jedou vedle něho; a pohané křičí jedním hlasem a chválí Mohameda, a když přijdou do nějaké ulice, předřikávají mu ti dva kněží tato slova: „Thary bir dur, Messe kuli dur, Mariam kara baschi dur Mohamed rasuli dur.” A to je tolik řečeno: „Je jeden Bůh a Mesiáš jeho služebník a Maria jeho děvečka a Mohamed jeho nejmilejší posel.” A když ho všude po městě provodí, vedou ho potom do chrámu a obřezou ho; a potom, je-li chudý, seženou mu veliký statek a velcí páni ho zvlášť ctí a učiní ho bohatým, a to činí proto, aby se křesťané tím ochotněji obraceli na jejich víru. Také když se křesťanka obrátí na jejich víru, vedou ji také před nejvyššího kněze a musí říci ta výše psaná slova; pak vezme kněz pás té ženy a rozstříhne jej a udělá z něho kříž, a ta žena musí pak třikrát na něj stoupnout a musí zapřít křesťanskou víru a musí pak říci ta výše psaná slova.

¹ Je to šaháda, muslimské vyznání víry: „Není boha kromě Boha a Mohamed je posel Boží.” Kdo ji vysloví před svědky, je tím přijat za muslima; jiný obřad k přestupu není třeba.

² Barva pokrývky hlavy byla v muslimských zemích předepsaným odznakem: bílá patřila muslimům, modrá křesťanům a žlutá Židům. Nemuslimové se měli dát na první pohled poznat a nesměli nosit bílou.

56. Mravní zákony mohamedánů

Pohané mají mezi sebou obyčej a zákon ve svém kupectví: když chce jeden od druhého něco koupit, ať je to cokoli, a řekne tomu, od koho chce koupit, aby mu to prodal za božský zisk, aby se také mohl uživit; i prodá mu to a nevezme od něho více zisku než ze čtyřiceti peněz jeden peníz a ze čtyřiceti zlatých jeden zlatý a nic více, a tomu říkají božský zisk; a to jim také Mohamed přikázal, totiž proto, aby se jeden s druhým mohl uživit, chudí s bohatými. Jejich kněz jim také vždycky říká ve svém kázání, aby si byli navzájem nápomocni a byli poddáni svým nejvyšším a pokorní, chudí k bohatým; a jejich kněží pak říkají, že když to budou činit, dá jim Bůh, všemohoucí Bůh, sílu a moc proti jejich nepřátelům. Také co jim jejich kněz předříká o božských věcech, v tom jsou mu poslušni. A co stojí výše psáno, je zákon pohanů,

⁹⁵ který jim Mohamed dal, a to jsem slyšel jen od pohanů; mají ještě více zákonů, které neznám ani jsem je od nich neslyšel.

57. Ježíš podle představy mohamedánů

Pohané věří, že Ježíš se narodil z panny a že po porodu zůstala pannou; věří také, že když se Ježíš narodil, mluvil se svou matkou a těšil ji¹. Věřící také, že Ježíš je nejvyšší prorok Boží mezi všemi proroky a že nikdy neučinil žádný hřích; nevěří, že by Ježíš byl ukřižován, ale že byl ukřižován jiný, který se mu podobal²; proto říkají, že křesťané mají zlou víru, když říkají, že Ježíš byl ukřižován, neboť byl nejmilejším přítelem Božím a nikdy neučinil žádný hřích; a tak by Bůh nebyl spravedlivý soudce, kdyby měl být Ježíš usmrčen nevinně. Také když se s nimi mluví o Bohu Otcí a Synu a Duchu svatém, říkají: „To jsou tři osoby a ne jeden Bůh.” Neboť jejich kniha Korán o trojici nemluví³. Když se řekne, že Ježíš je slovo Boží, říkají: „To dobře víme, že on mluvil slovo Boží; jinak nebyl Bůh.” Také když se jim řekne, že moudrost je Syn Boží, který se z jednoho slova narodil z panny Maria, což jí anděl zvěstoval, a že se to stalo kvůli jednomu slovu, abychom všichni vstali a přišli na soud, říkají, že je to pravda, že slovu Božímu nikdo nemůže odolat; také říkají, že sílu slova Božího nemůže nikdo poznat; a proto mluví jejich kniha Korán a dává jim znamení u toho slova, které anděl řekl Maria, že Ježíš bude zrozen ze slova Božího. Říkají, že Abraham byl přítel Boží a Mojžíš prorok Boží a Ježíš je slovo od Boha a Mohamed že byl pravý posel od Boha; říkají také, že Ježíš je z těch čtyř ten

⁹⁶ nejdůstojnější a nejvyšší u Boha a že má také konat poslední soud Boží nade všemi lidmi.

¹ Islám má Ježíše (arabsky Ísá) za jednoho z největších proroků, ne za Božího syna. Korán vypráví o jeho narození z panny Maryam v devatenácté sůře a nechává novorozeně samo mluvit k lidem.

² Korán praví, že Ježíše nezabili ani neukřižovali, jen se jim to tak zdálo, a že ho Bůh vzal k sobě. Muslimský výklad proto mluví o tom, že na kříži zemřel někdo jemu podobný.

³ Korán o trojici mluví, ale odmítá ji: vyzývá, aby se o Bohu neříkalo „tří”, a odsuzuje ty, kdo Boha pokládají za „třetího z trojice”.

58. Mohamedánský soud o křesťanech

Pohané také říkají, že ty země, které obsadili křesťanům, že je nemají ze své moci ani ze své moudrosti ani ze své svatosti ani ze své pokory; mají je z nespravedlnosti a ohavnosti a nadutosti křesťanů, kterou mají mezi sebou; to všemohoucí Bůh dopustil, že křesťanům jejich země dobyli a ještě dobývají, neboť nevedou své právo podle spravedlnosti, duchovní ani svěští, hledí při svých soudech jen na přízeň a na statek, a bohatí utiskují chudé svou pýchou a nejsou svým chudým lidem nápomocni ani statkem ani právem, a nedrží tu víru, kterou jim Mesiáš ustanovil. Pohané také říkají, že to čtou a nalézají ve svém proroctví, že křesťané pohany před posledním dnem vyženou a že své země zase obsadí, to dobře vědí; ale dokud jsou křesťané v takovém hříchu a v takové ohavnosti a dokud jsou jejich duchovní i svěští páni v tom nespořádaném životě, nebojíme se, že by nás z našich zemí vyhnali, neboť se bojíme Boha a činíme vždycky to, co náleží naší víře, právem a řádně a náležitě Bohu ke chvále a ke cti a našemu proroku Mohamedovi, který nám svým učením dal pravou víru, toho jsme poslušní a následujeme vždycky ochotně jeho přikázání, která stojí v knize Korán.

Pohané také říkají, že křesťané nedrží Mesiášovo přikázání ani tu víru, kterou jim Mesiáš ustanovil; nedrží také přikázání knihy Inzil, která se jmenuje Ewangely¹, ani ta práva, která v té knize stojí; udělali si zvláštní práva, duchovní i světská, proti těm právům a přikázáním, která Mesiáš ustanovil. Přikázání knihy Inzil a ta práva, která v ní ustanovil a přikázal, ta jsou všechna svatá a spravedlivá; ale ta víra a ta práva, která si udělali a vymyslili, to je všechno nespravedlivé a falešné; neboť ta práva, která si udělali, to je jen kvůli statku, a to je všechno proti Bohu a proti jeho milým prorokům; a proto,

⁹⁷ co mají neštěstí a nouze, to je všechno od Boha dopuštění pro jejich nespravedlnost a ohavnost.

¹ Indžíl je koránské jméno evangelia — zjevení, které podle islámu dostal Ježíš, tak jako Mojžíš dostal Tóru a Mohamed Korán. Muslimská tradice je má za knihu svatou, ale křesťany později změněnou, a právě proto vytýká křesťanům, že se jí nedrží.

59. Zázračná událost při Mohamedově narození

Je třeba vědět ten čas, kdy se Mohamed narodil: tehdy se počítalo od Kristova narození šest set let a devět let¹. A pohané se domnívají, že v ten den, kdy se Mohamed narodil, se tisíc kostelů a jeden kostel samy od sebe sesuly a zbořily; a to se mělo stát na znamení, že měl křesťanstvo za svých časů velmi soužit a přepadat.

¹ Mohamed se narodil asi roku 570 v Mekce a zemřel roku 632. Rok, který text uvádí, se blíží době, kdy podle muslimské tradice přijal první zjevení, tedy asi roku 610.

60. Jazyky řecké náboženské oblasti. Rozdílnost obřadu u Syřanů a Řeků

Dále první jazyk je jazyk řecký, podle něhož píše své knihy; a Turci jej jmenují Urrum¹.

Dále jazyk Rusů; a pohané jej jmenují Orrus. Dále jazyk Bulharů; a pohané jej jmenují Wullgar. Dále jazyk Albánců; a Turci jej jmenují Arnaut. Dále jazyk Valachů; pohané jej jmenují Yfflach.

Dále jazyk Osetinců²; a pohané jej jmenují Asš. Dále jazyk Kürinců; a pohané jej jmenují That. Dále jazyk Zichů; a pohané jej jmenují Scerckas. Dále jazyk Abchazů; a pohané jej jmenují Apkas. Dále jazyk Gruzínů; a pohané jej jmenují Kurtzy. Dále jazyk Mingrelců; a pohané jej jmenují také tak.

Dále mezi vírou Syřanů a vírou Řeků je jen jeden rozdíl, a proto říkají, že jazyk Syřanů je také jejich víry. Přesto jsou Syřané jakobité³ a drží víru svatého Jakuba a mají ten rozdíl, že každý kněz musí oplatku, kterou proměňuje v tělo Boží, udělat vlastní rukou; a když dělá to těsto, vezme vlas ze svého vousu a vloží jej do té oplatky a tím pak proměňuje tělo Boží; a to je ten rozdíl mezi vírou Řeků a vírou Syřanů. Také co kněží Syřanů v kostelích čtou nebo zpívají, to je jazyk Syřanů a ne jazyk řecký.

¹ U každého jazyka stojí vedle jména národa i turecké pojmenování, jak je autor slyšel. Několik z nich prozrazuje svůj původ: Urrum je Rům, „Říman“, jak Turci říkali Byzantincům a Řekům vůbec; Yfflach je Vlach; Kurtzy vychází z gruzínského Gurdži; Scerckas jsou Čerkesové.

² Odtud dál vypočítává autor národy Kavkazu. Osetinci jsou potomci starých Alanů ve středním Kavkaze, kterým se také říkalo Jasové — odtud turecké Asš; Kürinci a Tatové žijí v jihovýchodním Dagestánu a v okolí Baku; Zichové je starší jméno Čerkesů; Abchazové, Gruzínci a Mingrelci sídlí při východním pobřeží Černého moře.

³ Jakobité jsou syrská církev pojmenovaná po mnichu Jakubu Baradaiovi, biskupu v Edesse (zemřel roku 588), ne po apoštolu Jakobovi. Od řecké církve ji dělilo učení, že Kristus má jedinou přirozenost, v níž je božství a lidství spojeno; rozdíl v obřadu byl proti tomu podružný.

61. Svatební obyčej u Gruzínů a Osetinců

⁹⁸ Gruzíni a Osetinci mají ve svých zemích obyčej¹. Když chtějí vdát pannu, smlouvají se ženichův otec a matka s nevěstinou matkou, že její dcera je čistá panna; a kdyby nebyla panna, nebylo by ani to manželství, které by bylo uzavřeno; a tak uzavírají své manželství. A když mají svatbu, vedou panny nevěstu se zpěvem k loži, kde má pak uléhat, a položí ji pak; a tu přijde ženich s mláďenci před to lože s obnaženým mečem a udeří jednou tím mečem a sedne si pak s mláďenci před to lože a jedí a pijí před ložem a mají velikou radost s tancem a se zpěvem; a když to vykonají, svlečou pak ženicha až do košile, a pak všichni odejdou; pak si ženich lehne k nevěstě, a tu přijde jeho bratr nebo jeden z jeho nejbližších příbuzných a hlídá dveře s obnaženým mečem, dokud ženich nevstane. A když ženich nenajde nevěstu pannou, dá to vědět své matce, a ženichova matka jde se svými příbuznými k loži a prohlížíjí prostěradlo; a když nenaleznou žádné znamení, jaké má panna mít, tu se všichni zarmoutí; a když nevěstin otec a matka přijdou ráno se svými příbuznými na svatbu, má ženichova matka připravenu číši, a ta má uprostřed dna díru, a naplní tu číši vínem a drží prst na té díře a podá nevěstině matce napít a odejme pak prst od té díry, a tu víno zespodu vyteče; a ženichova matka řekne nevěstině matce: „Tak celá byla tvá dcera”. A to je nevěstinu otci a matce a všem jejich příbuzným veliká hanba, a dají pak nevěstu jejímu otci a matce, aby si ji odvedli domů; a řeknou pak, že chtěli mít pro svého syna čistou pannu a jejich dcera že jí nebyla; tu přijdou jejich kněží a nejpřednější, kteří tam jsou, a prosí ženichova otce a matku, a ti pak jdou ke svému synu a ptají se ho, jaká je jeho vůle,

⁹⁹ zda ji chce mít nebo ne; řekne-li, že ji chce mít, vyhoví jeho otec a matka těm kněžím a těm počestným lidem, kteří za to prosili; řekne-li však, že ji nechce, jsou rozvedeni bez veškerého soudu; a co mu přinesla věnem, to jí všechno zase vrátí, a co jí dal na klenotech, to mu musí také zase vrátit, a potom si může dobře vzít jinou ženu a ona jiného muže. Nalezne se také mnoho lidí v Arménii, kteří se toho obyčeje a práva také drží.

¹ Gruzíni sídlí v Zakavkazsku, Osetinci v horách středního Kavkazu. Jedni i druhí byli v té době křesťané řeckého obřadu, takže zdejší obyčej vypravuje autor o křesťanských zemích, ne o muslimských.

Pohané jmenují Gruzíny Kurtzy a Osetince Asß.

62. Schiltbergerův pobyt v Arménii. Popis té země

V Arménii jsem byl dlouho. Potom, když Tamerlán zemřel, přišel jsem k Tamerlánovu synu, neboť dvě království v Arménii měl Tamerlán, a v ten čas, kdy jsem tam byl, je měl Tamerlánův syn, který se jmenoval Šáhruch; a ten byl rád v Arménii, neboť je tam velmi krásná pláň a tam ležel přes zimu se svou družinou, a je tam velmi dobrá pastva a teče tou plání velická voda a ta se jmenuje Kurman¹, jmenuje se také Tigris; a v té zemi se u té vody dělá nejlepší hedvábí; a ta pláň se jmenuje v pohanské řeči Karabag². Města v Arménii obsadili všechna pohané, ale vesnice jsou všechny arménské, musejí však pohanům platit; a u Arménů jsem měl vždycky svůj příbytek, neboť jsou Němcům velmi nakloněni, a proto, že jsem byl Němec, zacházeli se mnou pěkně a naučili mě své řeči; Němce jmenují Nimitzsch. Arménie má tři království, jedno se jmenuje Tbilisi³; druhé se jmenuje Sis⁴; třetí se jmenuje Erzincan⁵, Arméni mu říkají Zesingkan, a to je ta malá Arménie; měli také dlouho Babilon; nemají však už žádné, neboť Tbilisi a Erzincan měl v ten čas Tamerlánův syn, kdy jsem byl v pohanstvu; a to, které se jmenuje Sis, má král soldan, a bylo dobyto, když se počítalo od Kristova narození dvanáct set let a šedesát sedm let; tehdy je král soldan dobyl.

¹ Jde o Kuru, největší zakavkazskou řeku; pod soutokem s Arasem se vlévá do Kaspického moře. Jméno Tigris pro ni užívali tehdy i jiní cestovatelé — mezopotámský Tigris teče o mnoho set mil dál na jihozápad.

² Karabach je krajina mezi dolním tokem Kury a Arasu, v dnešním Azerbajdžánu. Nížina při obou řekách byla vyhledávaná zimní pastvina a mongolští páni tam s celým dvorem přezimovávali.

³ Tbilisi je sídelní město Gruzie, ne Arménie; autor počítá do Arménie celé Zakavkazí, kde Arméni žili po vesnicích pod cizí vládou.

⁴ Sis, dnešní Kozan v jižním Turecku, byl sídelním městem arménského království v Kilikii. Egyptští sultáni je dobývali opakovaně už od 13. století a natrvalo je ovládli roku 1375, čímž to království skončilo.

⁵ Město a kraj na horním Eufratu ve východní Anatolii, arménsky Jerznka.

63. Založení arménské církve Řehořem Osvětitel

¹⁰⁰ Arméni věří ve svatou trojici. Slyšel jsem o tom dobře kázat v jejich kostelích, chodil jsem mnohokrát na jejich mši, kdo jejich víru upevnil, a to byli svatý Bartoloměj¹ a svatý Tadeáš, ti dva z dvanácti apoštolů, a ti obrátili Armény ke křesťanské víře; ale oni se často zase obrátili zpátky.

Byl jeden svatý muž, jmenoval se svatý Řehoř², a král v Arménii byl jeho bratranec, a byl v tom čase, kdy byl svatý Silvestr papežem v Římě. A král v Arménii zemřel a byl to dobrý křesťan; a tu se stal králem jeho syn, který se jmenoval Trdat³, a byl to velmi silný muž a měl sílu čtyřiceti volů, a co ti utáhli nebo zvedli, to zvedl on sám; a týž král postavil ten veliký kostel u Betléma, jak výše stojí psáno; a když se po svém otci stal králem, obrátil se a stal se pohanem a byl veliký pronásledovatel křesťanstva; a zajal svého bratrance Řehoře a domlouval mu, aby se klaněl jeho modle, a to ten blahoslavený muž nechtěl učinit, a tu ho vložil do jámy, a bylo tam mnoho zmijí a mnoho zlé havěti, a ty ho měly sežrat, ale neučinily mu nic; a ležel tam dvanáct let.

A v tom čase přišly svaté panny z vlašských zemí do Arménie a kázaly křesťanskou víru; a když to král uslyšel, poručil je přivést před sebe; a byla mezi nimi jedna, která se jmenovala Susanna, a ta byla velmi krásná, a tu poručil přivést k sobě do komnaty a chtěl ji přinutit k necudnosti, a jakkoli byl silný, přece nemohl té panně se vši svou silou nic udělat, neboť Bůh byl s ní. A to bylo řečeno tomu svatému muži Řehořovi v žaláři, a ten řekl: „Ó to zlé prase“. A v tu hodinu se král stal prasetem a spadl z královského stolce a běžel k lesu. Tak nastal veliký

¹⁰¹ zmatek v té zemi, a tu se páni té země poradili a vzali Řehoře z té jámy a prosili ho, zda by mohl tomu králi pomoci; i odpověděl jim, že mu chce pomoci s Boží pomocí; kdyby se on a jeho páni chtěli obrátit na křesťanskou

¹ apoštolové, které arménská církev má za své zakladatele; podle tradice byli oba v Arménii umučeni.

² Řehoř Osvětitel (asi 257–331), zakladatel arménské církve; po třinácti letech v jámě na hradě Artasat obrátil krále Trdata a pokřtil Arménii jako první křesťanský stát.

³ Trdat III. (asi 250–330), arménský král, podle tradice stížen nemocí a Řehořem uzdraven; roku 301 přijal křesťanství za víru své země.

víru, chtěl by mu pomoci, aby se zase stal člověkem; a to mu páni té země slíbili místo krále; tu řekl Řehoř pánům: „Jeďte a hledejte ho v lese a přiveďte ho.“ A tu jeli k lesu a našli ho a přivedli ho před svatého Řehoře; a jakmile Řehoře spatřil, běžel k němu a líbal mu nohy; tu poklekl Řehoř na svá kolena a prosil všemohoucího Boha, aby na tom člověku prokázal svou milost a jej uzdravil. A to se stalo; a tak se král zase stal člověkem.

A potom se král obrátil a celá ta země se stala dobrými křesťany; a potom táhl k Babilon na pohany a dobyl Babilon a celou tu zemi a obrátil tři království na křesťanskou víru; a zvolil Řehoře nejvyšším kněžstva a všeho duchovního řádu; a tak byla jejich víra upevněna králem Trdat a svatým mužem Řehořem, a dobyli pohanům mnoho zemí a přinutili je mečem ke křesťanské víře. Nyní však ztratili všechna svá království; jsou to bojovní lidé. Není tomu dlouho, co ztratili jedno království a dobré hlavní město, a to se jmenuje Sis, a to má král soldan; sídlí tam jejich patriarcha, musí však dávat soldanovi veliký plat. Král z Kypru má na svém dvoře mnoho pánů z Arménie, neboť to leží blízko něho.

A tu bylo Řehořovi vypravováno o papeži svatém Silvestru, o tom velikém divu a zázraku, který učinil na Konstantinovi, jenž byl toho času císařem, a uzdravil ho z malomocenství a vysvobodil všechny ty děti, které tam byly přivedeny, aby byly zabity, jak mu to lékaři poradili, že se má císař umýt krví těch dětí, a pak že bude zdrav.

A tu se ten blahoslavený muž Řehoř rozmyslil a šel ke králi a řekl mu: „Ta moc, kterou jsi mi dal, ta nemá platnosti, leda bych ji měl od stolce v Římě od svatého otce Silvestra.“ A pověděl králi o tom divu a zázraku, který svatý otec Silvestr učinil

¹⁰² na císaři Konstantinovi; a tu řekl král, že by ho také rád viděl a chce s ním táhnout. A tu se král vypravil a opatřil svou zemi a vzal k sobě čtyřicet tisíc mužů, dobrých rytířů a služebníků, a vzal k sobě veliký statek a mnoho drahého kamení a tím chtěl svatého Silvestra uctít; a Řehoř vzal k sobě nejlepší a nejučenější, které pod sebou měl; a vytáhli z Babilon přes Persii a přes velkou Arménii a přes mnoho jiných zemí a táhli železnou branou, která leží mezi dvěma moři, a přišli do velké Tatarie a do Rusi a do Valašska a přes Bulharsko a také Uhry a Furlánsko a přes Lombardii a přes Dusan; a tak přišli suchou nohou z Babiloni do Říma, protože nejeli přes moře. A když se blížili k Římu, poslal svatý Silvestr všechny slepé a chromé a nemocné naproti Řehořovi, které jen našel; a chtěl tím zkusit

jeho svatost. A když král Trdat ten lid uviděl, rozhněval se a myslel si, že se jim papež svatý Silvestr tím posmívá; tu řekl Řehoř králi: „Nehněvej se, já dobře vím, co tím míní.“ A poručil si potom přinést vodu a poklekl a vzýval všemohoucího Boha, aby všichni, které tou vodou pokropí, byli uzdraveni; a když svou modlitbu vykonal, vzal do ruky houbu na hůlce a šel mezi nemocné a kropil na ně tou vodou, a koho tou vodou zasáhl, ten byl uzdraven, ať byl slepý nebo chromý. A když to svatý Silvestr uslyšel, vyšel mu vstříc se vším svým kněžstvem a s celým městem Římem s velikou ctí a důstojností. Je také třeba vědět, že rok a den táhli z Babilonu až do Říma po souši. A tu prosil Řehoř papeže svatého Silvestra, aby mu dal moc nad svým kněžstvem a nade vším svým lidem, protože je to tak daleko, že by nemohl vždycky přijít ke stolci a k jeho lidem; i dal mu moc patriarchy, a kdo by tu moc chtěl mít, nemá ji brát nikde jinde než v Římě, a jednou za tři roky má mít své poselstvo u stolce v Římě; a to slíbil svatému otci; a ustanovil k tomu, že všichni, kdo

¹⁰³ by byli jeho víry, duchovní i světští, že mají být poddáni stolci v Římě, a kdo by tak nečinil, má být v papežově klatbě, ať je to král nebo biskup, bohatý nebo chudý, v jeho zemi; a ten slib učinil i král se vším svým rytířstvem. Trvalo tři sta let po Řehořovi, že Arméni byli poddáni stolci v Římě; od té doby ke stolci do Říma nepřišli a volí si patriarchu sami Svého patriarchu jmenují kathagaes a krále jmenují takchawor.

64. Král Tiridates vysvobodí Římany od draka a jednorožce. Odloučení arménské církve od Říma

Byl v tom čase u Říma v jedné hoře drak a jednorožec¹ a ti činili velikou škodu lidem na cestě a nikdo je nemohl vyhubit. Tu poprosil svatý Silvestr² krále z Arménie a řekl, že je silný muž a aby to učinil pro Boha a zkusil, zda by mohl toho jednorožce a toho draka vyhubit. I vyšel král sám a díval se, kde mají své obydlí; a přišel k tomu, že se spolu kousali, a tu se na ně díval; a tu se dal drak na útěk, i hnál ho jednorožec do jeskyně ve skále, a tak se drak v té jeskyni obrátil a bránil se, a tu sekl jednorožec jazykem po drakovi a chtěl ho z té jeskyně vytáhnout, a tu uchopil drak jednorožcův jazyk a tahali se spolu; a tak vytáhl jednorožec draka z jeskyně až po krk, takže jeden druhého nemohl pustit; a zatím přiběhl král a usekl drakovi hlavu, a od toho tahání, které jednorožec dělal, spadl hlavou ze skály; tu skočil král za ním a zabil i toho jednorožce. A potom šel do města do Říma a nařídil, aby ty hlavy přinesli; a to se stalo, a na dračí hlavě měl vůz dost co vézt; a tak vysvobodil král Trdat Římany od toho draka a od toho

¹⁰⁴ jednorožce; a tu prokázal papež svatý Silvestr s celým městem velikou čest králi a všemu jeho lidu.

Potom šel Řehoř ke svatému Silvestrovi a prosil ho o články křesťanské víry a ty mu papež dal; a potom táhl Řehoř a ten král zase do své země; a potom učil Řehoř křesťanské víře svůj lid, Armény, tak jak jim ji přinesl od svatého Silvestra; a to trvalo tři sta let po tom svatém muži Řehořovi, potom se odtrhli od stolce v Římě a udělali si patriarchu sami³. Je také třeba vědět, že když dělají patriarchu, musí tam být dvanáct biskupů a čtyři arcibiskupové a ti dělají patriarchu. Je také třeba vědět, že mnoho z těch

¹ Arménská tradice vypráví, že král Trdat a Řehoř Osvětitel se kolem roku 318 vypravili do Říma k císaři Konstantinovi a papeži Silvestrovi a uzavřeli s nimi smlouvu o přátelství. Příběh o drakovi a jednorožci k té cestě přirostl až v době křížových výprav, kdy se o údajném římsko-arménském svazku psalo nejvíc.

² Silvestr I., papež v letech 314 až 335. Za jeho pontifikátu dal císař Konstantin křesťanství v římské říši svobodu. Zemřel 31. prosince 335.

³ Arménská církev se oddělila od Říma i od Cařihradu tím, že nepřijala chalcedonský koncil roku 451 a jeho učení o dvou přirozenostech Kristových; na vlastních synodách v Dvinu to pak potvrdila. Její hlava nenosí titul patriarcha, ale katolikos.

článků změnili, které jim Řehoř přinesl od svatého Silvestra; a tak jsou odděleni od svaté církve v Římě.

65. Liturgie a církevní přikázání Arménů

Jejich kněží dělají svátost z nekvašeného chleba; a ten chléb nedělá nikdo než ten kněz, který s ním chce mít mši, a nedělá jich více než jeden; a zatímco jej dělá, čtou ostatní kněží celý žaltář, a nemá-li kněze, musí žaltář dočíst sám; říkají, že je veliký hřích, aby ten chléb, v nějž se Bůh proměňuje, dělal laik, ať žena nebo muž; říkají také, že není spravedlivé, aby se ten chléb prodával jako jiný chléb. Svátost proměňují jen s vínem a neberou k tomu žádnou vodu. Kněží stojí všichni pospolu, kteří chtějí mít mši, a žádný nesmí proměňovat před druhým, dokud ten u hlavního oltáře kostela neproměnil; a pak proměňují ostatní všichni s ním. Evangelium čtou proti východu slunce. Také který kněz má mši, ten nesmí po jitřní téhož dne spát; také když chce mít mši, má být tři noci předtím od své ženy a jednu noc potom. Nepustí k oltáři žádného jáhna ani žádného svěceného muže, leda by to byl kněz. Nemá také u mše stát žádný muž ani žádná žena, leda by se byli vyzpovídali. Nemá také žádná žena chodit do kostela, když mají ženskou nemoc. Také kdo nosí proti svému bližnímu závist a nenávist nebo má nepřátelství, ten také nesmí do kostela; musí stát před kostelem,

¹⁰⁵ nepustí ho dovnitř, dokud se nesmíří se svým protivníkem. Ženy i muži zpívají v kostele otčenáš a vyznání víry s tím knězem, který má mši. Malým dětem dávají svátost. Jejich kněží si také nestříhají vous, ani žádný vlas. Mají balzám do svatého oleje, neboť jejich patriarcha dává králi soldanovi veliký statek za balzám, a ten jej potom rozesílá do svých biskupství.

Také když se někdo stane knězem, musí potom čtyřicet dní a nocí být v kostele, a když těch čtyřicet dní uplyne, zpívá pak svou první mši; pak ho vedou domů do jeho domu v jeho mešním rouchu, a tu přijde jeho manželka a poklekne před ním, a on jí dá požehnání, a pak přijdou příbuzní toho kněze a jeho manželky a přinesou své obětiny, a všichni, kdo jsou tam pozváni; a ten kněz má pak větší slavnost, než když si bral svou ženu; nepřiloží mu jeho ženu, dokud nemá čtyřicet dní po sobě mši, potom je položí k sobě.

Když křtí dítě, zvedá je ze křtu jen muž a žádná žena, neboť říkají, že našeho Pána křtil jen muž a žádná žena a že je hřích brát ke křtu ženu; křest mají ve veliké úctě, a kdekoli jim jejich kmotr přijde v cestu, pokleknou před ním a sklánějí se před ním až k zemi; a kmotrovství drží při sňatku až do

čtvrtého pokolení. Dělalí si mnoho kmotrů naší víry. Rádi chodí do našich kostelů na mši, to Řekové nečiní; říkají, že mezi naší vírou a jejich vírou je jen vlas, ale mezi vírou Řeků a jejich vírou je veliká hora.

Postí se v týdně ve středu a v pátek; advent nepostí; velikonoční půst drží padesát dní a jedí jen z oleje; ale v něm jedí, kolikrát chtějí po poledni; svatému Jiří se postí jeden týden; mají jednoho svatého, který se jmenuje Dauexencius a ten byl lékař, tomu se také postí jeden týden; také se postí ke svatému dni kříže, který je v září; postí se také velkému svatému Jakub

¹⁰⁶ jeden týden; také se postí Naší Paní patnáctého dne srpna; také se postí svatým třem králům jeden týden; mají také jednoho svatého, který byl rytíř a jmenuje se Serchis¹, toho velmi vzývají, kdekoli jsou v bojích nebo v nouzi, a tomu se také postí jeden týden; nalezne se mnoho urozených lidí a rytířů, kteří se mu postí tři dny a nic nejedí ani nepijí, neboť je to veliký pomocník v nouzi; a tomu se postí v únoru. Svůj svatý den drží jen v sobotu; o svatém velikonočním večeru mají po nešporách mši, a to je v tom čase, kdy vychází ta zář od svatého hrobu v Jeruzalémě. Mají s námi jen velikonoční den a letnice a nanebevstoupení; a ostatní svaté časy mají na zvláštních dnech; vánoce drží na epiphania domini a mají také mši téhož večera po nešporách; říkají, že v ten den, kdy se Ježíš narodil, byl potom po třiceti letech téhož dne pokřtěn, a proto drží Kristovo narození a jeho den křtu v jeden den, a to je šestý den ledna. Svatým dvanácti apoštolům se postí jeden týden a světí jim jeden den, sobotu. Ave Maria se modlí jen jednou za rok, a to činí v den Naší Paní v postě.

Své manželství nedrží jako my; když se dva manželé spolu pohněvají a jedno z nich to druhé nechce, rozdělí je od lože a od stolu; stane-li se však, že se oba navzájem mít nechtějí, rozdělí je zcela a docela a mohou se oba dobře jinde oženit a vdát; mají-li děti, ty dají otci.

Jejich kostely jsou všechny svobodné, takže je nikdo nedědí ani nemůže prodat; když chce kněz postavit kostel ze svého statku, musí jej dát obci, takže nikdo z jeho dědiců nemá po jeho smrti nad ním co poroučet ani spravovat, jinak ho nenechají stavět; také pán nebo měšťan, který chce postavit kostel, ti musejí učinit totéž. Býval mezi nimi obyčej, že když kněz nebo laik založil kostel, po jeho smrti příbuzní ten kostel zdědili stejně jako jiný statek a potom jej pronajali za plat nebo jej prodali jako jiný svůj statek; a to změnili a

¹ svatý Sarkis, v arménské tradici vojevůdce a mučedník; vzývá se v bojích a v nouzi.

¹⁰⁷ už to nechtějí mít za dobré a říkají, že každý boží dům má být svobodný.

Jejich kněží zpívají každou noc jitřní, a to řečtí kněží nedělají. Také si jejich bohatí lidé nechávají za svého života mnoho zpívat, neboť říkají, že je lepší, aby si člověk zapálil světlo svou rukou, než aby mu je zapálil někdo jiný; tím míní, že kdo se za svého života o svou duši nepostará, bude po své smrti od příbuzných opatřen špatně, neboť příbuzní usilují jen o statek a o duši nedbají; také říkají, že co člověk svou rukou pro svou duši dobrého učiní, to je Bohu milé. Když Armén zemře bez Božího těla nebo bez zpovědi, musí se pro něho získat hřbitov od biskupa nebo od jeho moci; pak ho uloží na hřbitov a zasadí na hrob vysoký kámen a napíšu na něj Boží jméno a jméno toho mrtvého, který leží pod kamenem, a to činí na znamení, že ten takto zemřel. Když zemře biskup nebo kněz, obléknou ho tak, jako by měl stát u oltáře; a kněží udělají hrob a nesou ho do kostela a posadí ho v tom hrobě na stolicí; a prvního dne ho zahrabou až po pás a chodí každý den k hrobu a čtou nad ním žaltář a každý kněz na něho hodí hromádku hlíny, a to činí každý den až do osmého; pak ho zahrabou docela. Také když zemře jinoch nebo panna, obléknou jim jejich nejlepší šaty z hedvábí nebo ze sametových sukní a zlaté kroužky jim dají na ruce a do uší; a tak pochovávají mladé lidi, kteří nebyli manželé.

Také když si někdo bere ženu, která má být pannou, a neshledá ji pannou, pošle ji zase k jejímu otci a matce a nevezme si ji, ledaže by mu dali víc statku, než mu slíbili; pak si ji může dobře vzít, chce-li, a může si také dobře vzít za manželku jinou a tu první nechat jít.

Ve svých kostelech dělají jen jeden kříž a ne víc; říkají, že je hřích, aby se v jednom kostele udělalo umučení našeho Pána víckrát než jednou. Nemají na svých oltářích obrazy. Jejich patriarcha a biskupové nedávají kostelům odpustky; říkají, že milost a odpustky jsou u všemohoucího Boha; jde-li člověk s nábožností a s lítostí do kostela, dá mu Bůh

¹⁰⁸ ze svého milosrdenství milost a odpuštění jeho hříchů. Když kněz odslouží mši, nedává požehnání; sestoupí od oltáře, a muži i ženy předstoupí před něho, a on jim jednomu po druhém sáhne na hlavu a říká: „Asswatz tog u chu miegk“; to znamená: „Bůh ti odpustí tvůj hřích.“ Svou tichou mši čtou nahlas, aby ji každý slyšel. Když se modlí za ty, kteří jsou jim ve mši svěření, a také za duchovní a světský řád a za římského císaře a za všechny krále a vévody, svobodné pány a hrabata a za všechno rytířstvo, které má pod sebou, poklekne lid, zatímco se takto modlí, a mají ruce zdviženy k Bohu

a říkají: „Ogormia!”², „Pane, smiluj se!”. A dokud se kněz modlí, potud říkají ta slova, muži i ženy. Stojí také ve svých kostelech s velkou nábožností, nekoukají sem a tam, nemluví spolu, dokud stojí při mši. Zdobí své kostely velmi krásně a mají dobrá mešní roucha ze sametu a z dobrých hedvábných látek všelijaké barvy.

Žádný laik nesmí číst žádné evangelium, jak to dělají naši učení laici, kteří, když se dostanou ke knize, čtou, co v ní najdou; a tak to být nemá. Který laik mezi nimi spatří evangelium, to nesmí číst, a přečte-li je, je v patriarchově klatbě; říkají, že evangelium nemá číst nikdo než kněz. Každou sobotu a každý sváteční večer kadí ve svých domech a neberou jiné kadidlo než bílé kadidlo, které roste v Arábii; roste také v Indii. Jedí jen na zemi, jako to dělají pohané, jejich kněží i laici. Nemají mezi svými kněžími mnoho kazatelů, neboť nenechají kázat každého, protože jejich kazatel musí být mistrem svatého písma a musí mít od svého patriarchy moc kázat; a když tu moc má, pak má moc trestat biskupa; a ty kazatele nazývají warthabiet, a to je řečeno tolik co legát, a je jich víc než jeden a táhnou od jednoho města k druhému a kážou, a když biskup nebo kněz učiní něco nepravého, trestají ho za to; říkají, že hřeší kněz, který mluví boží slovo a svatému písmu nerozumí.

² Zvolání arménské bohoslužby *Ter voghormja*, „Pane, smiluj se”. Odpovídá řeckému Kyrie eleison; „Ogormia” je jeho druhá, prosebná část.

66. Příčina nepřátelství mezi Řeky a Armény

¹⁰⁹ Řekové jsou Arménům odjakživa nepřáteli; a tu příčinu chci krátce povědět, jak jsem ji od Arménů slyšel. Tataři přitáhli do Řecka se čtyřiceti tisíci muži a natropili v té zemi velkou škodu a položili se mocí před Konstantinopol. Tu poslal císař z Konstantinopole ke králi z Arménie a prosil ho o pomoc. Tu se král z Arménie zeptal, kolik je těch pohanů; a posel mu řekl, že je jich čtyřicet tisíc; tu vybral král z Arménie čtyřicet rytířů, nejlepší, jaké ve své zemi měl, a řekl poslovi: „Pošlu tedy císaři čtyřicet rytířů, ti mají s pomocí Boží porazit čtyřicet tisíc pohanů a mají je mocí vytlouci ze země.” A když ti rytíři přišli do Konstantinopole před císaře, pověděl mu posel to, co mu král poručil. Tu to měl císař za posměch a myslel si, že se mu tím král z Arménie posmívá. A třetího dne šli rytíři k císaři a prosili ho, aby jim dovolil jít na nepřátele. Tu řekl císař, co by chtěli proti čtyřiceti tisícům mužů pořídit; a oni ho prosili znovu, aby je pustil ven a bránu za nimi zase zavřel; chtějí si vzít napřed všemohoucího Boha a chtějí s nimi bojovat pro křesťanskou víru, neboť kvůli tomu přišli a chtějí pro to zemřít. A tu jim to císař dovolil a vypustil je ven mezi nepřátele a oni s nepřáteli bojovali a jedenáct set jich ubili k smrti; a když to císař slyšel, ulekl se. A přišli k bráně se zajatci, které zajali, a tu je císař nechtěl pustit dovnitř, leda že by ty zajatce zabili; a to učinili a zajatce před branou ubili k smrti; a když to vykonali, ulekl se císař nad nimi a měl z nich velkou obavu a choval se k nim velmi dobře a zacházel s nimi pěkně. A to prováděli s nepřáteli každý den a činili jim velkou škodu na jejich lidu a v krátkém čase nepřátele od toho města zahnali a vytloukli je ze země. A když ti rytíři Tataři zahnali, šli k císaři a prosili ho o propuštění

¹¹⁰ a chtěli zase ke svému pánu. Tu se císař radil, jak by to provedl, aby je připravil o život, a prosil je, aby u něho zůstali tři dny, že jim chce prokázat velkou čest a uctivost. A tu svolal na tři dny dvůr: kdo chce jíst a pít a dobře žít, ať přijde k císařskému dvoru; a když ten dvůr držel, daroval každému rytíři čistou pannu a každému zvláštní příbytek, a to učinil proto, aby rytíři s těmi pannami spali a zanechali tam své símě, neboť císař řekl svým pánům, že chce vzít ovoce ze stromů a chce ty stromy porazit; neboť si císař myslel, že když ty rytíře zabije, bude mu pak král z Arménie muset být poddán. A třetí noci nařídil císař, aby ty rytíře všechny zabili; a to se stalo; kromě jednoho,

kteřý byl varován od té panny, kterou měl u sebe; a ten vyvázl a přišel ke svému pánu, ke králi, a žaloval mu, jak byli všichni jeho druhové od císaře pobiti.

A když to král slyšel, zarmoutil se pro své zdatné rytíře, které ztratil, a napsal císaři z Konstantinopole, že mu poslal a půjčil čtyřicet rytířů, kteří stáli za čtyřicet tisíc mužů; a ať ví, že na něho přitáhne a že mu za jednoho zabije čtyřicet tisíc. A král z Arménie poslal do Babilon ke kalipha a prosil ho o pomoc, aby táhl na císaře ke Konstantinopoli; a tu mu kalipha přišel sám svou osobou na pomoc s velkým lidem. A tu táhl král z Arménie a kalipha se čtyřmi sty tisíci muži na císaře z Konstantinopole; a císař to uslyšel a táhl mu vstříc s velkým lidem a bojoval s nimi; netrvalo to však dlouho a dal se na útěk do Konstantinopole do města; a tu táhli za ním až k moři naproti Konstantinopoli a tam se položili táborem, a král prosil kalipha, aby mu dal ty muže, které zajme, že on mu zase dá všecken statek, který v Řecku dobude. A to kalipha učinil a dal mu všechny zajatce; a král vzal ty zajatce a přivedl je k městu a všechny je ubil k smrti; a ubil bez jednoho čtyřicetkrát čtyřicet

¹¹¹ tisíc mužů k smrti a zbarvil to rameno moře rudě krví, neboť přísahal, že to moře chce učinit krvavě rudým. A když to vykonal, měl ještě tolik zajatců, že se dávalo třicet Řeků za jednu cibuli; a to učinil císaři k hanbě, aby mohl říci, že dal nebo prodal třicet Řeků za jednu cibuli. A proto jsou Řekové Arménům nepřáteli a každý rok ve středu pašijového týdne vystoupí patriarcha Řeků u Hagie Sofie¹ na vysokou stolicí a zlořečí Arménům a všem těm, kdo jsou proti jeho stoličce a jeho víře. A tak pomstil král z Arménie své rytíře a táhl zase domů do svého království a kalipha s ním.

Arméni jsou věrný lid; ať jsou kdekoli, u křesťanů nebo u pohanů, stojí při nich věrně; jsou to také lidé zruční v práci a dělají krásné látky ze sametu a z purpuru a z hedvábí a látky zlaté, jak je pohané tkají.

¹ Chrám svaté Sofie v Cařihradě není zasvěcen žádné svaté toho jména: „Hagia Sofia“ znamená Boží Moudrost, tedy druhou božskou osobu. Kostel dal v dnešní podobě vystavět císař Justinian a byl dokončen roku 537.

67. Schiltbergerova cesta domů z Konstantinopole

Nyní poslyšte a pamatujte, jak jsem se dostal domů. Nás poslal císař z Konstantinopole na galěře k jednomu hradu, který se jmenuje Kilia¹, a právě tam vtéká Dunaj do moře. A u toho hradu jsem se rozloučil se svými druhy, kteří se mnou přišli z pohanstva, a přidal jsem se ke kupcům; s nimi jsem táhl do jednoho města, které se v německé řeči jmenuje Weyßstadt² a leží ve Valašsku. A potom do města, které se jmenuje Aspasery³. A potom jsem přišel ještě k jednomu městu, jmenuje se Suceava⁴ a je hlavním městem v malém Valašsku. Potom jsem také přišel k jednomu městu, které se německy jmenuje Lempurgk⁵ a je hlavním městem v malé Rusi; tam jsem ležel tři měsíce nemocen a potom jsem přišel do Krakova, to je hlavní město v Polsku. A potom jsem přišel do země Saské; potom do Míšně; potom do Vratislavi, která je hlavním městem ve Slezsku; a potom jsem přišel do města, které se jmenuje Cheb; z Chebu do

¹¹² Řezna; potom do Landshutu; a z Landshutu do Freisingu⁶, kde byl můj domov.

Bohu všemohoucímu buď dík, že mi dal moc a sílu a že mě opatroval a chránil těch dvaatřicet let, která jsem já, Hans Schiltberger, byl v pohanstvu a za nichž jsem všechno, co je výše napsáno, zažil a viděl!

¹ Hrad a přístav u severního ramene dunajské delty, dnes Kiliya v Ukrajině.

² „Bílé město” je německé jméno přístavu na dněsterském limanu, slovansky Bilhorod, turecky Akkerman. Dnes je to Bilhorod-Dnistrovskij v Ukrajině.

³ Asprokastron, „bílý hrad”, je řecké jméno téhož dněsterského přístavu; autor je uvádí jako dvě zastávky za sebou.

⁴ Sídlní město moldavských knížat, které autor jmenuje Malým Valašskem. Leží v dnešním severovýchodním Rumunsku.

⁵ Lvov, hlavní město Haliče, kterou autor nazývá Malou Rusí. Od poloviny 14. století patřil Polskému království; dnes je to Lviv v Ukrajině.

⁶ Biskupské město v Bavorsku, asi třicet kilometrů severně od Mnichova.

Ediční poznámka

Který text vydáváme

Schiltbergerovo vyprávění se dochovalo ve čtyřech rukopisech a ty se mezi sebou liší. Nejsou to opisy jednoho druhého, nýbrž dvě větve téhož příběhu, a kdo čte dvě různá vydání vedle sebe, najde v nich jiná čísla i jiná jména.

Překládali jsme z vydání, které roku 1885 pořídil **Valentin Langmantel** podle rukopisu norimberského. Ten je ze všech čtyř nejblíží původnímu textu a až do Langmantela nebyl nikdy vytištěn. Starší tisky i anglický překlad z roku 1879 vycházejí z jiné větve, z rukopisu heidelberského, a liší se proto od naší knihy v mnoha podrobnostech. Kde se čtenář setká s odlišným údajem než v cizojazyčném vydání, nejde o chybu překladu, nýbrž o jiný rukopis.

Zbylé dva rukopisy jsou donaueschingenský, z něhož vzešly všechny staré tisky, a svatohavelský zlomek. Zajímavé je, že právě v tom zlomku **nejsou Schiltbergerovy počty nadsazené** — nadsázka tedy nejspíš není jeho, nýbrž přibyla při opisování.

Nadpisy kapitol jsou editorovy, ne autorovy

V norimberském rukopise nadpisy kapitol většinou nejsou. Těch sedmašedesát, podle nichž se v knize orientujete, vymyslel Langmantel a ve svém vydání je proto sázel v hranatých závorkách. Jsou věcné a dobře slouží, ale je správné vědět, že Schiltberger je nenapsal.

Dvě výjimky stojí za zmínku, protože je poznat i na slyšenou. Kapitola první (*O velkém tažení, které král Zikmund podnikl do Turecka*) a kapitola desátá (*Jak Bajezid žádá po sultánovi město a zemi*) mají nadpis už v rukopise — a zní jako vyprávění, kdežto Langmantelovy jsou popisky.

Hranaté závorky jsme zrušili

Langmantel sázel v hranatých závorkách slova, která stojí jen v jednom ze čtyř rukopisů. Není to tedy doplněk pro srozumitelnost, nýbrž údaj o tom,

čím je které slovo doloženo — informace pro filologa, ne pro čtenáře. V naší knize závorky nejsou.

Na jednom místě na tom ovšem záleží. V první kapitole stojí, že měšťané vyhnali Turky z města, protože ti je vydat **ne**chtěli. To „ne” je právě takový doplněk; bez něj by věta znamenala pravý opak.

Zvláštní případ jsou **iniciály**. Na začátcích kapitol je v norimberském rukopise pro velké počáteční písmeno ponecháno prázdné místo a to písmeno tam nikdo nikdy nedomaloval. Langmantel je doplňuje v závorce. Pro čtení to neznamena nic, pro dějiny toho rukopisu hodně: kodex zůstal nedokončený.

Zásahy do znění

Na sedmi místech jsme se odchýlili od toho, co by napověděla dnešní němčina, a řídili se Langmantelovým vlastním slovníkem, který odkazuje na stranu a řádek. Pokaždé šlo o slovo, jež dnes znamená něco jiného než v patnáctém století.

strana	předloha	co by napověděla němčina	naše čtení
60	untz	palec	coul
86	richten	soudit	spravovat
88	roch	pomsta	stíhání — Langmantel odstín odplaty výslovně vylučuje
92	beschaffen	stvořit	předurčit
92	hinter	za	pod
97	übergehen	přemáhat	přepadnout
106	abnemen	odstranit	změnit

Na jednom místě jsme převzali opravu, kterou navrhuje sám Langmantel v poznámce pod čarou: na straně 68 tiskne was, ale jeho poznámka čte wa (kde), a tak to čteme i my.

Jedno slovo zůstalo nepřeloženo: leg, míra cesty. Schiltberger ji vykládá sám a v jediném odstavci si přitom odporuje — nejprve ji počítá na tři vlašské míle, o jedenáct řádků níž na tři lombardské. Rozpor je jeho a nesjednocujeme jej.

Jména

Jména osob a míst uvádíme v ustáleném českém tvaru všude, kde se osobu nebo místo podařilo určit. Tvary, jak je píše předloha, najdete v rejstříku.

Kde je ovšem podoba jména sama obsahem věty, zůstává. Schiltberger například vypráví, že se město jmenuje Schiltau a v pohanské řeči Nikopol; takovou větu nelze přepsat, jen vysvětlit. Z téhož důvodu zůstává **Babilon**: autor tím jménem označuje Bagdád, zříceniny starého Babylonu u Eufratu i město na Šatt al-Arab a na straně 60 je staví vedle sebe v jediném odstavci.

Jedno místo má v předloze často víc podob a je třeba je spojit: země, kterou Schiltberger píše jako Tzienikh, Zenigkh a Czegnick, je ve všech třech případech Džanik; Isfahán je Hyspahan, Hispahan a Hyspaan; Astarábád je Strava i Strauba. Bílí Tataři jsou na jedné straně Thatteren, o tři kapitoly dál Tattern.

Některá místa určit nelze a zůstávají v podobě předlohy: Zeprem, Stzulet, Serochon, Waler, Arbuss, Wissibur, Lohinschan, Scherch, Geßß. U jednoho se editoři rozcházejí: Wegbasary čte Langmantel jako Begbazar, tedy Bepazari, kdežto heidelberský rukopis má Wegureisari a Bruun v něm vidí Kiankary se slovem saray, tedy Çankırı. Jdeme za Langmantelem, protože vydáváme jeho text.

Zvýšená pozornost je namístě u jmen, která se opakují a pokaždé označují někoho jiného. Jméno Machamet míní v knize **tři různé osoby** — Mehmeda, syna Bajezidova, kypčackého chána Uluga Muhammada a proroka Mohameda —, a rozhodnout, o kterého z nich jde, bylo třeba na čtyřech stranách předlohy; na prvních dvou z nich jde o téhož muže. Totéž platí o jménech Ottman a Josep.

Autorovy vlastní omyly

Schiltberger se místy plete a my jeho údaje neopravujeme.

Počet let. V poslední větě knihy děkuje Bohu za ochranu během dvaatřiceti let mezi pohany. Z letopočtů na začátku knihy ovšem plyne, že z domova odešel roku 1394 a vrátil se roku 1427 — to je třiatřicet let —, a že do zajetí padl roku 1396, tedy byl nesvobodný jednatřicet let. Jeho vlastní číslo nesouhlasí ani s jedním.

Svatá Rhipsime. Arménskou pannu, která odmítla krále Trdata, jmenuje Zuzana. Je to jeho záměna, ne naše.

Svatý Mikuláš. U Izmiru píše, že tam byl biskupem svatý Mikuláš. Mikuláš byl biskupem v Myře v Lykii, což je jiné město na jiném pobřeží; autor si je spletl. Langmantel proto to jméno určuje jako Myru, Bruun jako Izmir a autorův omyl. Držíme se Bruuna, protože okolní města v témž výčtu — Efes, Manisa, Denizli — leží v západní Anatolii, kde Izmir, a ne Myra.

Město svatého Jana. O Efesu píše, že se ta země jmenuje v pohanské řeči Aydın, ale „zde v této zemi” Asie. Správné jméno je Efes; Asie byl starý název efeské eparchie, který se mohl dovědět od mnichů.

Vady Langmantelova tisku

Odkazy na poznámky pod čarou v jeho vydání **desetkrát chybějí nebo stojí jinde, než kam patří** (strany 7, 28, 33, 36, 43, 64, 65, 70, 71 a 82), a na straně 78 odkaz míří na poznámku vytištěnou až na straně následující. Naše vysvětlivky jsme proto umísťovali podle obsahu, ne podle toho, kde v tisku stojí číslice.

Drobnosti: na straně 102 je číslo řádku na okraji vytištěno jako 51 místo 15, na straně 103 chybí tečka mezi větami. Poznámka 6 na straně 8 je v našem exempláři nečitelná, posledních šest řádků je slitých.

Jak se překládalo

Překládalo se ze skenů původního tisku, ne ze strojového přepisu. Na jediné zkušební straně mělo OCR dvanáct chyb na sto osmdesát čtyři slova — a mimo jiné zničilo oba letopočty z první věty knihy.

Hotový překlad pak četl znovu někdo, kdo měl před sebou jen skeny a český text a nevěděl, jak vznikal; jeho úkolem bylo hlásit, ne opravovat. Takhle kontrola našla na sto dvanácti stranách dvě chyby, které měnily smysl:

jednu obrácenou větu a jedno místo, kde se z kosti stal nástroj mazání místo předmětu.

Číslo stran

Drobná čísla v textu označují strany Langmantelova vydání. Díky nim lze naši knihu srovnat s předlohou i s odbornou literaturou, která se na ně odvolává. Odkazují na ně také rejstříky na konci knihy; ve čtečce a na webu jsou jejich čísla aktivní a skočí na příslušné místo v textu.

Rejstřík osob

Jména v podobě, kterou užívá naše vydání; za nimi podoby, jak je píše předloha. Ediční poznámka na tento soupis odkazuje.

Čísla odkazují na strany předlohy; v textu je vyznačují drobná čísla nad řádkem.

A

- **Abú Bakr** — Abú Bakr Mirza (1382–1408), syn Míránšáhův a vnuk Tamerlánův, správce Tabrízu. V předloze *Abubarckir*, *Abubarkir*, *Abubackir*. 36, 37, 86.

B

- **Bajezid I.** (asi 1360–1403), osmanský sultán od roku 1389. V předloze *Weyasit*. 3.
- **Barak** — vnuk chána Uruse, chán Zlaté hordy v letech 1423–1425; dvakrát vyhnal Ulug Muhammada a sám byl jím znovu vyhnán. V předloze *Warach*. 42, 64.
- **Barkúk** — Az-Záhir Barkúk (asi 1336–1399), egyptský a syrský sultán v letech 1382–1389 a 1390–1399, první vládce z řady čerkeských mamlúků. V předloze *Warchoch*. 22.
- **Bartoloměj a Tadeáš** — apoštolové, které arménská církev má za své zakladatele; podle tradice byli oba v Arménii umučeni. 100.
- **Boucicaut** — Jean II. le Meingre, zvaný Boucicaut (1366–1421), francouzský rytíř, od roku 1391 maršál Francie. V předloze *Hans Putzukards*. 5.
- **Burhánuddín** — Kádí Burhánuddín Ahmed (1345–1398), právník a básník, od roku 1381 samostatný vládce Sivasu s titulem sultána. V předloze *Wurchanadin*. 12, 16.

Č

- **Čekre** — čingisovský knížecí potomek z větve Tuka-Timurovy, pán, u něhož Schiltberger strávil poslední roky nesvobody. V předloze *Tzeggra, Zeggra, Czeggra, Czegra, Zegra*. 39–43.

D

- **Dauexencius**. 105.
- **Devletberdi** — čingisovský knížecí potomek, chán Zlaté hordy; podle zdejšího podání vládl pouze tři dny. V předloze *Dobladberdi*. 42.
- **Džahángír** (1356–1376), nejstarší syn Tamerlánův a jeho zamýšlený dědic. V předloze *Zihanger*. 35.
- **Džalál ad-Dín** — syn chána Toktamiše, chán Zlaté hordy v letech 1411–1412. V předloze *Segelladin*. 41.
- **Džunejd** — Džunejd Bej z rodu Kubádovců, pán Samsunu a Ladiku v zemi Džanik na černomořském pobřeží. V předloze *Zineyd*. 14.

E

- **Edigü** (zemřel 1419), emír mangytský a od roku 1397 vrchní velitel vojsk Zlaté hordy; sám chánem nebyl, ale chány sázel a sesazoval. V předloze *Edigi*. 39, 41–43.
- **Ertuğrul** (1376–1400), nejstarší syn sultána Bajezida I., od roku 1390 sandžakbej v Aydinu a potom v Saruhanu se sídlem v Manise. V předloze *Mirmirsiriamon*. 14.

H

- **Hans Greif** — rytíř ze země bavorské. V předloze *Hannsen Greyffen*. 6.
- **Hans Schiltberger** (asi 1380 – po roce 1427), bavorský zeman, patrně z rodu Schiltbergů od Aichachu. V předloze *Hanns Schiltperger, Hans Schiltperger*. 1, 4, 112.
- **Hans von Bodman** — Hans z Bodmanu, švábský zeman z rodu pánů z Bodmanu u Bodamského jezera, zajatý roku 1396 u Nikopole. V předloze *Hansen von Bodman*. 6.

- **hrabě Celjský** — Herman II., hrabě Celjský (asi 1360–1435), štyrský a kraňský magnát, od roku 1385 hrabě celjský. V předloze *der von Cili.* 4.

Ch

- **Châteaumorant** — Jean de Châteaumorant, francouzský rytíř, zajatý roku 1396 u Nikopole. V předloze *Centumaranto.* 5.

J

- **Jan VII. Palaiologos** (1370–1408), byzantský spolucísař; v letech 1399–1402 spravoval Cařihrad jako zástupce císaře Manuela II.. V předloze *Janol.* 47.
- **Jan, purkrabí norimberský** — Jan III. Hohenzollernský (1369–1420), od roku 1397 purkrabí norimberský a markrabě brandenbursko-kulmbašský. V předloze *Hanns burggraff von Nüremberg.* 4, 16, 46, 47, 53, 63, 67, 73, 74, 76, 77, 80.
- **Justinián** — Justinián I. (asi 482–565), východořímský císař od roku 527; dal sepsat římské právo. V předloze *Justi[ni]ans.* 46.
- **Jusuf** — An-Násir Faradž (1386–1412), syn sultána Barkúka, egyptský a syrský sultán od roku 1399. V předloze *Joseph, Josep.* 22, 34–36, 73.

K

- **Kalifové Omar, Osman a Alí.** 86.
- **Karaman** — Alá'uddín Alí Bej (vládl 1361–1397), karamanský emír se sídlem v Konyi a v Larandě; podle země se mu říkalo Karaman. V předloze *Caraman, Charaman.* 9–12, 54.
- **Kara Jusuf** (asi 1356–1420), od roku 1389 vládce turkmenského svazu Černého berana (Kara Kojunlu). V předloze *Joseph / Josep.* 34–36.
- **Kara Jülük Osman** — Kara Jülük Osman Bej (asi 1356–1435), od roku 1378 náčelník turkmenského svazu Bílého berana (Ak Kojunlu). V předloze *Ottman, Otman.* 16, 19.
- **Karímberdi** — syn chána Toktamiše, chán Zlaté hordy roku 1409 a znovu v letech 1412–1414. V předloze *Cherimberdin, Cherimwerdin.* 42.

- **Kebek** — syn chána Toktamiše, chán Zlaté hordy roku 1414; mince razil v Bolgaru a Astrachani. V předloze *Cheback*, *Chebak*. 41, 42.
- **Kibak** — Zemský pán ve službách Tamerlánových, jemuž byla po dobytí svěřena správa Sultánije v severozápadní Persii. V předloze *Cheback*. 29.
- **Klammsteiner** — Příslušník bavorského zemanského rodu Klammsteinů. V předloze *ain Clamensteiner*. 5.
- **Kodor** — Uherský šlechtic, zajatý roku 1396 u Nikopole. V předloze *Kodor*. 8.
- **Konstantin** — Konstantin I. Veliký (asi 272–337), římský císař od roku 306. V předloze *Constantinus*, *dat. Constantino*. 4, 43, 45–47, 50, 51, 53, 66, 101, 102, 109–111.

L

- **Leonhart Reichartinger** (zemřel 1396), bavorský zeman, patrně z okolí Trostbergu; Schiltbergerův pán, jemuž Schiltberger v bitvě přivedl koně. V předloze *Linhart Reychoharttinger*, *Linhart Reichharttinger*. 4, 5.

M

- **Mansúr** — Syn Míránšáhův a bratr Abú Bakrův. V předloze *Mansur*. 37.
- **Manšuk** — vojevůdce a rádce chána kypčackého; po Čekrově pádu k němu Schiltberger přešel a zůstal u něho až do svého útěku. V předloze *Mannstzuch*. 43, 44.
- **Mehmed** — Mehmed I. (asi 1386–1421), syn Bajezida I. Jeho prvním tažením byla výprava, kterou otec poslal na pomoc emírovi amasijskému. V předloze *Machmed*, *Machamed*, *Machamet*. 12, 20.
- **Mehmed (podruhé)** — Mehmed I. (asi 1386–1421), syn Bajezida I. Jeho prvním tažením byla výprava, kterou otec poslal na pomoc emírovi amasijskému. V předloze *Machamet*. 12, 20.
- **Míránšáh** (1366–1408), třetí syn Tamerlánův, správce někdejších ílchánských zemí v Ázerbájdžánu se sídlem v Tabrízu; Schiltberger u něho sloužil. V předloze *Miranschach*, *gen. Miranschachs*. 34–36.

- **Mircea** — Mircea Starý (asi 1355–1418), vévoda (vojvoda) valašský od roku 1386, syn vojvody Radu I. a nástupce svého staršího bratra Dana I.. V předloze *Mercerweywod*. 3.
- **Mír Ahmed** — Fachruddín Ahmed Bej, emír amasijský, syn Hádžího Šadgeldiho. V předloze *Mirachamad*. 12, 13.
- **Misr Chodža** — starší bratr Kara Jusufa, z turkmenského rodu Černého berana. V předloze *Miseri*. 35.
- **Muhammad** — Ulug Muhammad, čingisovský knížecí potomek, chán Zlaté hordy v letech 1426–1428 a 1428–1436, s nímž o moc válčili Barak a Devletberdi. V předloze *Machamet*. 42.

P

- **Púlád** — syn Timura Kutlugha, chán Zlaté hordy v letech 1407–1410, na trůn posazený Edigüem; razil mince v Saraji, Bolgaru a Astrachani. V předloze *Polet, gen. Poleten*. 41.

R

- **Rhapsime (v knize Zuzana)**. 100.

Ř

- **Řehoř Osvětitel** (asi 257–331), zakladatel arménské církve; po třinácti letech v jámě na hradě Artasat obrátil krále Trdata a pokřtil Arménii jako prvn.... 99–104.

S

- **Sadurmelik**. V předloze *Sadurmelick*. 43.
- **Serchis (svatý Sarkis)** — svatý Sarkis, v arménské tradici vojevůdce a mučedník; vyzývá se v bojích a v nouzi. 106.
- **silný Samson** — Samson, biblický soudce izraelský, proslulý svou silou (Knihy soudců 13–16); zahynul v Gaze, když strhl pilíře filistínského chrámu. V předloze *der starck Samson*. 14.
- **Stephan Schmicher** — bavorský zeman, zajatý roku 1396 u Nikopole. V předloze *Stephan Smicher*. 6.

- **Sulejmán** — Vojevůdce ve službách Tamerlánových; v indickém tažení mu poradil pohnat proti slonům velbloudy s hořícím dřívím na hřbetech. V předloze *Suleyman*. 28.
- **svatý Basil** — Svatý Basil Veliký (asi 330–379), biskup v Caesareji Kappadocké, církevní otec a zakladatel východního mnišství. V předloze *Sant Basily*. 54.
- **svatý Demetrios** — Svatý Demetrios Soluňský, podle tradice prokonsul v Achaji a mučovník, zemřel roku 306: byl pro víru uvržen do žaláře a tam probodnut kopími. V předloze *San Timiter*. 53.
- **svatý Jan Evangelista** — Svatý Jan Evangelista, apoštol, syn Zebedeův. V předloze *Sant Johansen Ewangelisten*. 53.
- **svatý Jiří** — Svatý Jiří, mučovník z počátku 4. století, podle tradice důstojník římského vojska sťatý za Diokleciánova pronásledování; zemský patron Gruzie. V předloze *Sant Jörg*. 38.
- **Svatý Jiří**. 38.
- **svatý Mikuláš** — Svatý Mikuláš (zemřel asi 343), biskup v Myře v Lykii, jeden z nejctěnějších svatých východní i západní církve. V předloze *Sant Niclas*. 53.

Š

- **Šádibek** — chán Zlaté hordy v letech 1399–1407, na trůn posazený Edigüem. V předloze *Schedigbechan*. 41.
- **Šáhišter**. V předloze *Schachisster*. 30.
- **Šáhruch** (1377–1447), nejmladší syn Tamerlánův, od roku 1405 timuridský vládce se sídlem v Herátu. V předloze *Scaroch, Scharoch*. 33–35, 99.
- **Šems** — Muslimský duchovní, který přestoupil ke křesťanství. V předloze *Schemß*. 54.
- **Šišman** — Šišmanovci byli poslední bulharská panovnická dynastie; tímto rodovým jménem je zde označen Alexandr, syn tarnovského cara Ivana Šišmana. V předloze *Schusmanos*. 16.

T

- **Taharten** (Mutahharten, zemřel 1403), emír erzinganský od roku 1379. V předloze *Tarachan*. 23.

- **Tamerlán** (1336–1405), vlastním jménem Timur, zakladatel timuridské říše se sídlem v Samarkandu, vládce od roku 1370. V předloze *Themurlin*, *Temurlin*, *Timur*. 22–34, 36, 37, 41, 59, 61, 99.
- **Tamerlán (podruhé)** (1336–1405), vlastním jménem Timur, zakladatel timuridské říše se sídlem v Samarkandu, vládce od roku 1370. V předloze *Temurlin*. 22–34, 36, 37, 59, 61, 99.
- **Timur (chán)** — syn Timura Kutlugh a bratr Púládův, chán Zlaté hordy v letech 1410–1412; roku 1407 vládl na Krymu. V předloze *Themir*. 28, 41.
- **Trdat III.** (asi 250–330), arménský král, podle tradice stížen nemocí a Řehořem uzdraven; roku 301 přijal křesťanství za víru své země. 100–103.

U

- **Ulrich Kűchler** — bavorský zeman. V předloze *Ulrich Kűchler*. 5.

W

- **Werner Pienzenauer** — bavorský zeman z rodu pánů z Pienzenau. V předloze *Werner Pintzenauer*. 5.

Z

- **Zikmund** — Zikmund Lucemburský (1368–1437), uherský král od roku 1387, římský král od roku 1411, český král od roku 1420 a římský císař od roku 1433. V předloze *Sigmundt*, *Sigmund*. 1–3, 5, 7, 45.

Rejstřík míst

Český tvar, pod nímž místo stojí v textu; za ním podoby z předlohy. Místa, která se určit nepodařilo, stojí v podobě předlohy.

Čísla odkazují na strany předlohy; v textu je vyznačují drobná čísla nad řádkem.

A

- **Abcházie**. V předloze *Abasa*. 44, 57.
- **Akkum** — Akkum je pustina v Azerbájdžánu nedaleko Mughanské stepi, mezi dolním tokem Kury a Araxu. V předloze *Achchum*. 36.
- **Aleppo**. V předloze *Hallap*. 24.
- **Amasra**. V předloze *Samastria*. 45.
- **Amasya**. V předloze *Amasia*. 12.
- **Ankara**. V předloze *Angury*. 21, 24, 54.
- **Antalya**. V předloze *Adalia*. 21, 53.
- **Argeş** — Curtea de Argeş byla prvním sídelním městem valašských knížat, Târgovişte je vystřídalo a zůstalo hlavním městem Valašska až do 17. století. V předloze *Agrisch*. 52.
- **Asie**. 53.
- **Aydın**. 53.

B

- **Bagdád**. V předloze *Babilon*. 8, 26, 27, 35–37, 60, 67, 85, 86, 93, 99, 101, 102, 110.
- **Batumi**. V předloze *Wathan*. 44.
- **Bayburt**. V předloze *Baywurt*. 56.
- **Behesni**. V předloze *Wehessnin*. 25.
- **Benátky**. 38.
- **Beypazarı**. V předloze *Wegbasary*. 54.
- **Bulharsko**. V předloze *Pulgrey*. 2, 52, 102.
- **Burgundsko**. V předloze *Burguny*. 3.

- **Bursa.** V předloze *Wurssa*. 8, 12, 53.

Č

- **Čína.** V předloze *Kathey*. 31.

D

- **Damašek.** V předloze *Damasck*. 24–26, 38.
- **Denizli.** V předloze *Donguslu*. 53.
- **Derbentský průsmyk.** V předloze *eysne porte*. 102.
- **Dunaj.** V předloze *Thonau*. 2, 4, 5, 46, 52, 53, 111.
- **Džanik.** V předloze *Ganick*. 14–16, 54.

E

- **Efes.** V předloze *Effes*. 53.
- **Egypt.** V předloze *Missir*. 22, 24, 64, 79, 82, 84, 85.
- **Erzincan** — Město a kraj na horním Eufratu ve východní Anatolii, arménsky Jerznka. V předloze *Zesingkan, Ersinggan*. 23, 56, 99.

F

- **Freising** — Biskupské město v Bavorsku, asi třicet kilometrů severně od Mnichova. 112.
- **Furlánsko.** V předloze *Firgaul*. 102.

G

- **Galata.** V předloze *Kalathan*. 46.
- **Gallipoli.** V předloze *Kalipoli*. 5, 7, 8, 53.
- **Gaziantep.** V předloze *Anthap*. 25.
- **Germiyan.** V předloze *Kermian*. 54.

H

- **Hagia Sofia.** V předloze *Sant Sophia*. 111.

- **Halič.** V předloze *Beyssen*. 111.
- **Hellespont.** V předloze *Hellespandt*. 46.
- **Herát** — hlavní město Chorásánu, dnes na západě Afghánistánu. V předloze *Herrenn*. 34, 59.

Ch

- **Cheb.** V předloze *Eger*. 111.

I

- **Imbros.** V předloze *Lemprie*. 46.
- **Irák.** V předloze *Erei*. 37, 60.
- **Isfahán** — Isfahán leží ve středním Iránu a patřil tehdy k největším a nejbohatším městům Persie. V předloze *Hyspahan*. 30, 59.
- **Izmir.** V předloze *Ismira*. 53.

J

- **Janov** — Janované, obyvatelé italské obchodní republiky Genova, která měla po celém Černém moři síť osad. V předloze *Genau*. 16, 46, 63, 80.
- **Jerevan.** V předloze *Erban*. 37.

K

- **Kaliakra.** V předloze *Kallakrea*. 52.
- **Karabach** — Karabach je krajina mezi dolním tokem Kury a Arasu, v dnešním Azerbajdžánu. V předloze *Karabag, Charabach*. 35, 99.
- **Kayseri.** V předloze *Gayssaria, Gassaria*. 18, 54.
- **Kerasunt.** V předloze *Kureson*. 55, 56.
- **Kilia** — Hrad a přístav u severního ramene dunajské delty, dnes Kilija v Ukrajině. V předloze *Gilj*. 111.
- **Krakov.** V předloze *Krokau*. 111.
- **Kurdistán.** V předloze *Churtten*. 35, 57.
- **Kypčak.** V předloze *Deschipschach*. 37, 40, 42.
- **Kütahya.** V předloze *Kathey*. 54.

L

- **Landshut.** V předloze *Landßhuett*, *Landßhut*. 112.
- **Laranda.** 9, 11, 54.
- **Lazistán.** V předloze *Laßa*. 56.
- **Lombardie.** V předloze *Lamparten*. 102.
- **Lucca.** V předloze *Luka*. 38.
- **Lvov** — hlavní město Haliče, kterou autor nazývá Malou Rusí. V předloze *Lembpurk*. 111.

M

- **Malatya** — Malatya leží ve východní Anatolii nedaleko Eufratu, na místě starověké Melitény; dnes je to turecké město téhož jména. V předloze *Malathea*. 20.
- **Malé Valašsko.** V předloze *clain Walachei*. 51, 111.
- **Manisa.** V předloze *Maganasia*. 53.
- **Mekka** — Mekka je rodné město Mohamedovo v západní Arábii a nejsvětější místo islámu. V předloze *Mächka*. 91.
- **Merzifon.** V předloze *Marsvani*. 12.
- **Mingrelie.** V předloze *Magrill*. 44, 57.
- **Míšeň.** V předloze *Meychsen*. 111.
- **Mitrovica.** V předloze *Mittrotz*. 8.

N

- **Nikopol.** V předloze *Schiltau*, *Nicopoli*. 2, 3.
- **nový Babilon.** 60, 81.

P

- **Pera.** 46.
- **Pogas.** 46.

R

- **Rumélie.** V předloze *Chriechen*. 52, 53.
- **Rumkale.** V předloze *Urumkala*. 25.

Ř

- **Řecko.** V předloze *Kriechenlandt*. 7, 52, 57, 63.
- **Řezno.** V předloze *Regensburg*. 87, 112.

S

- **Samarkand** — Samarkand v dnešním Uzbekistánu byl Tamerlánovým hlavním městem. V předloze *Semerchant*. 31, 37, 61.
- **Samsun.** V předloze *Samson*. 14–16, 46, 54.
- **Saruchan.** V předloze *Sarracen*. 54.
- **Sasko.** V předloze *Sachsen*. 111.
- **Sáva.** V předloze *Sau*. 8.
- **Sawram.** 38.
- **Serres.** V předloze *Seres*. 53.
- **Scherch.** 26.
- **Sinop.** 45.
- **Slezsko.** V předloze *Schlesy*. 111.
- **Srbsko.** V předloze *Sirifey*. 4.
- **Stzulet.** 38.
- **Suceava** — Sídlní město moldavských knížat, které autor jmenuje Malým Valašskem. V předloze *Sedschopff*. 111.
- **Sultáníja** — Sultáníja v severozápadní Persii, založená roku 1305 ílchánem Öldžejtüem jako nové hlavní město jeho říše. 29, 58.
- **Sýrie.** V předloze *Siria*. 25, 73.

Š

- **Širván.** V předloze *Schurban*. 38, 59.

T

- **Tabríz** — hlavní město Ázerbájdžánu, bylo největším překladištěm indického a čínského zboží na cestě do Evropy; obchodovali tam Janované i Venečané. V předloze *Thawres*. 34, 35, 58.
- **Tana.** V předloze *Alathena*. 46, 63.
- **Tarnovo.** V předloze *Thernowa*. 16, 52.

- **Tbilisi** — Tbilisi je sídelní město Gruzie, ne Arménie; autor počítá do Arménie celé Zakavkazí, kde Arméni žili po vesnicích pod cizí vládou. V předloze *Tifflis*. 99.
- **Temurcapu**. 38.
- **Tigris**. 79, 99.
- **Trapezunt**. V předloze *Thrabesanda*, *Trabasanda*. 46, 54, 55.
- **Trója**. V předloze *Troya*. 46.

U

- **Urgenč**. V předloze *Orgentz*. 38, 62.

V

- **veliký Babilon** — Veliký Babilon je starý Babylon na Eufratu v Mezopotámii. V předloze *veliký Babilon (zbořený, u Eufratu, s věží)*. 60, 79.
- **Vidin**. V předloze *Pudein*. 2, 52.
- **Vratislav**. V předloze *Preßlau*. 111.

W

- **Weyßstadt**. V předloze *Weißstadt*. 111.

Z

- **Zeprem**. 54.

Rejstřík národů, církví a pojmů

Národy, církve, hodnosti a pojmy, které text užívá a které bez vysvětlení nejsou samozřejmé.

Číslo odkazují na strany předlohy; v textu je vyznačují drobná čísla nad řádkem.

A

- **Abchazové.** V předloze *Apkas, Abuckasan*. 97.
- **Albánci.** V předloze *Winden, Arrnaut*. 97.

B

- **bílí Tataři** — Bílí Tataři jsou v této knize kočovné turkické kmeny východně od Malé Asie, odlišované od Tatarů černých. V předloze *die weyssen Thatteren, die weyssen Thattern*. 21.

Č

- **Čerkesové.** V předloze *Soerckas*. 97.

D

- **despot** — Despot byl byzantský dvorský titul, nejvyšší po císařském; v pozdním středověku jej z Cařihradu dostávali srbští panovníci a v západních i uherských z.... V předloze *despot*. 4.
- **divocí lidé** — Horský lid na Sibiři. V předloze *wild leut*. 39.

Ch

- **chán** — Chán je v tatarštině totéž co král. V předloze *chan*. 41.
- **chudobinec u mešity**. 88.

J

- **jakobité** — Jakobité jsou syrská církev pojmenovaná po mnichu Jakubu Baradaiovi, biskupu v Edesse (zemřel roku 588), ne po apoštolu Jakubovi. V předloze *Sant Jacobs glauben*. 97.
- **Janované** — obyvatelé italské obchodní republiky Genova, která měla po celém Černém moři síť osad. V předloze *die Walhan von Genau*. 16.

K

- **kalif**. 86.
- **král soldan** — „Král soldán” je v této knize egyptský sultán, panovník mamlúckého Egypta a Sýrie se sídlem v Kahýře. V předloze *chönig soldan*. 8, 37.
- **Kürinci**. 97.

M

- **mešita**. 88.

N

- **Němci**. V předloze *Nimitzsch*. 99.

O

- **obman** — Obman je ve Velké Tatarii hodnostář postavený nad chánem: má moc chána volit i sesazovat a vládne i nad zemskými pány. V předloze *obman*. 39.

P

- **pán řádu johanitů** — Johanité, řád svatého Jana Jeruzalémského, byli duchovní rytířský řád vzniklý ve Svaté zemi za křížáckých válek. V předloze *herre Joniterordens*. 56.
- **parasanga**. V předloze *Ferrsengh, Ferrsengch*. 83.

- **patriarcha** — Patriarcha je v této knize hlava řecké církve se sídlem v Cařihradě, obdoba papeže v církvi západní. V předloze *patriarch*. 45, 47, 48, 50, 78, 101–105, 107, 108, 111.

Ř

- **řecký císař / císař cařihradský** — Takto se v této knize nazývá byzantský císař v Cařihradě. V předloze *chrichischer kayser, chayser von Constantinopell*. 45.
- **Řekové**. V předloze *Urrum*. 45–47, 51, 56, 63, 73, 97, 105, 109, 111.

S

- **sejjid** — Sejjid je čestné označení potomka Prorokova, poznávaného podle zeleného turbanu. V předloze *der seit*. 26.
- **sephia (malá mešita)** — Sephia je malá mešita, obvykle jen z jediné místnosti. 88.
- **schoruntzy (tázající se andělé)** — Podle muslimské věrouky přicházejí k mrtvému do hrobu dva andělé, Munkar a Nakír, a vyslýchají ho o jeho víře. 89.
- **svatá Sofie** — Chrám svaté Sofie v Cařihradě není zasvěcen žádné svaté toho jména: „Hagia Sofia” znamená Boží Moudrost, tedy druhou božskou osobu. V předloze *Sant Sophia*. 47.
- **svatí tři králové** — Svatí tři králové, v evangeliu mudrci od východu, kteří se přišli poklonit narozenému Kristu do Betléma (Matouš 2). V předloze *die heylligen drey chönig*. 40.

T

- **tatarský pán**. V předloze *der thatrisch herre, der tatrish herre*. 19.
- **Tatové**. V předloze *That*. 63, 97.
- **thei (asasíni)**. 93.

U

- **Ujgurové** — turkický národ ve Vnitřní Asii. V předloze *Uygiur*. 40.

V

- **Valaši.** V předloze *Yfßach, Yfflach*. 97.
- **veliký gróf uherský.** V předloze *der groß graff von Ungeren*. 5.

Z

- **Zichové.** 97.

Tiráž

Otrokem u Turků a Tatarů

Cesty bavorského zemana Evropou, Asií a Afrikou, 1394–1427

Úplný český překlad s vysvětlivkami

Autor: Hans Schiltberger (asi 1380 – po roce 1427), bavorský zeman, patrně z rodu Schiltbergů od Aichachu. Roku 1394 vyšel z Mnichova s křižáckým tažením krále Zikmunda, roku 1396 byl u Nikopole zajat a jedenatřicet let zůstal v nesvobodě u Osmanů, u Tamerlána a v Tatarii; domů se vrátil roku 1427.

Původní název a vydání: *Reisebuch*. Dílo se šířilo v rukopisech a poprvé vyšlo tiskem jako Sorgova inkunábule v Augsburgu kolem roku 1477; ta stojí na donaueschingenské větvi rukopisné tradice. Dílo i vydání jsou volným dílem.

Předloha překladu: Valentin Langmantel (ed.), *Hans Schiltbergers Reisebuch nach der Nürnberger Handschrift*, Bibliothek des Litterarischen Vereins in Stuttgart CLXXII, Tübingen 1885. Digitální kopie z archive.org, hansschiltberge00langgoog. Dílo i vydání jsou volným dílem.

Která recenze se vydává: norimberský rukopis, jak jej vydal Langmantel. Schiltbergerův text je dochován ve čtyřech rukopisech a liší se mezi nimi; anglický překlad Johna Buchana Telfera z roku 1879 vychází z rukopisu heidelberského, tedy z jiné větve. Rozdíl v čísle nebo ve jméně proti němu proto není chybou. Podrobně o tom pojednává ediční poznámka na konci knihy.

Překlad, úvod, vysvětlivky a rejstříky: Staré texty. Překlad vznikl s pomocí umělé inteligence a byl pořízen ze snímků původního tisku, ne z jeho strojového přepisu; každá ze sedmi dávek prošla nezávislým kontrolním čtením proti snímkům. Jména a sporná čtení byla ověřována proti slovníku a rejstříku vydavatele předlohy, který odkazuje na stranu a řádek, a proti komentáři Philippa Bruuna k anglickému vydání z roku 1879. Přeložena je celá kniha, to jest tiskové strany 1 až 112; variantní čtení rukopisů, slovník a rejstřík vydavatele se nepřekládají. Není to vědecká edice.

Ediční zásada: jsme čtenářská edice. Jména osob a míst uvádíme v ustáleném českém tvaru všude, kde se je podařilo určit; kde je podoba předlohy sama obsahem věty, zůstává. Autorův omyl se zachovává a opatřuje vysvětlivkou, překladatelův se opravuje. Schiltbergerova souvětí s dlouhými řetězy spojek jsou jeho hlas a zůstávají; text se nearchaizuje, protože svým současníkům zněl autor normálně. Hranaté závorky, jimiž vydavatel předlohy značil slova dosvědčená jen jedním rukopisem, byly ze čtenářského textu vypuštěny a vysvětleny vzađu.

Značky stran: drobná čísla v textu označují začátky stran předlohy z roku 1885. Díky nim fungují odkazy literatury i rejstříky této knihy.

Obálka: dřevorez *Bitva krále Zikmunda s Turky* z listu 1r Sorgovy augsburské inkunábule z doby kolem roku 1477, ručně kolorovaný exemplář Bavorské státní knihovny v Mnichově, signatura 2 L.impr.c.n.mss. 76, digitalizát bsb00032863. V inkunábuli stojí týž dřevorez hned pod první větou knihy a text nad ním jej uvozuje slovy „O bitvě, kterou král Zikmund svedl s Turky“. Volné dílo. Ze spodního okraje dřevorezu bylo retuší odstraněno knihovní razítko; na tištěném listu samém se nic neměnilo.

Vydal: JUDr. Libor Petříček (Staré texty), Březenská 2466/4, 182 00 Praha 8, www.stare-texty.cz

Výroba: Staré texty; elektronická publikace ve formátech EPUB a PDF

Vydání: první, elektronické